

Kiss Gy. Csaba

FÖLDCSUSZAMLÁS AZ ÍRÓSZÖVETSÉGBEN

Részlet

Talán a reformkor és 1848 óta nem volt akkora politikai és erkölcsi tekintélye a magyar íróknak, mint 1956-ban. A Magyar Írók Szövetsége a közvélekedés szerint a forradalom egyik legfontosabb intézményének számított, a november 4-i szovjet invázió után pedig a munkástanácsokkal a nemzeti ellenállás központjának lehetett tekinteni. Nem véletlen, hogy a kommunista restauráció 1957 januárjában felfüggesztette, majd áprilisban betiltotta tevékenységét. Az írószövetség '56-os múltjának emléke évtizedekkel később is rémképként jelent meg a hatalom képviselői előtt.¹

Az 1988–90-es demokratikus politikai átalakulásnak, a kommunista diktatúra fölszámolásának – melyet nálunk „rendszerváltozásnak” szoktak nevezni – előtörténetében szintén nem lehet figyelmen kívül hagyni az Írószövetség szerepét. Mégis az összefoglaló munkákban – kevés kivétellel – alig esik szó róla.² A '80-as években a Magyar Írók Szövetsége volt valójában az egyetlen legális társadalmi szervezet az országban, amely ki tudott vívni magának valóságos autonómiát, és irányító testületeiben, szakosztályjaiban, rendezvényein sikerült biztosítani a szabad véleménynyilvánítást, beleértve ellenzéki nézetek kifejtését is. Sajátos próbaterepe lett így e szervezet a demokratikus átalakulásnak. A magyar írószervezet történelmi szerepe azonban nem tekinthető egyedülállónak a kommunista diktatúra törté-

¹ Pozsgay Imre így emlékezett erre vissza: „...és valóban olyan stressz alakult ki az MSZMP Politikai Bizottságában egy-egy 'írókongresszus' előtt, amilyen ma már egyszerűen elképzelhetetlen.” In: P. I.: *A változás (k)ára*. Bp. 2003. 34. l.

² Ripp Zoltán szintézisében (*Rendszerváltozás Magyarországon. 1987–1990*. Budapest, 2006.) és Tőkés Rudolf összefoglalásában (*A kialakított forradalom. Gazdasági reform, társadalmi átalakulás és politikai hatalmi utódlás 1956–1990*. Budapest, 1998) például egyszerűen elcsúszkál fölötte. Az ún. népi-nemzeti ellenzék kialakulásában beszél szerepéről Romsics Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltozás...* (Budapest, 2003), az Írószövetség jelentőségét jobban hangsúlyozza Bába Iván: *Rendszerváltoztatás Magyarországon* (Budapest, 2015) című újabb munkájában.

netében, hiszen az ún. népi demokráciákban mindenütt létrehoztak a hatalomtól függő és hozzá lojális írószövetségeket, amelyek válságos időkben mégis alkalmassá váltak arra, hogy megszólaltassák a képviselőt nélkül maradt társadalom szándékait, érzületét. Erre vállalkozott például 1956-ban és 1980–81-ben a Lengyel, 1967–69-ben a Csehszlovák, 1989 decemberének forradalmi napjaiban pedig a Román Írószövetség. Egyet érthetünk ezért Juraj Marušiak szlovák kutató megállapításával: „...Közép-Európában a kultúra, pontosabban szólva pedig az irodalom gyakran helyettesítette a politikát. Főleg a nemzeti és politikai elnyomás idején történt így, amikor éppen a művészet nyelvébe vagy a róla szóló beszédbe beleszűrődtek a politikai viták érvei, főképpen pedig a nagyobb szabadság követelése. A kultúrának ez a társadalmi funkciója különösen azokban a korszakokban nyilvánult meg, amikor már meggyöngyült ugyan az elnyomás mértéke és hatása, de még nem lehetett nyíltan hangoztatni ellenzéki nézeteket.”³

A Magyar Írók Szövetségét is eszköznek tekintette a kommunista politika. Általa szándékoztak működtetni a tökéletesen ellenőrzött irodalmi életet. Az íróknak köztudomásúan fontos szerepet szánt a rendszer. „A nyelvtudós' (Sztálin) azt állította – mondta egy interjúbán 1985-ben Zbigniew Herbert lengyel költő –, hogy nem szükséges megvásárolni a népet, ehhez csak a lélek mérnökei kellenek, ők tökéletesen megoldják a kényszerítés problémáját. A hatalomnak szüksége volt legitimációra, és ez a legitimáció az ún. alkotó értelmiségtől, mindenekelőtt pedig az irodalmároktól eredt.”⁴ Az Írószövetség működését nálunk is többszintű irányító és ellenőrző mechanizmusok szabályozták. Kulturális egyesületként, társadalmi szervezetként működött a mindenkori – különböző nevű – Művelődési Minisztérium és a párt felügyelete alatt. Költségvetésének majdnem teljes egészét az állam bocsátotta rendelkezésre. A vezető testületek ülésin részt vettek a pártközpont és a minisztérium munkatársai. A testületeket (választmány, elnökség, titkárság) és a vezetőket (elnök, alelnökök, főtitkár) formálisan választották ugyan, ám ez a „választás” 1981-ig ellenőrzött formában történt, előre elkészített jelölőlisták alapján, nyílt szavazással. A szö-

³ Marušiak, Juraj: *Slovenská literatúra a moc v druhej polovici pätdesiatych rokov*. Brno, 2001. 5. l.

⁴ Herbert, Zbigniew: *Wypluc z siebie wszystko*. In: Jacek Trznadel: *Hańba domowa (Rozmowy z pisarzami)*. Paryż, 1985. 183. l.

vetség tagjának lenni privilegizált helyzetet biztosított a diktatúra társadalmában, előjogokkal és anyagi előnyökkel járt, az írott és íratlan szabályok áthágása viszont kemény retorziókat vont maga után.

A hatalom – mindenre kiterjedő politikai előkészítés és rendkívüli ellenőrzés mellett – csak 1959-ben engedélyezte a Magyar Írók Szövetségének újjászervezését. A szervezet létezése idehaza és külföldön is a Kádár-rendszer konszolidációját volt hivatva bizonyítani. A politikai hatalom reprezentációjában fontos szerepet kapott az irodalom, az írószövetségi közgyűléseken megjelentek a párt és a kormány vezető képviselői, a jelentős írók a kiemelkedő állami és pártrendezvényekre meghívást kaptak. Jó ideig úgy látszott, ez a mechanizmus különösebb megrázkódtatás nélkül működni fog. A magyar íróársadalom túlnyomó többsége beletörődött a kényszerhelyzetbe, számosan az „ahogy lehet” hódoltságai magatartásával próbáltak kibújni a kollaboráció kényszereiből. Rendszabályozására a kultúrpolitika mindig készen állt, fontos cenzurális eszközét, a főszerkesztői felelősség elvét hatékonyan tudta működtetni, a számára alkalmatlanná vált szerkesztőket pedig egyszerűen leváltotta.

Két tényező hozott változást. A hatvanas évek végétől pályára lépő új írónemzedék megjelenése, illetve a „gulyáskommunizmus” jóléti rendszerének fokozatos kimerülése a hetvenes évek második felében. A Magyar Írók Szövetségének történetében az 1981-es közgyűlés (december 12–13.) jelentett egy újabb korszakhatárt.⁵ Fontos társadalmi és politikai kérdések kerültek ekkor napirendre, őszinte, kritikus hangnemben folyt a vita nem csak irodalmi kérdésekről, és sikerült kivívniuk az íróknak, hogy a választmány összetételéről titkosan szavazzanak. Sokatmondó volt az eredmény, a szövetség tagjai a hatalom képviselőit: a párttagokat és a „társutasokat” rendre kiszavazták a testületből. A visszaemlékező Fekete Gyula egyenesen ettől az eseménytől számítja a „rendszer váltást”.⁶ A nyolcvanas évek első felében – többek közt az említett közgyűlésen történtek miatt – a politikai hatalom már nagyon bizalmatlanul tekintett az Írószövetség választott testületeire és tisztségviselőire. Érezhetően nőtt a feszültség a kulturális politika és az irodalom között, 1982-ban jelent meg Duray Miklós *Kutyaszorító* című könyve New Yorkban, Csoóri Sándor előszavával. Ezt kemény

⁵ A pezsgő vitát a második nap kissé lehűtötte a lengyelországi hadiállapot híre.

⁶ Fekete Gyula: *Naplóm a történelemnek. 1941–2000. 2. kötet (1973–1984)*. 1444. l.

(főnről sugalmazott) bírálat követte 1983-ban az *Élet és Irodalomban*, abban az évben mentették föl a *Mozgó Világ* főszerkesztőjét, mire tiltakozásul az egész szerkesztőség lemondott. Mindezt szükséges volt elmondani az 1986-os közgyűlés részletes tárgyalása előtt. Ekkor már nem az ötvenes évek, a forradalom vagy a hatvanas évek írószövetségéről van szó. A megváltozott körülmények között lassú – nem egy tekintetben következetlen, ám viszonylag sikeres – küzdelmet vívott a szervezet az autonómiáért. Szűkebb lett ekkorra már a hatalom tényleges hatóköre, ám még mindig jelentős apparátus és hiánytalan eszköztár állott rendelkezésére. Az Írószövetségben változó összetételű csoportok, más-más célkitűzéssel és irodalmi értékrenddel ugyan, de a „szabadság kis köreit” próbálták tágítani mindannyian. A közös nevezőt a változtatás szándéka jelentette.

Először az előzményeket kívánjuk áttekinteni, majd a közgyűlés körülményeiről szólunk. Ami elhangzott a közgyűlésen, olvasható a dokumentumok között az eddig nehezen hozzáférhető jegyzőkönyvben. Utána a retorziók és a kilépések történetét vesszük sorra. Az Írószövetség 1987-es küzdelmeibe, törekvéseibe jó betekintést kínálnak az elnökségi ülések jegyzőkönyveiből készült szemelvények.

Ötévenként tartott közgyűlést az Írószövetség, így a következő 1986 végén volt aktuális. 1981 óta a nemzetközi kontextus is jelentősen megváltozott, más szelek fújtak Moszkvából, 1986. február 24. és március 6. között megtartott XXVII. szovjet pártkongresszuson hirdette meg reformprogramját Gorbacsov. A magyar kulturális kormányzat viszonylag korán megkezdte előkészületeit az írószövetségi közgyűlésre. Alapos és minden részletre kiterjedt ez a munka. A kommunistáknál a hivatalos érintkezésben is nemegyszer a szóbeliség dominált, ezért néha csak föltevésekre vagyunk utalva. A Csurka Istvánra amerikai szereplése és a külföldi publikációja⁷ miatt kirótt közlési tilalom és a Tiszatáj-botrány (a lap 7. számának betiltása és a szerkesztőség fölfüggesztése) a nyár folyamán kedvezőtlen előjeleket mutatott a hatalom képviselőinek. Hozzá még ebben az évben volt az '56-os forradalom harmincadik évfordulója. Fokozott figyelem kísérte az Írószövetség következő közgyűlését. Az előkészítés és az ellenőrzés elsősorban a Központi Bizottság Tudományos, Közoktatási és Kulturális

⁷ A Püski Kiadónál jelent meg *Az elfogadhatatlan realitás* (New York, 1986) című, esszéket, előadásokat tartalmazó kötete.

Osztályának, valamint Agitációs és Propaganda Bizottságának munkaköréhez, illetve a Művelődési Minisztérium illetékes főosztályához tartozott. Az ország legfontosabb politikai testülete, az MSZMP Politikai Bizottsága is több alkalommal foglalkozott az Írószövetség napirenden lévő közgyűlésével. „(A PB) Egyetért azzal, hogy az Írószövetség szeptember 8-án tartandó választmányi ülésére történő felkészülés keretében folytassanak beszélgetést lehetőleg a testület minden tagjával. A politikai munka eszközeivel el kell érni, hogy a választmányban levő párttagok, valamint a testület lojális tagjai vegyenek részt a vitában...” olvasható az augusztus 26-i ülés jegyzőkönyvében.⁸ Itt döntöttek arról is, hogy Berecz János, a Politikai Bizottság tagja tartsa kézben az Írószövetséggel kapcsolatos teendőket. A közgyűlés előzményeiről jó áttekintést ad *Ellenzékben (1968–1987)* című munkájában Pintér M. Lajos.⁹ Dokumentumgyűjteményünkben közöljük a Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály két novemberi jelentését az Írószövetség helyzetéről.

Az Agitációs és Propaganda Bizottság október 14-i ülését az írószervezettel kapcsolatos kérdéseknek szentelték. Vajda György művelődési miniszterhelyettes volt az előadó, a meghívottak között az említett osztály részéről jelen volt Knopp András, Lendvai Ildikó, Balogh Ernő, továbbá Baczoni Gábor főosztályvezető a minisztériumból. Itt hangzott el egyebek mellett a következő megállapítás: „...a belső viták miatt az Írószövetség elvesztette működőképességét, vezető testületei nem látják el funkciójukat; egy meghatározott csoport önálló politikai szerepet szán az Írószövetségnek, és partneri viszonyra tart igényt a 'hatalommal'”¹⁰ Egyben megbízták az osztályt, készítsen jelentést a helyzetről. Közben november 3-án Köpeczi Béla konzultációra hívta az Írószövetség elnökségének tagjait. Tájékoztatta őket arról, mik a közgyűlés megtartásának föltételei. A jelentés november 4-én került a Politikai Bizottság elé. Rögzítették benne a közgyűlés megtartásának végleges föltételeit: az Alkotmánnyal és a törvényekkel összhangban álló alapszabály elfogadása, lojalitás a szocialista rendszer iránt, és az alapszabály rögzítsen szankciókat azok ellen, akik úgymond ellenséges

⁸ MOL M-KS 288. f. 5/976. ő.e.

⁹ Pintér M. Lajos: *Ellenzékben (1968–1987)*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2007. 148–156. l.

¹⁰ HU-MOL M-KS 288-41/476. ő.e.

akciókban vesznek részt, továbbá a szövetség határolja el magát a 30. évforduló (1956) alkalmából tett nyilatkozatoktól. A lényeg, hogy nem ismétlődhet meg az 1981-es közgyűlés.¹¹ A november 4-re készült jelentésben (előterjesztője Radics Katalin osztályvezető) olvasható: „Ha a közgyűlés lefolyása vagy a megválasztott szervek összetétele alapján az Írószövetség működésének politikai feltételei nem látszanak biztosíthatóknak, a Művelődési Minisztériumnak meg kell tennie a szükséges lépéseket. (...) Mérlegelhető a kommunisták és a szocializmus iránt elkötelezett pártonkívüli írók új szervezetének létrehozása.”¹² Tudjuk, ez a megoldási lehetőség nem a magyar döntéshozók fejéből pattant ki ekkor, hiszen például a Lengyel Írószövetséget 1983 nyarán betiltották, majd az év végén a rendszerhez hű írókból, műfordítókból szervezett a hagyományos néven új írószervezetet a hatalom.

Fölvetődött időközben a közgyűlés elhalasztásának lehetősége is. Nem könnyű rekonstruálni a végső döntés megszületésének módját és időpontját, hiszen föltehetően számos informális megbeszélésre került sor a hatalom képviselői és egyes írók között: kialakult szokásnak számított egyébként a kijárási és a személyes beszélgetések módszere. Csoóri Sándor például heteken keresztül abban bízott, meg tudja győzni Berecz Jánost, hogy a *Tiszatáj* fölfüggesztését vonják vissza. Sajátos egyezkedést jelentett ez a hódoltsági módszer, nem voltak ugyan egyenlőek a felek, de születhettek engedmények. Mint tudjuk, a magyar kultúrpolitikát hosszú ideig irányító Aczél György szívesen választotta a külön tárgyalások és személyre szóló zsarolások és ajánlatok módszerét.

Az események időrendjét követve: november 12-én került postára a *Tiszatáj* szüneteltetése ellen tiltakozó 114 értelmiségi levele. Elképzelhető, hogy november 18-án már eljutott az illetékesekhez, amikor a Politikai Bizottság a Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály Írószövetséggel kapcsolatos újabb jelentését tárgyalta. A határozati javaslatban itt ezt olvashatjuk: „A Politikai Bizottság tudomásul veszi, hogy az Írószövetség közgyűlése elhalasztásának nincsenek reális esélyei... (...) vállalni kell a nyílt vitát és határozottan vissza kell verni a párt politikája elleni támadásokat. A közgyűlésen Berecz János, Grósz Károly és Pál Lénárd vegyenek

¹¹ MOL M-KS 288 f. 5/982. ő.e.

¹² MOL M-KS 288 f. 5/982. ő.e.

részt.” Berecz visszaemlékezése szerint maga Kádár János döntött arról, hogy a Politikai Bizottságot ő képviselje. Állítólag ezt mondta neki a pártvezető: „Akadályozza meg, hogy az Írószövetség legális ellenzéki központtá alakuljon!”¹³ Korántsem volt mindegy, hogy a kényes feladat mit hoz annak, aki elvállalta. Veszíteni és nyerni is lehetett vele. Grósz Károly bizonyára nem véletlenül vonta ki magát belőle. A magyar politikai életben ekkor már az utódlási harc kezdeti szakaszában jártunk, egyáltalán nem volt mindegy, mi lesz a hatalom szempontjából az eredmény. Az említett javaslatban szerepelt a választás direkt befolyásolásának szándéka is: „A Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály tájékoztassa a párttag írókat, milyen személyi javaslatokat támogassanak.”

Az Írószövetség 1986 őszén 613 főből állt, ebből 160 volt tagja a pártnak. Az ún. pártaktíva sajátos intézménynek számított, a párttagok összehívását, tájékoztatását – és manipulálását – természetes eszköznek gondolták. Az aktíva ülését ezúttal a november 29-re kitűzött közgyűlés előtt egy nappal tartották meg. Erre az alkalomra közülük hárman (Alföldy Jenő, Asperján György, Gyurkó László) készítettek egy fogalmazványt, melyben bíralták a választmánynak és az elnökségnek azokat a tagjait, akik politikai nézeteiket úgymond a szocialista Magyarországgal szemben álló fórumokon hozzák nyilvánosságra, s javasolták, hogy a magyar írók közösen keressék a feszültségek feloldását. Jellemző volt a hangulatra, hogy az aktíva végül nem fogadta el a szöveget közös nyilatkozatnak. Természetesen a sokszínű íróellenzék képviselői is sűrűn találkoztak egymással a közgyűlés előtti napokban. Saját emlékeimből két ilyen összejövetelt tudok fölidézni. Czine Mihállyal, Csoóri Sándorral, Fekete Gyulával és Nagy Gáspárral a Kárpátia sörözőben latolgattuk az esélyeket, lehetőségeket néhány nappal a közgyűlés előtt, november 28-án pedig Konrád György lakásán voltunk Ryszard Kapuściński lengyel íróval, Csoóri Sándor, Csurka István, Haraszi Miklós és Mészöly Miklós társaságában. Akkor már az a hír is elterjedt a városban, hogy egy számukra kedvezőtlen fordulat esetén a hatalom képviselői arra is készek, hogy föloszlassák a tanácskozást. A lengyel író a nemzetközi körülményeket figyelembe véve határozottan állította, szerinte ezt most nem teheti meg a hatalom.

¹³ Berecz János: *Vállalom II.* Bp. 2003. 454. l.

A közgyűlést a pesti Vigadóban tartották november 29-én és 30-án, nagy biztonsági felügyelet mellett, csak alapos ellenőrzés után lehetett belépni az épületbe. Feszült volt a hangulat, de a tanácskozás különösebb incidens nélkül lezajlott. Nem túlzás: ebben a zárt közegben egy másik Magyarország hallatta hangját. Nem köntörfalaztak a kritikus írók, a magyar társadalom és közélet számos fontos kérdését szóba hozták. Nyílt, demokratikus vitára került sor, amelynek során egyértelműen a hatalom jelenlévő képviselői és író híveik húzták a rövidebbet.

A jegyzőkönyv jól tükrözi a tagság érzelmeinek hullámzásait. Az első nap végén hangzott el Albert Gábor tiborci indulatoktól fűtött vádirata a hatalommal szemben, valamint a *Tiszatáj* betiltása elleni tiltakozás, a 114 értelmiséginek a minisztertanácshoz és a pártközponthoz címzett levele. A második nap folytatódtak a kritikus hozzászólások, Berecz János MSZMP KB-titkár fenyegető szavai („Még egyszer olyan ötéves kínládást, mint ami mögöttünk van, nem érdemes vállalni”) után is.

Csoóri Sándor határozott visszautasítása, s a következő felszólalások után a szembenállás hangulata csak erősödött a teremben. Érdemes idézni az állambiztonság Tolna megyei (Havasi Zoltán fn.) ügynökének december 3-i jelentését: „A Magyar Írók Szövetségének november 29–30-i közgyűlésén három olyan erővonal alakult ki, amely stratégiát és taktikát is kidolgozott, 1. az írók párt aktivája, 2. a népfrontos politikát hirdető, a legális nyilvánosságot tisztelő, konszenzusra törekvő ún. reformer csoport, 3. a nyílt konfrontációt vállaló ellenzék, melyet a népben-nemzetben gondolkodók vezetnek. A reformerek Fekete Gyula köré csoportosulnak (Varga Csaba, Cs. Varga István, Czákó Gábor, Kunszabó Ferenc stb.). A Fekete Gyula felszólalására kapott válaszokból egyértelművé vált, a hatalom nem fogadná őt az Írószövetség vezetőjeként. Csoóriék rendelkeznek a legnagyobb tömegbázissal, élvezik a fiatalok, a JAK tagság támogatását is (Csurka, Mészöly Miklós, Tornai József, Csengey Dénes, Konrád György, Eörsi István stb.) (...) Elnökjelöltjük Sánta Ferenc, akit 1972 óta igyekeztek rábeszélni, de úgy tűnik mostanra vállalja csak, miután beszédében azonosult a csoport elvével, támadta az ún. konzervatív pártpolitikát. (...) Csoóriék stratégiája: Mészöly Miklós első napi békejobbot nyújtó felszólalására megvárni a hivatalos választ, mely kedvező esetben tevékeny (*sic !*) konszenzust teremthet. A válasz azonban – Csoóriék szerint – ultimátumot tartalmazott. Erre 29-én este a Kárpátia étteremben Csoóriék szelídebb hangnemű felszólalásait átírták.”¹⁴ Nehéz volna megválaszolni, hogy a titkos megbízott cso-

portosítása mennyiben konstrukció, mennyiben felel meg a valóságnak, hiszen nem jöttek létre egymástól jól elhatárolható határozott eszmei-politikai programmal bíró csoportok az Írószövetségben. Mindenesetre a végző számadás, vagyis a választmány megválasztása a hatalom számára rendkívül kedvezőtlenül alakult, még 1981-hez képest is, hiszen a tagság az irodalmi élet kollaboránsnak tartott képviselőit még következetesebben kiszavazta. A Kádár által küldött Berecznek ez személyes vereség volt, utódlási esélyeit tekintve is.

Pártkörökben azt terjesztették, hogy az ellenzéki írók szervezkedtek a közgyűlésen a szavazás előtt. E föltevést soha senki nem bizonyította. A jelölések során magasra csapott ugyan a hangulat, de sikerült rendezett körülmények között befejezni, és kisvártatva elkészülhettek a jelölőcédulák. A szavazatok összeszámlálása eltartott egy ideig, a hosszabb szünetben kisebb csoportokban folyt tovább a polémia. Nagy várakozás előzte meg az eredmény kihirdetését, de erre az alkalomra már csupán a tagság egy része maradt a teremben. [A hatalom képviselői kudarcnak tekintették, ami történt.]

A hatalom a közgyűlésen történekre eleinte teljes hírzárlattal reagált, írói körökben egyenesen a tömegtájékoztatás bojkottjáról beszéltek. December 3-án ülésezett az új tisztségviselőkre javaslatot tevő jelölő bizottság. Elnökjelöltnek a legtöbb szavazatot kapott Cseres Tibor számított, aki ebben a minőségében máris megpróbált kapcsolatba lépni Köpeczi Bélával, de a miniszter nem volt hajlandó erre. Az új választmány első ülését december 16-án tartotta meg. A fő napirendi pont az elnök, az elnökség és az egyéb tisztségviselők (főtitkár, titkárok) megválasztása volt. Cseres Tibor lett az elnök, Veress Miklós a főtitkár, bekerült az elnökségbe Csoóri Sándor, Csurgó István és Mészöly Miklós. A magyar nyilvánosság a következő burkolt fenyegetéssel találkozhatott néhány nappal azelőtt az írószövetségi közgyűléssel kapcsolatban. December 12-én az *Élet és Irodalom* közölte Hubay Miklós leköszönő elnök második napon elhangzott, megszerkesztett, magyarázkodó búcsúbeszédét,¹⁵ amelyhez a szerkesztőség néhány mondatos zárszót fűzött: „ez a közgyűlés másnapján a vitát szegte be. E mondatok és az előadás közti hangulati különbség utal a közbülső vitákra, amelyben 42-

¹⁴ ÁBTL 45/78/25/55/86 (A Havasi Zoltán fedőnév Szokolay Zoltán költőt rejtette)

¹⁵ A magyar író és az idő. = *Élet és Irodalom* 1986. 50.sz. (XII.12.) 5-6. l.

en kaptak szót, s amelynek szélsőséges fordulatai voltak. Köpeczi Béla elvtárs, mint a felügyeletet gyakorló miniszter értékelte az ötéves együttműködést. Még az elnöki expozíciót követően, a vitát megelőzve ismertetésre került a kommunista írók levele, amelyet több mint száz párttag írt alá, amely határozott politikai állásfoglalást fogalmazott meg az Írószövetség jövőbeni tevékenységével kapcsolatban.” Baljós előjel volt ez a kommentár. Következtek ezután a retorziók. Hiába küldte el az új elnök és főtítkár az *Élet és Irodalom* meg az *Új Tükör* szerkesztőségének az új tisztségviselők névsorát, ennek közlésétől jó ideig elzárkóztak.

A Politikai Bizottság december 29-i ülésén foglalkozott ismét az Írószövetséggel Pál Lénárd szóbeli jelentése alapján, ahol ilyen döntés született: „(A PB) Úgy határoz, hogy a Magyar Írószövetségben kialakult helyzetről készüljön rövid tájékoztató a szocialista országok testvérpártjai részére. A tájékoztatóban kérjük segítségüket ahhoz, hogy írószövetségeik irodalmi ügyekben egyelőre ne a Magyar Írószövetséggel, hanem a Magyar Népköztársaság Művelődési Minisztériumával tartsák a kapcsolatot.”¹⁶ Az egyértelmű elhatárolódás a nemzetközi kapcsolatok zárolását jelentette. Ekkor született döntés egy alakítandó irodalmi kollégiumról is. 20-30 fős testületnek tervezték, melynek élén a miniszter fog állni. Így határozták meg feladatát: „...a művészetpolitikai irányítás partnereként gyakorolja azokat a konzultációs, véleményezési és javaslattevő jogokat, amelyeket a többi művészeti területen a művészeti szövetségek élveznek.”¹⁷ Ez a terv mind az íróknak, mind a politikusoknak egyértelműen az 1957-ben föloszlott Írószövetség helyett létrehozott, a politikai hatalom meghosszabbított karjaként működő, csak kommunistákból állt Irodalmi Tanácsot idézte.

Az Írószövetség demokratikusan megválasztott új vezetősége ellen a következő torpedó a pártvezetéshez hű írók kilépése volt. Az akció december végén kezdődött. Az első kilépők: Gyurkó László, Szabó Magda, Juhász Ferenc és Nemeskürty István, az első menetben (december végén–január elején) huszonhárman hagyták el a szövetséget, főleg a rendszer irodalmi establishmentjének képviselői, főszerkesztők, rovatvezetők (Bata Imre, E. Fehér Pál, Fekete Sándor, Kovács Sándor Iván, Ördögh Szilveszter, Pándi Pál, Szerdahelyi István), továbbá olyan régi, hithű kommunisták, mint

¹⁶ MOL M-KS 288 f. 5/986. ő.e.

¹⁷ Az MSzMP határozatai és dokumentumai 1985-1989. Budapest, 1999. 311. l.

Földeák János, Galabárdi Zoltán, Molnár Géza vagy Tamás Aladár. Juhász Ferenc döntésébe belejátszhatott sértődése is, hogy nem került be a választmányba, Szabó Magda – talán érezvén a hangulatot – eleve kihúzatta magát a jelölőlistáról. Elképzelhető, hogy egyesek (például Hegyi Béla, a *Vigilia* korábbi főszerkesztője vagy Végh Antal) ezzel a döntésükkel számítottak jó pontot szerezni a hatalom előtt. Néhány személy csatlakozott még, így lett huszonzét kilépő, maga a művelődési miniszter pedig a huszonnyolcadik. Máig nem tisztázott kérdés, hogy mennyire volt szervezett ez az akció, és hogy honnan és milyen sugalmazást kaptak cselekedetükhöz a kilépők. Mindenesetre nehéz elképzelni, hogy spontán lépésről, véletlen egybeesésről lett volna szó. Ez ellen szól az akció csoportos jellege és egyidejűsége. „Írókat biztattak a kilépésre” – emlékezik Berecz János.¹⁸ Azt ugyan nem említi, kik. Magánbeszélgetésekben leggyakrabban Szerdahelyi István neve került szóba, mint a kilépések szervezője.

Az új elnökség 1987. január 14-én tartotta meg első ülését. Itt tárgyalták meg a kilépések ügyét, idézve egyik-másik távozó író leveléből. A közzétett szemelvényekből jól érzékelhető az ülés hangulata. Ostromlott várnak érezték helyzetüket, ugyanakkor reménykedve vették tudomásul a Szovjet Írószövetség üdvözlő táviratát. Cseres Tibor határozottan tartotta kezét az elnöki kormányon, bízott abban, hogy a hatalommal való konfliktusban sikerül kompromisszumot találni. Még aznap levelet írt a művelődési miniszterhez: „...szeretnénk, ha az Írószövetség tisztségviselőinek lehetőséget adna még januárban egy személyes találkozásra.”¹⁹ Az ülésen Fekete Sándor kilépését indokló érvei váltottak ki nagy fölháborodást. Ő egyébként az *Élet és Irodalom* 1987. január 16-i számában közzétette a dokumentumgyűjteményünkben is szereplő *Kilépési nyilatkozatát*, amivel egy, a magyar sajtóban szokatlan, heteken át tartó sajtóhadjárat vette kezdetét. A kívülállók bizonyára nem értették e publikációkból, valójában mi történt az Írószövetségben, mindenesetre a hangnemből arra következtethettek, hogy fontos kérdéstről van szó. Ezután akadt még egy-két távozó, de a kilépési hullám a hónap második felére kifulladásra. A január 26-i pártaktíván Knopp András arról biztosította a jelenlévőket, hogy ő nem kíván senkit fölszólítani kilépésre, de a párt a kilépők oldalán áll. A vitában megoszlottak a vélemé-

¹⁸ Berecz János: *Vállalom. II.* 2003. 458. l.

¹⁹ Írószövetség Irattára 65. doboz, 48/1987

nyek, nem egy párttag író az Írószövetségben maradás mellett érvelt.²⁰ Ezt az elbizonytalanodást érzékelhetjük az állambiztonság Csongrád megyei ügynökének jelentéséből is: „Ilia Mihály (...) több kapcsolatával beszélgetést folytatott arról, hogy 1987. január 27-re összehívták az írószövetségi párttagokat, véleménye szerint felszólítják őket az írószövetségből való kilépésre és új szövetség alakítására. (Rajki András rendőrfőhadnagy kézírásával jegyezte meg a jelentés lapján: őket erre nem is szólítja fel senki.) Ilia és Mocsár Gábor megegyeztek abban, hogy a délföldi írócsoport érintett tagjaival egyeztetik álláspontjukat ebben az ügyben, a jelenlegi Írószövetségből egyik sem akar kilépni.”²¹

Január 27-én „A Politikai Bizottság tudomásul veszi a tájékoztatást Köpeczi Béla művelődési miniszter elvtársnak Cseres Tiborral, az Írószövetség elnökével folytatott megbeszéléséről és a Minisztérium által megtett intézkedésekről. Szükségesnek tartja, hogy az irodalmi kollégium létrehozásával összefüggő javaslattal egyidejűleg az eddigi tapasztalatok alapján tegyenek javaslatot a Politikai Bizottságnak a további feladatokra is.”²²

Január 30-án az *Élet és Irodalomban* két hozzászólással (Kertész Ákos és Szerdahelyi István) folytatódik a polémia. Bata Imre főszerkesztő bevezető kommentárjában azt állítja, hogy lehetőséget akart adni a bentmaradó többségnek éppúgy, mint a távozó kisebbségnek véleménye elmondására.²³ Mintha 50–50%-ról lett volna szó. Néhány nagy név ugyan volt a névsorban, de a létszámot tekintve a tagság alig 5%-a távozott a szervezetből. Kertész Ákos, akit távolléte ellenére is beválasztottak a választmányba, azzal érvel cikkében, hogy jelenleg a demokrácia tanulásáról van szó, a nemzeti kultúra becsületének visszaszerzéséről beszél, abban a reményben, hogy a kulturális kormányzat odafigyel az írók érzékeny jelzéseire.²⁴ Szerdahelyi István azt állítja, hogy a Magyar Írók Szövetségének vezetésében évek óta azok a hangadók, „akik a racionális okfejtés helyett csak a szenvedélyt akarják – vagy tudják – hasznosítani dialógusaikban”.²⁵ Később a *Kritikában* még hosz-

²⁰ Beszélő 19. szám 1987. január

²¹ ÁBTL NOIJ 1987. I.23

²² MOL M-KS 288. f. 5/988. ő.e.

²³ *Élet és Irodalom*, 1987. 5.sz. 4. l.

²⁴ Kertész Ákos: *Bentmaradási nyilatkozat* = *Élet és Irodalom* 1987. 5. sz. 4. l.

²⁵ Szerdahelyi István: *Kilépés után*. = *Élet és Irodalom*, 1987. 5. sz. 5. l.

szabban fejt ki véleményét a szövetség helyzetéről. Ezt a bővebb írását közöljük dokumentumgyűjteményünkben.

Ezután – január 31-én, a párt lapjában – Köpeczi Béla dörögdelmes hangnemben utasítja az Írószövetséget, de az irodalmi kollégiumról itt nem tesz említést.²⁶ Ezt a szöveget teljes terjedelmében közöljük, rajta kívül a Magyar Írók Szövetsége elnökségének levelét az *Élet és Irodalom* szerkesztőségének²⁷, továbbá az akkor szamizdatként megjelent *Beszélő* cikkét a közgyűlés utáni helyzetről²⁸ és Szerdahelyi István említett másik írását.²⁹ A minisztérium nem tekinti, írja Köpeczi, az Írószövetséget az egész magyar íróársadalom képviselőjének, és jelzi, nem lehet tudni, miként alakulnak a jövőben az irodalmi élet szervezeti keretei. Ez nyilvánvaló hadüzenetnek látszott. Kétféle forgatókönyvet lehetett elképzelni a hatalom részéről: az Írószövetség tevékenységének fölfüggesztését, ami után az irányítást a tervezett irodalmi kollégium alá rendelik, illetőleg másik írószervezet létrehozását (az állami anyagi támogatás átirányításával). A fölfüggesztést nem akarják vállalni, az irodalmi kollégium egyelőre inkább csak fenyegetésnek látszik.

A második változatnak a kilépési hullám elapadásával csökkent a valószínűsége. A közgyűlés előtti helyzettel kapcsolatban Aczél-könyvében Révész Sándor is két változatot emlegetett, hogy az Írószövetséget vagy föl kell függeszteni, vagy különüljenek el az ellenzéktől elhatárolódó erők (értsd: másik írószövetség).³⁰ Föltételezése szerint az első változatot Kádár és Berecz, a másodikat Aczél támogatta. De az események során kiderült, a hatalom végül nem mert erőszakos megoldást választani. Nem volt egyértelmű, hogy Berecz közgyűlési felszólása után a párt részéről személy szerint ki irányítja az Írószövetséggel kapcsolatos politikát. A mélyülő hazai válság és a nemzetközi körülmények nyilvánvalóan nem könnyítették meg a döntéshozatalt. A február 14–16. között Moszkvában megtartott nemzetközi ún. békefórumon például szovjet meghívásra részt vettek a Magyar Írók Szövetségének vezetői is (Cseres Tibor és Fekete Gyula), amit a magyar elvtársak

²⁶ A művészeti szövetségek közgyűléseiről. = Népszabadság, 1987. január 31. 13. l.

²⁷ Levél (a Magyar Írók Szövetsége elnöksége) = *Élet és Irodalom*, 1987. 10. sz.

²⁸ Közgyűlésen és közgyűlés után = *Beszélő* 19. szám, 1987. 1.

²⁹ Az Írószövetség közgyűléséről = *Kritika*, 1987. 4. sz. 3–5. l.

³⁰ Révész Sándor: *Aczél és korunk*. Budapest, 1997. 360. l.

nyilván nem tudtak vagy nem is akartak megakadályozni. De hogy a lejárató kampány továbbra sem szűnt meg, arra jó példa Berkesi Andrásnak a moszkvai magyar kereskedelmi kirendeltségen – ugyanezekben a napokban – tartott előadása (Fekete Gyula Feljegyzésben tájékoztatott róla), aki azt fejtegette, hogy a Magyar Írók Szövetsége voltaképpen ellenforradalmi párttá alakult.³¹ Külföldön és itthon is folyamatos volt az érdeklődés a magyar írók szervezete iránt. Az egyoldalú tájékoztatás még kíváncsibbá tette az embereket, a legális keretekben működő egyetemi klubok rendezvényein az Írószövetség közgyűlése és az új vezetőség tevékenysége gyakran volt előadások, beszélgetések témája. Az idő az új vezetőségnek dolgozott.

A művelődési minisztérium delegációjának varsói konzultációján (február 17–19.) Krawczuk lengyel kulturális és művészeti miniszter Rátkai Ferenc miniszterhelyettestől a Magyar Írók Szövetsége és a PEN Club elnökétől kért tájékoztatást, Zbigniew Domino (a lengyel pártközpontból) pedig azt kérdezte, miképp tartsanak ezután magyar írókkal kapcsolatot, és hogyan alakul az „irodalmi tanács” ügye.³² A varsói *Kultura* című hetilapban ugyanis napokkal e megbeszélés előtt jelent meg egy összeállítás Fekete Sándor, Bata Imre és Witold Nawrocki (a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának osztályvezetője) írásaiból a magyar írószervezetről, a túrt kategóriába számító ellenzéki katolikus *Tygodnik Powszechny* tájékoztató cikkére szánt válaszként.³³

A József Attila Kör február 26-án nyolc pontba szedett nyilatkozatban fogalmazta meg véleményét a helyzetről. A 4. és az 5. pontot idézzük: „Egyoldalúnak és megtévesztőnek tartjuk azt a tájékoztatást, amit a magyar sajtó az Írószövetség legutóbbi közgyűléséről nyújtott. Visszamenőleg is szükségesnek tartjuk a közgyűlésről szóló részletes tájékoztatást. A Magyar Írók Szövetsége 1986. november 29–30-i közgyűlésen demokratikusan választott vezető testületeit a magyar írók – így a József Attila Kör – egyetlen képvisel-

³¹ Fekete Gyula Feljegyzése, az Írószövetség Irattára 65. doboz, 86/1987

³² Vö.: Lengyel, magyar „két jó barát” (A magyar–lengyel kapcsolatok dokumentumai, 1957–1987. Dokumentumgyűjtemény. Mitrovits Miklós bevezető tanulmányával és válogatásában. Budapest, 2014. 804. l., 809. l.

³³ Inna prawda o Wegierskim Związku Literatów (Másik igazság a Magyar Írók Szövetségéről) = *Kultura* (Varsó) 1987. 6. sz. 14–15. l.; Árpád Szabadsfalvy (Kiss Gy. Csaba): *A Magyar Írók Szövetségének új vezetősége* = *Tygodnik Powszechny* (Krakkó) 1987. 5. sz.

lőjének tekintjük.”³⁴ Értelmiségi körökben – különösen az egyetemi ifjúság – valós tájékoztatást követeltek az Írószövetség közgyűléséről, a budapesti Marx Károly Közgazdasági Egyetem KISZ szervezete például levélben fordult a Tájékoztatási Hivatalhoz, hogy a magyar tömegtájékoztatás megfelelő módon adjon hírt arról, mi történt a közgyűlésen.

Az elnökség havonta tartotta üléseit, ahol alaposan végigtárgyalták a napi teendőket, a hatalommal való kapcsolatok konkrét kérdéseit. Az elnökségi ülések jegyzőkönyvei izgalmas dokumentumok, szinte drámai szövegeként olvashatók, ahol az elnökség tagjai – vitathatatlanul a korabeli magyar irodalom élvonalának képviselői – felelősségteljesen és átgondoltan, kitűnő taktikai érzékeléssel tárgyalták a kérdéseket. És ami talán nem mindig megszokott az írók világában, az ülések hangulatát az együttműködés, a közös útkeresés szándéka jellemezte. A kilépések és főleg az *Élet és Irodalomra* korlátozott sajtópolémia után, részben ezzel egy időben az új vezetőség néhány képviselője ellen személyre szóló támadást indított a hatalom. A titkárság két tagjáról, Annus Józsefről és Kovács Istvánról volt szó. Amikor a Szövetség vezetői, elsősorban pedig Cseres Tibor, próbáltak puhatolózni, melyek azok a konkrét ügyek, amelyek különösen bántóak a hatalom számára, megüzenték, hogy egy, a hierarchia csúcsán lévő személy sérelméről van szó. Ez magától értetődően a *Tiszatáj* főszerkesztő-helyettesére, Annus József titkára terelte a figyelmet, hiszen szélteben-hosszában terjedt az a hír, hogy Nagy Gáspár inkriminált verse (*A fiú naplójából*) a legfelsőbb helyre, magához Kádárhoz is eljutott. Amikor e híresztelésről az állásából fölfüggesztett szerkesztő tudomást szerzett, írásban kérte fölmentését titkári posztjáról. Az elnökség több ülésén tette szóvá a testület nem egy tagja, hogy az Írószövetség érdekében önmagát föláldozó Annus Józsefnek méltó elégtétel járt volna. Személyével kapcsolatos – és a kádári puha diktatúra Magyarországnak abszurd világát is jellemzi –, hogy a *Tiszatáj* szerkesztője „Tihanyi”, majd „Csanádi” fedőnéven éveken át készített jelentéseket az állambiztonságnak (erről 1987-ben természetesen senki íróember sem tudott), és alig néhány hónappal azelőtt, 1986 októberében zárták ki a hálózatból, és anyagát átadták az irattárnak.³⁵

³⁴ A József Attila Kör Nyilatkozata. (1987. február 26.) Magyar Írószövetség, Irattár 125. doboz

³⁵ Szőnyei Tamás: *Titkos írás (1956–1990. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet)* 2. Budapest, 2012, 626. l.

[...]

S z ü n e t

Cseres Tibor (elnök):

Tisztelt Kongresszus! Tanácskozásunkat folytatjuk. Örömmel jelentem, hogy a létszám időközben jelentősen emelkedett: 438 író van jelen, az Írószövetség tagságának kétharmada, tehát határozatképességünk nagyon stabil. *(Derűltég.)*

Hogy haladjunk a felszólalásokkal – 35 jelentkező van pillanatnyilag – elsőnek kérem majd **Eörsi Istvánt**, hogy szóljon hozzá, utána Alföldy Jenőt.

Addig, amíg kijön a szónok, elmondom, hogy négy levelet kaptunk, négy magát kimentő író levelét, akik betegség és hajlott koruk miatt nem tudnak jelen lenni: Bárczi János, Imecs Béla, Szentkuthy Miklós, Tamás Aladár.

A betegeknek javulást kívánok, az öregségre vonatkozólag nem tudok tanácsot adni. **Eörsi Istvánt** várom a szószékhez.

Eörsi István:

Tisztelt Közgyűlés! Azzal kezdeném, hogy egy kisebbség problémáit szeretném szóvá tenni. Annak a kisebbségnek a problémáit, amelyet a jelenlegi kulturális politika írói létében támad és fenyeget. Rögtön hozzáteszem, hogy én a kisebbség ügyét mindig a többség ügyének is tartom, legyen az a kisebbség vallási, nemzeti, faji, politikai kisebbség vagy akár az ösztönélet kisebbsége. A kisebbség minden esetben a többség kisebbsége is. Ezt egy idézettel szeretném megvilágítani, elnézést, hogy idézettel kezdem. Rosa Luxemburg 1918-ban, az orosz forradalomnak a szociáldemokráciával szemben fellépő Lenin és Trockij teljesítményét nagyra tartó tanulmányában, a következő bíráló megjegyzést teszi: „Az olyan szabadság, melyet csak a kormány hívei, egy párt – mégoly nagy létszámú – tagsága élvezhet, nem szabadság. A szabadság mindig csak a másként gondolkodók szabadsága.” Ahhoz, hogy erről a kisebbségről egyáltalán beszélni lehessen, kialakulását történetileg kell megvizsgálni. Igyekszem nem hosszan beszélni erről.

1956. november 4. után az országban a totális vereség hangulata uralkodott. Ez éveken át tartott, és egy példátlan recessziós politika is támogatta és erősítette. Ezután a hatvanas évek közepétől – még a gazdasági reform előkészítésének időszakában – a párt és a kormány kompromisszumos ajánlattal fordult a lakossághoz. Ennek lényege az volt, hogy az új politikai

szakaszban a magyar lakosság több húst és több szabadságot kap; nemcsak több húst, nagyobb áruválasztékot is, és több szabadságot az élet minden területén, beleértve a kulturális szabadságot, az utazás szabadságát és így tovább. Ennek fejében a lakosoknak csak egyetlen dolgot kell elfogadnia, nevezetesen a meglévő hatalmi struktúrát.

Magyarország lakossága, mely – mint említettem – a totális vereség állapotában volt, elfogadta ezt a kompromisszumot, lélekben is utánament, utólag nagyrészt helyeselte is ezt a döntését. Meg kell mondani, hogy a párt és a kormány be is tartotta ígéretét: valóban nagyobb áruválaszték volt, több szabadság és jobb életviszonyok, mint ennek a geopolitikai térségnek a többi országában. Ez a kompromisszum tart mind a mai napig, noha már meggyengült, mivel gazdasági romlás következett be, és a lakosság most már nem bízik egyértelműen benne – látván, hogy a gazdasági reformra való készség elvben megvan, de a gyakorlati cselekedetek az elvileg hangsúlyozott készség mögött kullognak. Tehát nem abban nem bízik, hogy a kormány be akarja tartani továbbra is ígéretét, hanem azt nem hiszi, hogy képes is erre.

Mi volt ennek a kompromisszumnak a lényege az értelmiség, az írók szempontjából? Az írók szabadon írhattak majdnem mindenről, ami a hatalmi viszonyokat nem érintette. Ezeket tabuk védték. Az írók többsége, Thomas Mann kifejezésével élve, „hatalomvéde bensőségre” vonult, és ebből a hatalomvéde bensőségből valójában igen kitűnő és fontos művek tömegét hozta létre. Ezzel szemben volt egy kisebbség, amelyhez én is csatlakoztam, és mások is, akiket írói munkájukban egyszerűen akadályoztak és zavartak a tabuk. Ez a kisebbség egy idő múlva úgy döntött, hogy a tabukat nem fogja tiszteletben tartani. Én tisztán emlékszem, hogyan született meg nálam nagyon lassan ez a döntés. Egyszer egy Lukácsról szóló tanulmányom írása közben nem láttam magam előtt azokat az arccokat, amelyek ettől a tanulmánytól vagy a tanulmánynak ettől a formájától eltanácsoltak volna. Hihetetlen boldogság volt úgy írnom, hogy ezeket az arccokat nem látom, és olyan kedvet kaptam ehhez, hogy azóta nem is bírok erről leszokni.

Ennek a kompromisszumnak azonban mutatkoztak káros következményei is, a kormány szempontjából is. Tudniillik egy ilyen kompromisszum nyilvánvalóan magában foglalja azt is, hogy az emberek nem foglalkoznak igazából politikával. Ez szerintem a kormányzat legfontosabb '56-os tanulsága volt: nem hasznos dolog politikai nevelést adni, mert a fiatalság

esetleg szembesíti tapasztalatait az elmélettel, s ebből bonyodalmak támadnak. A depolitizálás, mondom, jó művekhez is vezetett, de másrészt furcsa helyzetbe hozta a kulturális kormányzatot, amely megítélésem szerint, elmulasztotta még azt is, hogy a saját káderutánpótlásáról gondoskodjon. Ötven év alatti írók nem ismerek, aki felelősséggel és bizonyos tekintéllyel tudná képviselni a kultúrpolitika irányvonalát. Lehet, hogy vannak ilyenek, majd jelentkezni fognak, és megnézhetjük őket. Ennek az lett a következménye, hogy a viták nem az Írószövetségen belül bonyolódtak le, mint régebben, hanem olyan helyzet alakult ki, hogy egyik oldalon állt az Írószövetség, a másik oldalon a kulturális politika. A hivatalos álláspont tehát a funkcionáriusokon keresztül érvényesül, de nincs elég erőteljes képviselője az Írószövetségen belül.

A viták kikristályosodási területe a cenzúra-kérdés. A cenzúra most került a figyelem középpontjába, amikor Csurka István esetében be is jelentették, nyíltan, első alkalommal, hogy ilyesfajta intézkedés történt, de ez a cenzúra, tudjuk valamennyien, már korábban is érvényben volt. Írókat tiltottak el, egészben vagy részben éveket, évtizedekig, még Csurka előtt is. Ennek a cenzúrának a legeklatánsabb megnyilatkozási formája a listarendszer. Ezzel nem akarom tagadni, hogy normális cenzúra is létezik, és öt évvel ezelőtti bírálóimnak, akik azt állították, hogy a reakciós cenzúra intézményét akarom bevezetni, azt tudom felelni, hogy a reakciós cenzúra-intézmény be van vezetve, én csak enyhíteni akartam egy cenzúrarendelettel. Minthogy azonban látom az értetlenséget, most már elállok ettől és csak azt jegyzem meg: a cenzúrarendszer annyira be van vezetve, hogy mondjuk a könyvkiadásban nem egyszeri cenzúra működik, hanem háromszori, mert a Kiadói Főigazgatóságnak engedélyezni kell a szerződéskötést, a nyomdába küldési és a kinyomtatott mű terjesztését is. Tehát háromszori cenzúrára van lehetősége a kormányzatnak, ami eléggé példátlan.

De még ennél is rosszabb a listarendszer, mert a cenzúra könyveket tilt be, míg a listarendszer egész életműveket. A listarendszer mögött az a logikai hiba rejlik, hogy az ember magatartását, mondjuk így: büntetőjogi szempontból is értékelhető, negatívan értékelhető magatartását összetévesztik értéktermelői működésével, a műveivel. Ez bármilyen más területen abszurdum volna, teszem azt, ha a kávéimport-vállalat vezetője felfricskázná egy miniszterhelyettes orrát, s ezért a magyar lakosságot eltiltanák a kávéfogyasztástól, ezt mindenki abszurdumnak tartaná. Voltaképpen erről van szó, mert ha egy írók szőröstül-bőröstül betiltanak, ezzel nemcsak az írók

tiltják be, hanem a közönséget is betiltják az író műveinek ismeretétől, élvezésétől. Egyébként ez a fajta felfogás kizárólag ma és kizárólag itt lehetséges, mert képzeljük el, mi lett volna, ha mondjuk, Villon korában egy bizottság kimondja, hogy amíg Villon kereskedőket rabol ki, addig nem publikálhat. Egész életműve nem jöhetett volna létre (*taps*), hogyha az ő állampolgári, vagy akár bűnözői működését összecsérték volna esztétikai működésével. Nem kell ehhez a kisebbséghez tartozni, bárki feltehetné magának a kérdést: ki vindikálhatja magának a jogot, hogy megfossza a közönséget egész életművektől, íróktól? Milyen alapon? Természetesen más volna a helyzet, ha mind a tiltott témák vita formájában, ellenvélemények formájában nyilvánosságot kaphatnának a sajtóban. Ebben az esetben talán nem is kerülne sor ilyesfajta intézkedésekre. De vita helyett a szankciókat vetik be, mert nincsenek, vagy alig vannak olyan embereik, akik ezt a vitát megfelelő színvonalon hajlandók volnának folytatni. Attól tartok, hogy most, amíg itt beszélek, most sem ellenérveken török némelyek a fejüket, hanem szankciókon.

A továbbiakban az író felelősségéről szeretnék beszélni, és ehhez egy Lukács-idézetet használnék fel abból a könyvből, amelyet a vele való beszélgetéseinkből állítottam össze. Mellesleg jegyzem meg, hogy erre a könyvre Magyarországon is volt érvényes szerződés, végül nem adták ki, noha megjelent hat-nyolc nyelven, megjelent az olasz pártkiadó kiadásában is. Lukács elmesélte, hogy '56 után nem volt módjában publikálni. Utána a következő fejtegetést engedte magának: „Természetesen semmi kilátás nem volt arra, hogy az *Esztétika* megjelenhessen külföldön, Magyarországról most nem is beszélek. Erre én írtam Kádárnak egy levelet, amelyben elítéltem ezt az elintézési módot. Tudniillik úgy gondolom, hogy minden kiadónak joga van azt kiadni, amit akar, ellenben egyetlen kiadónak sincs joga megakadályozni, hogy más kiadók megjelentessék a könyveket.”

Azt hiszem, ez igen világos és tiszta beszéd, és ma, amikor Lukács államosításának korát éljük, ezt a gondolatot sem volna szabad figyelmen kívül hagyni. Minden, műve iránt felelős embernek abból kell kiindulnia, hogy valamennyi kiadónak jogában áll visszaadni a kéziratát, de ezzel visszaadja a rendelkezési jogot is. A saját műveim fölötti rendelkezési jogot én senkire át nem ruházhatom. Lukács itt a jog szót használja. Erről is beszélnem kell. A jognak két értelme van. Van először is a kodifikálható jog. Lukács abból indul ki, hogy Magyarországon egyetlen olyan törvény sincs kodifikálva, amely megtiltaná az íróknak, hogy ha valamelyik kiadó nem adja

ki a műveit, akkor egy másik kiadót keressen magának, akár külföldön is. Ez így nincs kodifikálva. De Lukács szövegében a jog másik értelmezése szerepel. A jog emberi értelméről beszél. Ez az etikai fogalom, amely a személyiségnek egy adott társadalmi fejlődésben elérhető belső szabadság-
lehetőségét rögzíti, előbbre való a kodifikálható jognál. Rögtön megjegyzem, hogy érvényesítését nem lehet az egyéntől megkövetelni olyan korban, ahol ezért büntetés jár. Azért teszem ezt hozzá, nehogy azt higgye bárki, hogy én valamiféle etikai szószékről egy követendő álláspontot akarok meghirdetni. Ez magamra nézve kötelező, mert úgy döntöttem, hogy én így fogok cselekedni.

Felszólalásomnak az a kérés a lényege, hogy a politika ne csak abban próbálkozzék, hogy borsóra térdepeltesse a számára kellemetlen írókat, hanem próbáljon vitapartnerükké válni. Az Írószövetség pedig igyekezzen olyan szervezeti és közösségi légkört megteremteni, ahol ez a vita lehetséges listarendszer és cenzúra nélkül. Ehhez persze szervezeti keretéről is gondoskodnia kell. Mindenki tudja, meghirdettük hivatalosan is, hogy decentralizálás és demokratizálás nélkül a gazdasági reform nem vihető végbe. Ami a gazdaságban szükségessé vált, az ugyanolyan szükséges a kultúrában is. A gazdaságban vonakodva, lassan, ellentmondásosan megy végbe ez a folyamat, a kultúrában sehogy. Pedig mindkét téren nélkülözhetetlen az ilyen decentralizált, demokratikus légkör, ha el akarjuk kerülni a katasztrofális gazdasági hanyatlást és szellemi elsivárosodást.

Köszönöm szépen. *(Nagy taps.)*

Cseres Tibor (elnök):

Eörsi István után Alföldy Jenő következik, aki felolvassa az írók párt-aktivájának üzenetét. Utána Mészöly Miklós.

Alföldy Jenő:

Tisztelt Közgyűlés! Kedves barátaink!

„Alulírottak, a Magyar Írók Szövetsége kommunista tagjai aggódunk szövetségünk sorsáért. Úgy véljük, az irodalom, az Írószövetség nem tölti be azt a szerepet az ország életében, amelyet be kellene töltenie. És ebben vezető testületeink tevékenységének is része van. Megítélésünk szerint a választmány eltávolodott az Alapszabályban rögzített legfőbb elvtől, az irodalom szolgálatától. Az elmúlt években a választmány és az elnökség üléseit az egyoldalú politizálás jellemezte és ez megrontotta a szövetség és az ál-

[...]

[...] **Bodnár György (elnök):**

Tisztelt Közgyűlés! Most majd Agárdi Péter és Kunszabó Ferenc hozzászólásával folytatjuk a vitát, azonban szeretnék néhány dolgot még előbb bejelenteni.

Az egyik az, hogy holnap, amikor kilenc órakor folytatjuk a közgyűlést, akkor kéri a szervezők, hogy a határozatképesség megállapítása miatt újra mindenki írja alá érkezéskor a jelenléti ívet, amit – ugyanúgy, mint ma – összeszámolnak és bejelentik a határozatképességet; reméljük, meglesz holnap is.

A másik, hogy a határozati javaslatot előkészítő bizottságnak a ma esti ülés után itt kell maradnia, mert a ma már elhangzott javaslatokat az előkészített határozati javaslatokkal integrálni kell, és ezt a mai nap folyamán el kell végezni, hogy ezt is megvitathassa holnap a közgyűlés, és még további kiegészítésekre tehessen javaslatokat. Az ülés helye, ahol az elnökség gyülekezett, a II. em. 215. számú szoba.

Ezután az ülés után ebben a teremben maradjanak itt azok, akik részt óhajtanak venni a szakszervezet írói tagozatának alakuló ülésén. Tehát azokat kéri a szervezők, akik visszajelentkeztek, illetve akiket érdekel a szakszervezet írói tagozata. És végül be kell jelentenem, ami már elhangzott, de talán elfelejtettük, hogy ez a terem este tíz óráig áll rendelkezésre, ugyanakkor 29 hozzászólási lap van. Nem akarom ökonómiára biztatni a hozzászólókat, akik a kézenfekvő következtetést maguk is levonják. Ha nem, akkor a demokrácia jegyében természetesen tovább ülésezünk, de ma csak 7 óráig.

Kérem, hogy Agárdi Péter fáradjon a mikrofonhoz, és mondja el hozzászólását.

Agárdi Péter:

Tisztelt Közgyűlés! A legtöbb magyar író alkotótársként szolgáló egyik műhely, a Magyar Rádió munkatársaként, mint a közgyűlés meghívottja, kértem szót, és köszönöm a közgyűlésnek, hogy lehetőséget adott erre. Az az érzésem, hogy a szünet előtti vita, az alapszabályvita egyáltalán nem más kérdésről folyt, mint a délelőtti vita, vagy a mostani és a holnapi vita, de én természetesen nem az alapszabály-kérdésekről szeretnék beszélni, hanem arról, hogy olvasóként, vagy a Rádió munkatársaként hogyan látom a mai magyar irodalmat, irodalmi életet. De ne tessék megjedni, korreferátumot nem fogok tartani, A Magyar Rádió és az irodalom címmel. Ennek

értelme nincs, de talán adhat néhány szempontot a közgyűlési vitához az, hogy egy olvasói státuszú miként látja ezt a mai magyar irodalmat. Hiszen ez a nagyon sok gond, probléma, amiről szó volt, lehet, akkor válik mozgósító erővé, cselekvési programmá, a közgyűlés után, ha egy valóban reális szemléletből fakad. És én ezért szeretnék visszakanyarodni a felszólalásom egyik részében ahhoz, amivel Hubay Miklós oly zavarba ejtően fogott meg engem, gondolom másokat is, hogy megpróbálta, amennyire lehetséges, kicsit összefoglalni azt az élményt, amit belőle az elmúlt évek magyar irodalma kiváltott. Természetes, hogy egy közgyűlésnek nem lehet feladata, mi több, illetékessége, hogy művekről, műfajokról, tendenciákról ítéletet mondjon. Túl vagyunk azon, hogy jó és rossz pont osztogatásáról essék szó, de ha az íróársadalomnak nincs fikciója, nincs képe a produkcióról, arról, hogy ennek a nemzeti irodalomnak mégis mi az üzenete, mi a sugallata, vagy egyszerűen álláspontja rólunk, ami természetesen nem egy monoton álláspont, akkor nagyon nehéz az irodalmi közélet önismeretét kezdeményezni. Végül is milyen ez a mai magyar irodalom? Mondhatjuk, hogy a '80-as évtized irodalma. Ahányan vagyunk, biztos, hogy annyiféleképpen éljük meg, olvasmányélmények, stiláris szemléleti kötődések mentén és okán.

Felelőtlenség bármiféle skatulyázást akarni, én mégis megpróbáltam valamit megfogalmazni a magam számára, mégpedig annak alapján, hogy milyen művek jelentek meg ebben az elmúlt fél évtizedben. Mert az igaz, teljesen igaz, amit Hubay Miklós mondott, hogy ezek a művek jórészt a hetvenes évtized alkotásai voltak, vagy még korábbiak, de az irodalom tudatába, az ország tudatába, ha egyáltalán eljutottak, akkor mégiscsak a nyolcvanas évtized első felében jutottak el. Nos, tehát nem igazságtalan mostani művekről beszélni, akkor én ezt úgy tudnám megfogalmazni, vállalva egy goromba leegyszerűsítést is, hogy ez az irodalom gazdagabb, jobb, progresszívebb és demokratikusabb annál, mint amit az irodalmi közélet mutat, vagy amit az irodalmi közélet, beleértve mindannyiunk munkáját, a rádióét is, láttatni enged. Ki kellene ezt bőven fejteni, nem fogom, de hadd vegyem azt a felelőtlen bátorságot, hogy mégis néhány könyvcímmel jelezsem, önkényes válogatással természetesen, hogy számomra ennek a '80-as évtizednek az irodalmából mi az, ami alátámasztja azt, hogy ez az irodalom minden belső gondjával együtt jobb, gazdagabb, progresszívebb és értékesebb, mint amit az irodalmi közélet látni enged. Ha csak a magyarországi magyar irodalmat vesszük, mert most az Írószövetség elsősorban azért ebben illetékes, akkor számomra ez az évtized jelenti az egyelőre még

csak folyóiratban megjelent *Azután-t*, a *Foksányi szorost*, a *Fehér rozsdát*, a *Vidravast*, a *Merre a csillag jár-t*, jelenti az *Emlékiratok könyvét*, a *Családi ház manzárdal* címűt, jelenti a *Bevezetés a szépirodalomba* címűt, a *Családi regényt*, a *Vaskort*, az *Éjszakai csengetést*, az *Ikszeket*, jelenti a *Menedéket*, a *Lázár békéjét* és a *Sátántangót*, jelenti a *A tábornokot*, a *A svájci villát* és a *Vadont* és még sok mindent említhetnék.

És ha a költészetet nézzük, jelenti ez természetesen a *Közügyet*, a *Táviratokat*, a *A semmi közelít-et*, de a *Ráérünket*, a *A föld emlékeit*, a *Kezemben a zöld ágat*, a *Tiszta zengést*, a *Boldogságot*, és a *halott feketerigót*, jelenti az *Egy mítosz születését*, az *Alvó vulkánt*, a *Júdás időt*, a *Vakügetést*, a *Fényárnyékot*, a *Kogát* és még sok minden mást. És akkor igazságtalanul elhagytam a drámát, e nem kevesebb értékű irodalmi műfajt. Ahány mű, annyiféle. De ha egy olvasó számára az elmúlt fél évtized ilyen, ennyiféle, sokszínű, egymással vitakozó mű élményét is adja, akkor talán van valami igazság abban, hogy ez az irodalom gazdagabb annál, mint amit időnként láttatni enged. Mert ez a sokszínűség, eszmében, stílusban, áramlatban azt is jelenti, hogy itt nem egy többség nyom el valamiféle kisebbséget: hogyan szabad úgy fogalmaznom, sokféle kisebbség van, ami kitesz egy értéktöbbséget. Ezt az értéktöbbséget meg kell védenie az irodalomnak, az irodalmi közéletnek. Van egy olyan sokszínűségünk, amely a maga eszmeiségében is demokratikusabb olykor irodalmi közéletünknél. Azért érzem ezt demokratikusabbnak, mert ebben a sokszínűségben a tágabban vett realizmus, a szocializmus értékei is helyet foglalnak, miközben a közéletből, a népfrontosnak mondott közéletből mintha olykor éppen ezek szorulnának ki.

De akárhogy is vesszük ezt az irodalmat, tudatosítandónak, továbbadandónak érzem az egész közönség számára, annál is inkább, mert ez az irodalom műveket, esztétikai értékeket jelent, ennek révén rengeteg új szempontot kínál a személyiség, a magyar történelem újraélésére, közéleti, társadalmi konfliktusaink megfogalmazására, és érzékeltet valami kozmikus felelősségvállalást és aggodalmat és nagyon sok minden mást, – ha egyáltalán szabad így publicisztikus mondatokkal lefordítani az esztétikai értéket. Egyet viszont mindenképpen jelez ez az értékskála: a gondolkodási igényt és a reális önszemléletet. Miért érzem úgy, hogy ez az irodalom jobb, mint az irodalom közléte? Azért, mert az irodalmi közélet olykor szigetelőréteggé működik, ahelyett, hogy igazából kiemelné, tudatosítaná az értékeket és az értékek szembesítését és azt a látszatot is keltheti ezáltal, mintha az olvasóközönség számára is fontosabbnak akarnának tekinteni az irodalom

közéletét a műveknél. És teszi ezt egy olyan időszakban, amikor – és itt teljesen egyetértek az aggodalmakkal – valóban riasztó mutatói vannak az olvasásról való leszokásnak és leszoktatásnak, az értékvesztésnek, az ökonomizmus túllicitálásának, amikor valóban van kulturális környezetszennyeződés. Ilyen időszakban hihetetlen nagy a felelősségünk, hogy a meglévő értékeinket tudjuk-e a társadalom elé „tálalni”, ha szabad ezzel a nyegle kifejezéssel élni, mert nem az a probléma, hamis alternatíva az, hogy irodalomról beszélünk-e vagy az irodalmi közélet politizálásáról. Nem az a probléma, ha jól értem meg azt, amiről szó van, hogy politikai-társadalmi kérdésekben is vitatkoznak, kezdeményeznek írók. Úgy érzem, Köteles Pál teljesen félrehallotta a korábbi kijelentéseket, mintha bűnbaknak az irodalmat akarná beállítani bármiféle intézményrendszer. Az teljesen igaz, hogyha társadalmi, politikai kereteink, az intézményrendszerünk korlátozottsága nem ad tág lehetőséget sok minden kérdés nyílt, névértéken való megvitatására – és bizony, vannak ilyen ellentmondásaink –, akkor ezek a feszültségek is áttevődnek, áttevődhetnek az irodalomra. De ezen túl is ez természetes küldetése és felelőssége az irodalomnak a „politizálás”.

Csakhogy azért már azon mégiscsak túl vagyunk néhány évtizede, hogy itt az irodalmat, pláne az irodalmi értéket vagy az író-társadalom egészét akarná a politika bűnbaknak beállítani. Nem. Az a gond, hogyha a művek, az irodalmi folyamat iránti figyelem helyett válik öncélúvá már-már a politizálás, hogyha pótcselekvéssé válik az irodalmi közéletben egy-egy ilyen tendencia és főleg az a kockázatos, hogy ha egy olyan politika, egy olyan törekvés jegyében torzulhat el az irodalmi nyilvánosság szerkezete, amely maga is ellentmond e társadalom működése alapelveinek. Tudom, ez egy kicsit homályos, de hadd legyenek, amennyire elfogadható, konkrét. **Eörsi István** szóba hozta a cenzúra kérdését, a letiltásokat, egyebet. Én csak a saját felelősségemre, mint a Magyar Rádió munkatársa, tudok erre magyarázatot adni. Nekem, kollégáimmal együtt, felelősségünk van abban, hogy a nemcsak 10 millió, hanem annál jóval több magyar rádióhallgató számára összekeverednek-e a Budapestről áramló éter hullámai és a Münchenből áramló éter hullámai. Van felelősségünk abban, hogy ezek ne keveredjenek össze. *(Taps.)*

Ilyen értelemben érzem én azt, hogy ez nem irodalmi stílus kérdése, nem kisebbségi vagy többségi ügy, hanem egy közös felelősségvállalás ügye, amely mindannyiunkat kötelezhet, belső vitákkal is, a határok feszegetésével és kitolásával, de a kétértelmű helyzetek elkerülésével. És itt a

határok, ezek a sokat emlegetett tabuk, igazán nem olyan szörnyen rigorozusak. Én e tekintetben kiegészíteném Köpeczi Béla elvtárs megfogalmazását: annál jóval tágabbak ma a publikációs határok, hogy az MSZMP elveivel kelljen egyetérteni. „Elég” a Hazafias Népfrent elveivel is egyetérteni. És azok a problémák, amelyek itt konfliktust okoztak, úgy érzem, azért okoztak konfliktust, mert ezt a jóval tágabb politikai keretet is megsértették. Felmerült itt nagyon sok izgalmas vitakérdés nemzeti kultúráról, kommercializálódásról és egyéb törekvésekről. Hadd mondjam el ezekkel kapcsolatban is a véleményemet, egyet, a lehetséges adalékok közül. Több felszólaló is, Fekete Gyula is érintette, az elmúlt hónapok sajtóvitái, nyilvános vitái is igen sokat szóltak arról, milyen értékrombolás folyik, folyhat Magyarországon, a nemzeti kultúra értékeit mi veszélyezteti, van-e kulturális környezetszennyeződés vagy sem.

Számomra az a felelős, aggodalommal teli hangvétel, amely mondjuk, az *Új Forrás* cikkeiből is érezhető, felelősségvállaló, megfontolandó, mindenképpen méltánylandó szempont, mert valódi problémákról van szó.

Mi az, amivel vitatkozom? Történetesen Fekete Gyula felszólalásának egyik-másik elemével, és azzal, hogyha a nemzeti kultúra értékeinek tudatos rombolásával vádoljuk egy részről az egész magyar kulturális intézményrendszert – mindannyiunkat mint az irodalmi közélet résztvevőit – azzal, hogy – úgymond – negatív támogatási politikát csinál, hogy a *Tiszatájt*, mint – talán egyedül illetékes?! – nemzeti értéket ellehetetleníti, és ugyanakkor ugyanez az intézményrendszer, megintcsak tudatosan visszaél – hogy úgy mondjam – hatalmi eszközeivel, a nemzetietlen értékeket is támogatja, azoknak ad prioritást, beleértve az amerikanizálódást is.

Nagyon sok tünet megfogalmazása találó, nagyon sok rész kérdésben mindez igaz; azt mondhatnám, hogy érvelésének majdnem minden eleme igaz, csak az egész nem igaz így együtt. Ez pontosan olyan – elnézést kérek –, mint egy koncepció per, amelynek a legtöbb eleme tulajdonképpen megfeleltethető volt apró tényekkel, de az egész összerakása nem stimmel. Oly mértékben nem igaz, hogy az ő minősítését illetően még durvább megfogalmazásokkal is élhetnék, mint amilyeneket most Fekete Gyula használt. Ehhez még csak annyit jegyeznek meg, hogy joggal – és e tekintetben együttérzek vele – hátrítja el magától és másoktól, hogy bármiféle álláspontját, akár tévedését eleve a nacionalizmus bélyegével minősítsék. Jogos és igazságos, hogy elhárítja magától a stemplizést. De akkor ő miért csinálja ugyanezt még durvábban? [...]

[...] **Berecz János**, a Központi Bizottság titkára:

Tisztelt Közgyűlés! Kedves Barátaim!

Nem ég az ecsedi lóp: elaludt! Két nap óta esik az eső. Nem így akartam kezdeni, de Csurka István fellépése erre készítetett.

Először a felszólalásom jellegét szeretném tisztázni. Nem hivatalos abban az értelemben, ahogyan Köpeczi Béla elvtárs szolt, átadva a párt és a kormány üdvözetét is. Tulajdonképpen Fekete Gyulának köszönhetik, hogy felszólalok. Tegnap, a fellépése előtti szünetben azt mondta: nem fogsz aludni a következő éjszakán, mert készülni fogsz arra, hogy nekem válaszolj. Tehát engem kihívás ért személyemben, és erre a kihívásra szeretnék válaszolni. Elnézést kérek tőle és másoktól is: nem írtam le a beszédemet, inkább aludtam helyette. (*Derűlttség.*) Nem akartam ezzel birkózni egész éjszaka. Köszönöm Hubay Miklós barátunk kedves szavait arról, hogy a vendégeket itt megsértették. Nem fogadom el azonban teljesen. Azért nem, mert nem sértettek meg bennünket. Az irodalmi helyett politikai vitára hívtak, s a politikai vitában nem szabad megsértődni. Belső kötelességemnek érzem viszont, hogy a politikai kihívásra válaszoljak.

Itt többen hivatkoztak a gyökereikre és indíttatásukra. Ami engem illet, szabolcsi parasztgyerek vagyok, aki büszke arra, hogy magyar kommunista lehet. Én még arattam; ahhoz a nemzedékhez tartozom. Az öreg Berecz után én szedtem a markot. Itt nagyon gyakran elmarasztalták a felszólalók a „politikát”. Ez a minősítés elfogadhatatlan a számomra. Azért, mert az én sorsom a politikai pályára sodort, nekem itt szégyellni kellene magamat? Vagy álljon az egész magyar társadalom csak írókból, mert ők a legbecsületesebbek, csak ők mondják meg az igazat?!

Visszatérek az alap-mondanivalómhoz. Természetesen több olyan kifejezés is elhangzott itt, amelyeket jó érzéssel hallgattunk: párbeszéd, meg egyezés, tolerancia. Nincs szükség a sérelmek litániájára ahhoz, hogy gondjainkat, bajainkat saját határainkon belül oldjuk meg. Példaként említettett a marxista–katolikus dialógus, a nyíltság, az őszinteség. Mi ezzel a nyíltsággal és őszinteséggel, várakozással és befogadókészséggel jöttünk ide. Ha tegnap kapok szót, akkor két stílusgyakorlatot folytattam volna végig. De mivel tegnap este még két felszólalás elhangzott, ami egy új stílust hozott ide, ezért három stílusgyakorlatra kényszerülök.

Az első. Tegnap este ketten is a kihívás jegyében szólaltak fel. Mondhatnám Köteles Pál szavaival, hogy az ultimátumot Albert Gábor és Kiss Gy. Csaba fogalmazta meg. Mert ez a két felszólalás nem a dialógusra való fel-

hívás volt. Nem mindenben értek természetesen egyet Mészöly Miklóssal, és nagy figyelemmel hallgattam Csurka Istvánt. De Mészöly Miklós szavainak egy részében olyasmi hangzott el, ami egy dialógus alapja lehet. Ez meggyőződésem. Még Csurka István is felvillantott valamit abból, ami a dialógushoz hozzátartozik, vagy hozzá kell, hogy tartozzon. Ugyanis van miről beszélni és kölcsönösen tudjuk: hogyan lehet dialógust folytatni.

De Albert Gábor hangját visszautasítom! Az ő fellépését a demagógia jellemezte. Mi a demagógia? Vedd az igazság egy elemét, vagy talán annak két, három forgácsát, tedd hozzá a sérelmek érzelmét, öntsd le szenvedéllyel, fogalmazz kifinomultan, s akkor itt áll „egy romba döntött, megalázott, magába roskadt, semmivé vált nemzet.” Ráadásul, ha ezt még történelmi ívben adják elő, még ha mindenféle történelmi igazság nélkül, akkor nincs más választásunk, mint becsukni a boltot. Legfeljebb még egy kiút lehetséges: a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága lemond és átadja az Írószövetség választmányának a döntési hatáskört.

Eszembe jut, mit mondott Illyés Gyula a demagógiáról: „A demagógia azzal hat, hogy egyrésznyi igazságból csinál hazugságot.” Mi ez ellen a védekezés? Elválasztani az igazat a hamistól, s az utóbbit épp „ezáltal pukasztani szét.”

Az eddigiekhez még két dolgot szeretnék hozzátenni. Az egyik: minket taktikázással vádolnak. Tegnap volt részünk a taktikázásból. Jól időzítették: kik szóljanak utoljára, mit halljunk a végén, milyen gondolatokkal és érzelmekkel menjünk aludni. Én ezt a történelmileg hazug érvelést elfogadni nem tudom, a dialógusból kizárom a tetemre hívást! Bírálhatjuk barátainkat, de a barátainkkal szembeni igaztalan vádat, vagyis azt, hogy a szomszédaink nekünk csak rosszat akarnak, visszautasítjuk! Nem vesszük fel holnap sem ezt a hangot, mert mi is itthon vagyunk, és valóban készek vagyunk a dialógusra.

Hivatkoztak a marxisták–katolikusok párbeszédére. Elmondanám, hogy ez miért vált lehetségessé. Azért, mert először is komolyan vették egymást. Mindkét fél rájött, hogy a másik van. A második, hogy érveket állítottunk szembe egymással, és nem csak elfogult érzelmeket, mint néhány évtizeddel ezelőtt. Harmadsorban azért, mert közös felelősséget éreznek a jövőért. Ugyanis hiába imádkozna a marxista és hiába tagadná az ima szükségességét a katolikus, a termonukleáris világháború után ezt egyikük sem tehetné. Úgy tűnik, mintha itt erről néhányan elfeledkeztek volna. De hadd utaljak egy valamivel korábbi, hazai dialógus tapasztalatára is, ami 1957 után fo-

kozatosan alakult ki. Ez pedig elvezetett a gazdagodó politikához, egy értékes, a fejét ismét felemelő irodalomhoz. Igen, az '57-től '63-ig kibontakozott dialógus példa a számunkra, jóllehet most egy kicsit másra van szükség. Ma nem ugyanazok a szövetségesek és nem ugyanazok kötik a szövetséget. De még egyszer mondom, a párbeszédet létünk alapvető elemének tartom.

A másik vonal, ami itt kibontakozott előttünk, s amire válaszolni kell, az hasonlít a párbeszédhez, de kicsit élesebb annál. Az írók, például Fekete Gyula, azt mondják: okosabb politikát! Mit lehetne válaszolni? Azt, hogy jobb irodalmat! De ez nem párbeszéd, ez legfeljebb egymásra mutogatás.

Tegnap itt egyesek – kivéve, amikor a hatalom szó elhangzott – gyakran idézték a politikát. Éles füllel hallgattam, hogy „nagybetűvel”, vagy „kisbetűvel” mondják-e. Mindenesetre a politikát eléggé lemeztelenítették, miközben mélyen hallgattak az irodalomról. Mészöly Miklós is a politikát bírálta, ám az Írószövetségről és az irodalomról csak jó szavai voltak. Nem hiszem, hogy az irodalmi élet szétválasztásának jogosultsága van. Nem igaz, hogy az irodalmi élet politikamentes, és talán nem veszik rossz néven, ha azt mondom, a politika pedig igyekszik egy kicsit irodalmibb lenni. De annak jogát semmiképpen ne vitassuk el tőle, hogy igyekszik minden helyzetben becsületes és tisztességes lenni.

És most másról. Fekete Gyula azt mondja „mindent előnt a kultúr-mocsok”. Fekete Gyulával én már régen vitatkozom erről. Csakhogy vele nehéz dialógust folytatni. A diagnózis megállapításához nem elég kijelenteni, hogy „mocsokban járunk”, és az ezzel vitatkozó nézetekre csak annyit válaszolni: „fenntartom az álláspontomat.” Ez nem vezet el a párbeszédhez. Az sem mindegy, hogy meddig, felülről vagy alulról vagyunk-e a mocsokban? De ha igaz a „kultúr-mocsok” áradata, akkor kellene ide valamiféle „kultúrkuka” is! Ennek működtetését vajon kire bízzák? Mert ha így áll a helyzet, akkor ez a párbeszéd csak annyit jelent: egyik oldalról a „kultúr-mocsok”, a másik oldalról a „kultúrkuka”. Én azt hiszem, ha valóban komolyan vesszük azt a veszélyt, amit a sekélyes, üres, de villogó kozmopolita kultúra beáramlása jelent nemzeti kultúránkra, akkor nem lehet kétfelé választani, hogy az egyik oldalon vannak az újságírók, a másik oldalon az írók: nem lehet kettéválasztani, hogy a pálya egyik ténfelén vannak a kultúrpolitikusok, a másik oldalon az írók. Egyformán felelősek vagyunk nemzeti kultúránkért, és egyformán kötelességünk vigyázni erre a kultúrára, hogy azt szebbé, tisztábbá tegyük.

De e témakörrel kapcsolatban azt is szeretném megjegyezni: hiába állít bárki ilyen vagy olyan sorompót, a modern technika akkor is betör az élet minden területére. Volt olyan ország, ahol úgy gondolták, hogy gátat lehet vetni a videotechnika elterjedésének. Nem lehet. A műsorszóró szputnyikokat sem lehet „leszedni”, számolni kell velük. Mert akár akarjuk, akár nem, e technikával együtt kell élnünk. Sőt, nem kapcsoltunk elég gyorsan, hogy ezt az új lehetőséget éppen hogy mi tartsuk kézben, a szép és a jó, az igazi kultúra jegyében. Az értékek megőrzése és továbbfejlesztése jegyében.

„Nemzeti csőd” – Azt hiszem, tegnap két zsebkendő sem lett volna elég számomra, annyi siránkozás hangzott itt el. Mit feleljek erre a képtelenségre? Soroljam fel az elmúlt harminc év gazdasági eredményeit és pozitív társadalmi vonásait? Hogy saját hibáink, a világpiac nehézségei, a sorozatos aszályok ellenére is a magyar mezőgazdaság a világ élvonalában áll. Tegyem hozzá, hogy ebben a sikerben osztozik a magyar ipar is, és mind mögött ott áll a magyar paraszt, a munkás, értelmiségünk, a mai cselekvő magyar társadalom?

A reformgondolatok is ebben a pártban és ebben az országban születtek meg. Vannak botladozások? Vannak! De mások, Önök, mindent jól és tökéletesen csinálnak? Hogy vannak vitáink? Igen, mert van, aki bátrabb, és van, aki gyávább. Van, aki tartózkodóbb, van, aki óvatosabb. Hát persze, hogy vannak belső viták. Mindig is az volt az igény: legyenek belső viták! Ne valamiféle felsőbb tekintély mondja ki a határozatokat, hanem az arra hivatott kollektív testületek, vita után.

De azt, hogy az elmúlt harminc év csőd volna, sőt még a négy évtized elejét is idevéve, azt nem vállalom. Pedig keservesen megfizettünk tévedéseinkért, bűneinkért. De teljesítettük kötelességeinket. Ne akarják mindezeket megtagadni. Ez a valóság meghamisítása volna. Igen, ennek a harminc évnek korszakos vívmányai vannak!

Érdekes volt ebből a szempontból **Eörsi István** felszólalása. Ő most a harmincadik évfordulóról szólva teljes mértékig a polgári liberális felfogás hangját ütötte meg. De azt elismerte, hogy a politika a „nagyobb karéj hús” mellé valami „kis szabadságot” is adott. Ugyanakkor kijelentette, hogy nyugaton szabadon tud alkotni, mert ott nem jelennek meg bizonyos „magyar pofák” előtte. Mondhatnám én is, hogy akkor vagyok nyugodt, amikor bizonyos arcok nem jelennek meg előttem. A mára és a múlta is gondolok. De hol vannak a nagy művek, amelyek így – „szabadon” – születnek? Egy itt elmondott, szépen megfogalmazott, kicsiszolt felszólalás önmagában nem

mű! Egy kis kielégülést biztos ad, ezt elismerem. Mészöly Miklós azt mondta, hogy az utóbbi időben a hivatalos aggodalom felfokozódását érezte az Írószövetséggel kapcsolatban. Szeretném megkülönböztetni a fennhangon elmondott aggodalmat a ki nem mondott gyanakvástól.

Jogosnak, sőt kívánatosnak érzem az aggodást népünkért és politikánkért, és szükségszerűnek tartom, hogy a politika aggódjon az irodalmi közéletért, az írók sorsáért és az írók felelősségéért. Az aggodalom helyénvalónak ítélnélhető és természetes. A gyanakvást és a praktikákat – azt nem tarthatom helyén valónak.

Az aláírással kielégülést sem tartom feltétlenül célravezetőnek. Az ilyen akciók mögött szubjektívizmus van, és a szubjektívizmus óhatatlanul torz érveket csoportosít, ami mindnyájunkban érthető érzékenységet vált ki. A felfokozott érzékenység pedig egy határon túl a józan észet is elhomályosítja. Az ilyen alapállástól nem megfontolt, hanem érzelmektől fűtött következtetések születnek, és ezek nem segítik a higgadt cselekvést.

Hadd mondjam el, hogy az öreg Berecz engem mindig példákön keresztül tanított. Mert mint afféle munkásember, szűkszavúan beszélt. Azt mondta, hogy az első világháború idején a legnagyobb hírvivő a kisbíró volt. Egy háromnapos orosz fronti csata után jött kidobolni a győzelem tételeit. Elsorolta, hogy hány ellenséges katonát öltünk meg, mennyi esett fogságba, mennyi technikát tettünk tönkre és mennyit zsákmányoltunk. Mire megkérdezi a Pista bácsi: Fiam, és mi mit veszítettünk? A kisbíró pedig azt válaszolta: Pista bácsi, ezt odaát dobolják ki! A mi számunkra a kérdés az, hogy most odaát vagyunk-e vagy ideát?

Azt mondta Fekete Gyula, hogy aknamezön tartják ezt a közgyűlést. Ki helyezte el az aknákat? Mert azt azért nem szeretném, ha utólag kiderülne, hogy alattunk tényleg aknák vannak. Vagy azt mondják, hogy szakadék van közöttünk. Már ez a megfogalmazás is rombol. De valóban megvan ez a szakadék? És ki hozta létre? Ki mélyítette? Válaszolni kellene.

Az efféle stílusgyakorlatokról az a véleményem: a mostani eszmecsereinek párbeszéd jellege van, de még nem az. Ugyanis, ha mindenki megtartja, vagy fenntartja saját korábbi álláspontját, akkor ezt a „süketek párbeszédének” szoktuk nevezni. A nemzet hasznára túl sok jó nem válik belőle.

Mit javasolnék? Először is nagyobb megértést. Elhangzott itt többször a „bensőmből vezérel”, a „meggyőződése” kifejezés, és hogy az „írónak az a feladata”, de legtöbbször talán ez a szó: „igazság”. De az senkinek nem jut

az eszébe, hogy az igazságot más is képviselheti az írókon kívül? A politikának vajon nem az igazság feltárása a célja?

Aki politizál, annak a valóságból kell kiindulnia. A valóság a legtermészetesebb igazság. A valósághoz hozzátartoznak azok a körülmények és feltételek, amelyekben a nemzeti célok megvalósíthatók – nem megvalósulnak, hanem megvalósíthatók. Az első – függetlenül attól, hogy Csurka István ezt a véleményt osztja-e vagy nem osztja, mert visszautasította – tehát az első és a legfontosabb azt tudni, hogy milyen világban élünk. Ez a világ megosztott, társadalmi berendezkedésében és katonailag is. És mivel megosztott, ezért megosztottságában hat ránk is, a szocializmust építő Magyarországra. Választani kell. A szövetségest és a véleményét kifejező eszközt választhatja mindenki saját maga. De senki ne csodálkozzon, ha a szövetségesül választott erő árnyéka rá is rávetődik, mondjuk 1986. október 23-án, amikor ugyanazt írja alá, mint amit Reagan amerikai elnök is aláírt. Itt az árnyék határvonala azonnal szembetűnik, és ez minősít.

Érdekes a világ. **Eörsi István** idézte nekünk Rosa Luxemburgot. Rosa Luxemburg legbenső énjéből beszélt, és amit mondott, azt a bolsevik forradalom iránti féltéssel mondta. Halállal lakolt érte, az osztályellenség ezt a sorsot szánta neki. Ma ezt a sorsot felidézni nekünk – ezért ösztöndíjat is lehet kapni Nyugaton Rosa Luxemburg ellenfeleinek leszármazottaitól. Nem akadályozzuk meg hogy lehessen ösztöndíjat kapni és elfogadni; csak azért tudni kell, hogy a világ változásaiban van belső logika is, és a belső logika alapján választani kell. Mert választani szükségés.

Vannak üzenetések is. Itt is jó néhány üzenetetés elhangzott, ami szintén nem párbeszéd, legfeljebb félbeszéd. Az eszközök is számítanak, hogy min keresztül üzen az, aki üzen. Akár tetszik, akár nem, nem fogunk és nem tudunk közösködni a *Szabad Európa Rádió*val. Nem a mi világunk. Nekünk vannak nemzeti eszközeink és fórumaink, például ez az írószövetségi közgyűlés is.

Tudnunk kell milyen világban élünk. Ehhez hozzátartozik az is, hogy a világban ma sok a gond, és ezekben a gondokban osztoznunk kell. A két nagyhatalom egyike programot terjesztett elő az atomfegyvermentes világ megteremtése érdekében. Ez a program a magyar írók közgyűlésén visszhangtalan maradt. Mintha nem létezne az atomhalál fenyegető veszélye, mintha nem lennének tanulságok ezzel összefüggésben, mintha nem kellene, vagy nem lehetne, vagy nem tudnánk valamit tenni azért, hogy az ezredfordulóig sikerüljön magunk körül az atomfegyvermentes világot létrehozni.

Akár tetszik, akár nem, a jó politika is ugyanolyan objektíve meghatározott, mint valakinek a belső szabadságvágya. Ez pedig azt jelenti, hogy a földrajzi, pontosabban a geopolitikai környezetünkre tekintettel kell lennünk. Tapasztalatból nem fogadom el azt a megállapítást, hogy a környező országok ellenünk vannak. Tapasztalatból nem tudom elfogadni azt, hogy az Írorszövetség dokumentálja, 16 millió magyarért vállal felelősséget, mert holnap az ENSZ közgyűlésén, a bécsi utókonferencián, és legközelebb az UNESCO közgyűlésén ültetnek bennünket a vádlottak padjára. Mert ez nem a 16 millió magyarért való felelősséget példázza, hanem éppen ellenkezőleg: felelőtlen kalandorpolitikát jelent. Mi nem azt mondjuk, és nem is mondhatjuk, hogy nem tartozunk felelősséggel minden rendes és becsületes magyarért. Minekünk a hogyan kérdése a fontos. Úgy, olyan módon nem akarunk föllépni, amely csak provokál, miközben segíteni nem tudunk.

Vegyünk egy példát: a Szovjetuniót. Elég sok kapcsolatom van a Szovjetunióval, a legkülönbözőbb kérdésekben sokat beszélgettem, vitatkoztam a képviselőivel. Állítom, hogy az elmúlt 15 évben a Magyar Szocialista Munkáspárt többet hatott a Szovjetunió Kommunista Pártjára, mint fordítva. Igazolni is tudnám ezt jó néhány ténnyel. Ám ennek ellenére eszünkbe sem jut számon kérni tőlük az ott megindult, még nem kiforrott, még nem győzött változásokat, ezek ütemét vagy formáját. Kölcsönös tapasztalatcsere-áramlásról beszélünk és a tapasztalatok együttes elemzéséről. Amiből természetesen a vita elemei sem hiányoznak, ez biztos. És az is biztos, hogy egyre inkább gazdagodik ez a véleménycsere. Valamikor Önök attól félték, hogy szovjet partnereink megállítják nálunk a reformfolyamatot. Most meg úgy tüntetik fel a dolgot, mintha mi maradnánk el a szovjet változásoktól. Ez nem igaz; a józan szemlélő ezt pontosan tudja, érzékeli. Engedjék meg, hogy azt mondjam, mi mindig is magyar módra fogjuk eldönteni és csinálni a dolgainkat. Mint ahogy szovjet barátainktól szovjet megoldásokat fogunk várni. Saját magunknak kell döntenünk minden kérdésben, közben pedig minden hasznosítható tapasztalatot figyelembe kell venni.

Egy másik példát is szeretnék felhozni. 1975-ben vettem részt először olyan magyar–csehszlovák tárgyaláson, ahol mi szóba hoztuk az ottani magyar nemzetiség ügyét. Mondhatom, tárgyaló partnereink megmerevedtek. Csakhogy idén részt vettem egy olyan kétoldalú tárgyaláson is, ahol nem mi kezdeményeztük, a csehszlovák delegáció mégis számot adott arról, hogy a nemzetiségi kérdésekben milyen intézkedéseket tettek, milyen elgondolásokat vettek le a napirendről, hogyan szeretnének politizálni az ott

élő magyar anyanyelvű lakosság körében. Északi szomszédaink ma egyet-értenek azzal, hogy legyen élénk szellemi áramlás a Csehszlovákiában élő magyar nemzetiség és hazánk között. De hadd hangsúlyozzam: mi mindig a két ország és a két nép kapcsolatának fejlesztését tartottuk szem előtt, és ennek a nemzetiségi kapcsolatok csak része, igaz, fontos, döntő és jelentőségteljes része! Ezt persze kizárólag nyugodt, türelmes, de következetes politikai magatartással lehetett elérni. Ha a sajtóban, 1975-ben, azután az említett első beszélgetés után, elszabadulnak az indulatok, akkor a két ország ma is „dupla határórséggel” vigyáz egymásra. Ez nem járható út, nem is a mi utunk.

Vagyis a nemzetiségi politikát csak érzelmekkel, ráadásul felfokozott érzelmekkel folytatni nem lehet. Ehhez a munkához bölcsesség, körültekintő higgadság szükséges. Sajnos, a bölcsesség néha óvatossággal, és az óvatosság esetleg késedelmeskedéssel jár. Ezt megvitathatjuk, erről beszélgethetünk. Aki viszont hangulatot akar kelteni, s indulatokat fakasztani, azt nem hallgatjuk meg, annak nem adhatunk teret. Túl veszélyes Európának e térfelén a tűzzel játszani. Tudom, hogy délkeleten lévő szomszédunknál más a helyzet. De mi a fő kérdésnek mégis a két ország közötti politikai különbséget tartjuk, azt, ami a társadalmi gyakorlatot országainkban elválasztja. És ezen mi, kívülről változtatni nem tudunk. Tárgyalásainkon megpróbálhatunk hatni partnereinkre, sőt, ami tőlünk telik, azt megteesszük a progresszív kapcsolatok erősítése érdekében. De az egész országon mi nem tudunk segíteni, mert akkor ők is úgy dönthetnek, hogy megpróbálnak rajtunk segíteni, hogy ne legyen ekkora különbség a két politika között. Nekünk, nekem is fáj az ott élő magyarság tragikus helyzete, az, hogy akadályokat gördítenek a kapcsolatok útjába. De nagyobb politikai összefüggésbe helyezve a problémát, mégis azt kell mondanom, nekünk az az elsődleges feladatunk, hogy a népek, az országok együttműködését építsük, és ezen belül lehet és kell szolgálnunk a környező országokban élő magyarság érdekeit.

Hadd szóljak hazai helyzetünk megítéléséről is. Úgy hiszem, nem kell szégyenkezve megtagadnunk mindazt, amit az elmúlt évtizedekben felépítettünk, megteremtettünk. Tagadással új politikát csinálni nem lehet. Az is igaz, persze, hogy csak helyzetfeltárással, s örökös analízisgel sem mire sem jutunk. Program kell, ez nyilvánvaló. De hogy itt, az Írószövetség közgyűlésén csupán egyetlen ember vegye észre, hogy pár nappal ezelőtt a párt nyilvánosságra hozott egy összefüggéseiben is igen figyelemreméltó

programjellegű dokumentumot, és ez a felszólaló is csak azért említette a közleményt, hogy fejünkre olvassa: a Központi Bizottság és a kormány önkritikát gyakorolt, szóval azt enyhén szólva furcsának tartom. Volt, és remélem a pártnak mindig lesz elég bátorsága önkritikusan szólni dolgairól. Sőt, máris megjegyzem: ez a program sem tökéletes. A programot, és valamennyi programot, menet közben hozzá kell igazítani a változó követelményekhez és ez a folyamat újra és újra önkritikával jár. S persze akkor egyéb szervezeti és más következményekkel is. Szervezeti rendszerünk nem megállapodott, az eléggé mozgásban van. Ezt akartuk is, mert a demokrácia tartalmi gazdagodása együtt jár a szervezetek és a szervezeti felépítmény mozgásával, fejlődésével is.

Nyomatékkal mondom: most már cselekedni kell! Cselekedni pedig egy önbizalmától megfosztott, önbecsülését vesztett nemzet aligha tud. Mire legyen büszke ez a nép? Például arra, amit megalkotott, nem? Azt hiába vágjuk az arcába, hogy nem szaporodik. Egy ideges párbeszéd az írókkal a Központi Bizottságban, meg néhány elfogult cikk még nem fokozza fel a nemzet gyarapodásának ütemét. Természetesen a jó vita, a konstruktív javaslatok sora hozzájárulhat a gondok megoldásához, de elsődleges feladatunk, közös teendőnk e téren az, hogy jobb anyagi körülményeket, progresszív társadalmi légkört teremtsünk. Meggyőződésem, hogy csakis cselekvéssel lehet a nemzeti sorskérdések megoldásához hozzájárulni.

És máris eljutottam a közmegegyezés kérdéséhez.

Ördögh Szilveszterrel egyetérték, hogy nem szabad lejártni e fogalmat, jóllehet megszoktuk, s nyűjük is, mint a ruhát. De én ezt a pillanatot olyan-
nak ítélem, amikor azt mondom, hogy itt a közmegegyezés kifejezés használata rendjén való. Nem egyszerűen kompromisszumról van szó, a közmegegyezés annál több, gazdagabb, mind tartalmában, mind módszerében. Nyilvánvaló, van egy-két dolog, amit figyelembe kell venni. A konszenzusznak belső logikára, realitásokra és közös célokra kell épülnie. A közös célok nem mindig tükrözik mindenkinek az egyéni célját, törekvését és vágyát. Egészében azonban magukban foglalják mindnyájunk alapvető érdekeit. A közmegegyezés értelmezéséhez szeretném hozzátenni a következőt: az 1956-os nemzeti tragédia óta eltelt harminc év fejlődésének kiindulópontja és maga a fejlődés folyamata szilárd és egységes belső logikára épül, amely alapját az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. december 5-iki határozata képezi. Nem érdemes és nem is lehet tehát politikai spekulációkra, valamiféle felülvizsgálatra, rehabilitációra számítani.

Ezt a logikát kérdőjelezték meg az *Új Forrás*ban egy félreérthetetlen vers közlésével. Akkor azt mondtuk: az Írószövetség oldja meg ezt a problémát. Megtette. A *Tiszatáj* esetében mi kényszerültünk bizonyos intézkedések megtételére. Én nagyon becsültem és becsülöm ezt a folyóiratot, különösen azt az értékes vonását, hogy a nemzetiségi irodalom szószólója, értékeinek hordozója kívánt lenni. Minden számát igyekeztem elolvasni. Bele-belelapozott az ember, hogy megtalálja azt, amiről úgy ítéli meg, hogy hozzá szól. A Tisza vidékéről közölt sorozatot kiváltképp szívesen olvastam. Múlttal, jelennel, s kicsit a jövővel is foglalkozott. Azokat tartom felelősnek a *Tiszatáj* körül kialakult bonyodalom miatt, akik kipróbálták: milyen a viszonyunk az elmúlt harminc évhez. A Magyar Szocialista Munkáspártnak! Nem X-nek vagy Y-nak vagy Z-nek. Meglepődtek, hogy megláttuk az erdőtől a fát is, mivel azt „Judásfának” nevezik. Hangsúlyozom: tetemre hívókkal nincs párbeszéd!

Elmondtam egy bizonyos körben: most újra indul a *Tiszatáj* és remélem, megmarad az a hagyománya, hogy a nemzetiségi irodalmat és a központból egy kissé kiszorult irodalmat ápolja.

Erre az volt a válasz: akkor bojkott lesz! Hát akkor mégis kiért van ez a folyóirat? Miről van itt szó? Vagy nem érdekes az a nemzetiségi irodalom, a határokon túl élő írók? Akkor lehet, hogy mégis a politikáról van szó? És akkor haragszunk, mert a politika ezt észrevette? Ha politikáról van szó, akkor ne lepődjünk meg a politikai válaszokon. Ha az irodalomról és a nemzetiségi kultúráról van szó, akkor a *Tiszatájra* a jövőben is szükség lesz. Elhangzott itt egy olyan kifejezés is, hogy manipulálták az Írószövetséget az elmúlt években. Hadd valljam meg, hogy ellenkezőleg áll a dolog. Többen, mi érezzük úgy, hogy bennünket manipulálnak, lassan két éve.

A XIII. Kongresszuson sok minden elkezdődött. Változtak az arcok, és úgy gondoltuk, hogy elvi alapokon felújítható a párbeszéd ott, ahol esetleg megszakadt, vagy ahol nem sok sikerrel zajlott korábban. Erre ők elmennek Monorra! Igen, kedves Csurka István, Monorra azzal a gárdával, amelyet ehhez az országhoz csak annyi fűz, hogy a Rákosi óvodában nevelkedett, de most kintről kapja a támogatást és polgári liberális álláspontot képvisel. Liberális nézeteket, bár egy-két írásuk mást tükröz, mert ahogyan Nicaraguáról írtak a legutóbb, felforr az ember vére: egy volt fasiszta diktatúrát sírnak vissza.

Jó, mondtam én és mondtuk sokan. Lassan megnyugszunk, elül a zaj, és talán újra asztal mellé ülhetünk. Erre neves íróink elmennek vezető tőkés

országokba, összevissza nyilatkoznak és együttműködnek a Szabad Európa Rádióval. Majd kapunk egy aláírt ívet, amivel megint nem lehet mit kezdeni, és ezzel ismét bezárulnak a párbeszéd esélyei.

Párbeszédre gondolunk a sorskérdésekről is, a szükséges tettekről is. Nem az irodalommal akarunk szövetséget kötni, hiszen művekkel nem lehet, ez képtelenség. A műveket vagy olvasom, vagy tetszenek, vagy lelkesítenek, magukkal ragadnak, lehangolnak ez szubjektív kérdés. De az irodalom mögött ott vannak az írók. Az íróknak van Írószövetségük. Ez az a fórum, ez az a pálya, ez az a keret, ahol a párbeszédre esély van. Ehhez a párbeszédhez azonban működőképes Írószövetségre van szükség.

Cselekvőképes, egymást vitákban megértő választmányt és elnökséget remélek. Választani Önök fognak, nem szólunk bele. A választások után nekünk, a párt és állami vezetésnek viszont döntenünk kell a gyakorlati tapasztalatok alapján, hogy mit csinálunk, hogyan cselekszünk, mit folytatunk. Még egyszer olyan ötéves kínlódást, mint ami mögöttünk van, nem érdemes vállalni. Bízom benne, hogy ha nem is értenek, vagy sokan nem értenek velem egyet, azért sikerült annyit elérnem, hogy megpróbálnak megérteni. Megpróbálják megérteni a politikát, a párt álláspontját. Ultimátumokkal nem lehet párbeszédet folytatni. A párbeszédhez nyitottságra, együttműködési készségre és képességre van szükség. Az egyik oldal, az egyik csoport, vagy az egyik fél szándéka nem elég az együttműködéshez.

Bízom benne, hogy az alapkérdésekben megértjük egymást. *(Nagy taps.)*

Fekete Gyula (elnök):

Köszönöm Berecz János elvtárs felszólalását. Azért is köszönöm szavait, mert én azokból a dialógus folytatásának reményét hallottam ki.

A személyemet illető megjegyzéseit is köszönöm. Elnöki jogommal nem élek vissza, amit tehát személyes megtámadtatásnak vennék, ha nem is köszönöm meg, de tudomásul veszem. *(Derűltség.)*

Eörsi István szólásra jelentkezik. Most látom, hogy egy újabb jelentkezés van személyes megtámadtatás címén. Sajnálom, de említettem már, hogy Jovánovics Miklósnak adom meg a szót.

Eörsi István:

Nem értek egyet. Nem tudok azért egyetérteni, mert te is kértél szót személyes megtámadtatás címén.

Fekete Gyula (elnök):

Te is meg fogod kapni. (*Zaj és ellentmondások.*) Most itt ebben a pillanatban én vagyok az elnök. Az előbb bejelentettem, hogy Jovánovicsot illeti a szó, hogy előterjessze a határozati javaslat-tervezetet. Kérek egy cédulát arról, hogy személyes megtámadtatás címén szót kérsz.

Jovánovics Miklós (főtitkár):

Tisztelt Közgyűlés!

Mint látható, felszólalásom azzal kezdődik, hogy a határozati javaslat szövegét szétosztják a teremben. Türelmes leszek, megvárom, míg mindenki elolvassa, és csak azután fogom elmondani azokat a szempontokat, amelyeknek alapján a választmány megbízásából a tervezetet előterjesztem.

Fekete Gyula (elnök):

Az elnöki asztalnál az a vélemény alakult ki, hogy az olvasás miatt hozzuk előre a szünetet. Így tehát húsz perces szünet következik, amit 30 percnél tovább ne nyújtsunk.

S z ü n e t

(Az elnöki széket Hernádi Gyula foglalja el.)

Hernádi Gyula (elnök):

Tisztelettel megkérem kedves Vendégeinket, hogy ha lehetséges, az első két sorban foglaljanak helyet, mert itt különböző szavazások és választási procedúrák következnek, amelyeknél a megszámloltatás sokkal könnyebben megy így.

Az írók pedig fentről is jöjjenek le. Tehát a „fehérek” jöjjenek le, a „kékek” üljenek az első két sorba, a „vörösök” pedig őrzáratozzanak.*

Szeretnék egy bejelentést tenni, és pedig a következőt: az Írószövetség lelépő választmánya előterjeszt egy választmányi jelölő listát, amelyet most

* Az írószövetségi tagok, a meghívottak, illetve a rendezők megkülönböztetésére szolgáló kitűző színei. (A szerk.)

kiosztunk. Ennek a konkrét választáshoz semmi köze sincs, illetve annyi, hogy kérem, tanulmányozzák. Gondolom, a határozati javaslatot már átnézték, tehát most kérem a jelöltek listáját tanulmányozni és majd azután folytatjuk a választást. Egyelőre ezt a listát mindenki megkapta, akinek fehér „pajzsa” van.

Gondolom, hogy a határozati javaslatot mindenki elolvasta. Nem tudom, hogy Jovánovics Miklós óhajt-e hozzászólni a határozati javaslatügyhöz. Aztán majd megszavaztatjuk.

A továbbiakban, személyes megtámadtatás ügyében, **Eörsi Istvánt** kérem a pulpitusra, azzal a megszorítással, hogy három percet adok neki, szedje össze magát. *(Derűltség.)*

A továbbiakban is arra kérem a Kollégákat, hogy fogják rövidre a mondanivalójukat, mert 35 hozzászóló van, bár szerintem mind úgysem kerülnek sorra, mert akkor éjfélig is itt maradhatnánk, tehát aki itt van és hozzá kíván szólni, próbáljon koncentráltan beszélni.

Tehát először **Eörsit** kérem ide, utána Czine Mihályt. De még előbb Jovánovics beszél, természetesen.

Jovánovics Miklós:

Tisztelt Közgyűlés!

A választmány megbízta az Írószövetség 12 tagját, dolgozza ki a mai közgyűlés határozatát. Ez pillanatnyilag javaslat formájában van a teremben ülőknel.

Ismertetem a bizottság tagjainak névsorát; a megbízást kaptak közül csak azokat említem, akik részt tudtak venni a bizottság munkájában, és akik vagy szóban vagy írásban közreműködtek. Bertha Bulcsu, Bodnár György, Boldizsár Iván, Czine Mihály, Hernádi Gyula, Jovánovics Miklós, Lakatos István, Végh Antal, és a JAK részéről, illetve képviselőként Beke Mihály András és Mányoki Endre. A megbízást teljesítettük. Sajátos feladat volt ez, beláthatja a tisztelt Közgyűlés, mert először is jósoknak kellett volna lennünk, meg kellett találnunk azt a hangnemet és azt a tartalmat, amely egy ilyen dokumentumba beleillik. Előre kellett készülnünk, hogy időben mindenki kézhez kapja a szöveget. Másrészt pedig – egy másik hasonlattal élve – munkánk hasonlatos volt annak a kitűzőhajónak a munkájához, amely a folyó árjával szemben vagy ár irányban lavíroz, és eközben ki kell tűznie egy adott pontra a bóját, de a bója kitűzése olyan helyen kell történjen, ahol hatszázegynéhány író akarata találkozik. A közös nevező, a közös pont meg-

[...]

vége. Engedjenek meg nekem egy profánnak tűnő hasonlatot. Határozati javaslatunk első része emelkedett hangú, némileg patetikus himnusz. Ha a második részt, amelyet szintén kidolgoztunk, hozzátennénk, akkor úgy tünne, hogy a himnusz után mindjárt követeléseink és óhajaink népdala következne, afféle „Szeretnék szántani, hat ökröt hajtani”, ami ugyan remek dal, csodálatos pentatónia, de a kettő nehezen illeszthető össze.

Tisztelt Közgyűlés! Az esetleges változtatásokkal fogadja el ezt a határozatot! A további részleteket, amelyeket kidolgoztunk, – elsősorban érdekvédelmi kérdéseket – melléktelként a bizottság a következő választmányi ülésen átnyújtja az új vezetésnek.

Továbbá szeretném közölni, hogy máris újabb javaslatok érkeztek a szünetben. Megköszönöm azoknak, akik írásban adták ide változtatásra vonatkozó javaslataikat – Zákonyi Ferencnek, Székelyhidi Ágostonnak és másoknak. Amíg helyemről ide értem, volt három másodpercem, hogy áttekintsem levelüket, s úgy látom, javarészt méltányos észrevételeik bekerülhetnek az új változatba. Azért nem ismertetem itt a részleteket, mert kiegészítő természetű megjegyzések ezek, egészében a határozat szellemét nem változtatják meg.

Szeretném azt is közölni, hogy a gyakorlati javaslatok közül a bizottság továbbítaná az új választmánynak, illetve elnökségnek, ha kell, a titkárságnak a következő mellékelt dokumentumokat: a szakosztályok konkrét javaslatait a munka megújítására. Ennek kigyűjtése megtörtént, itt van. Nem ismertetem, mert nagyon hosszú lenne. Az érdekvédelmi bizottság jelentését sem ismertetem arról, hogy az öt év során mit sikerült elintézni, és mit nem. Tehát a stafétabottal együtt elintézetlen ügyeket is át fogunk adni az új vezetésnek. Mellékeljük a jegyzőkönyv alapján Ördögh Szilveszter javaslatait a strukturális átrendezésre. Ekörül egyfajta vita kezdődött volna, de időhiányában erre nem került sor. Mellékeljük ugyancsak Gyurkó László javaslatát az akadémiai tagsággal és a fiatalítással kapcsolatban, valamint Hubay Miklós javaslatát az Érdemes Művészi cím elnyerésének lehetőségével kapcsolatban, stb.

Végezetül, tanakodtunk azon, hogyan foglaljuk írásba mindazt, ami tegnap itt elhangzott, különös tekintettel a savonarolai panaszokra – ha úgy tetszik – dörgedelmekre és a jeremiási siralmakra. Szíves engedelmmel ezt nem bizottsági elnökként mondom, hanem mint privát ember. Véleményem szerint elégedjünk meg azzal, ami ebben a határozatban most megfogalmazódik. Röviden megmondom miért. Ha már a határon túli magyarság kér-

dését érintjük, akkor célszerűen és bölcsen csináljuk – ha ez lehetséges –, s ne indulattal. Akkor már ne azzal értsünk egyet, aki a lovak közé akarná dobni a gyepelőt. Akkor már inkább egyetértek Szabó Dezsővel, aki nekem nem atyamesterem, nem vallásom, de aki 1935 februárjában hasonló ügyben egy tanácskozáson *Kultúrfölény és kultúrpolitika* címen a következő felszólalást mondta el Klebelsberg ellen fordulva. Csak egy mondatot idézek: „Minél több kapcsolatot létesíteni az elveszett területek magyarságának szellemi életével minden politikai érzékenység megsértése nélkül.” Ha benne – aki olyan szóhasználattal élt, amivel mi nem élünk –, ennyi politikai tapintat és előrelátás volt, akkor bennünk sem lehet kevesebb.

Ugyancsak itt mondanám el, hogy mottóul lehet idéznünk magunkban e fejezethez Móricz Zsigmondot, aki a *Magyar irodalom, magyar lét* c. igen szép tanulmányában azt írja, hogy: „Nem kell csóvát rakni a múltból a jövő számára.” Erre a bölcsességre nagyon nagy szükségünk van. Miért említettem ezt külön is? Mert feltehető, hogy a javaslattevők – ha lesznek ilyenek ebben a vonatkozásban – esetleg erősebb hangvételt javasolnak. Én a magam részéről hatásosabb tettekre, eredményre vezető lehetőségek megkeresését javaslom, nem pedig a hang felemelését. Ezzel én be is fejeztem feladatomat. Megkérem a soros elnököt, kérdezze meg, vannak-e javaslatok azon kívül, amelyek már ideérkeztek és akceptálhatók.

Hernádi Gyula (elnök):

Felteszem a kérdést, hogy ezt a határozati javaslatot, amely tovább fog kerülni az újonnan választandó elnökség nevében, elfogadja-e a közgyűlés. Kérem, hogy kézfeltartással szavazzunk. (*Szavaznak.*) Megállapítom, hogy a határozati javaslatot elfogadja a közgyűlés.

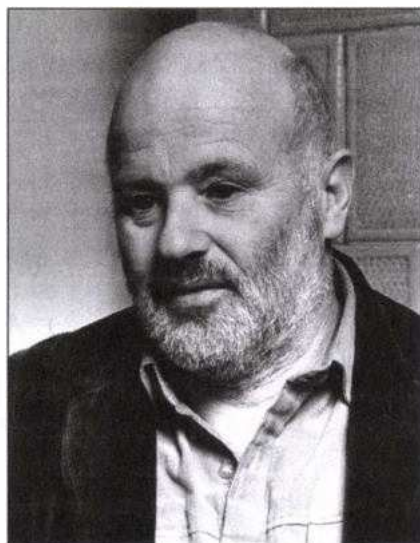
Elmondanám, kiket kérek az emelvényre: Czine Mihályt, Asperján Györgyöt, Csoóri Sándort, Szokolay Zoltánt, Sánta Ferencet, Bata Imrét, Körössényi Jánost, Konrád Györgyöt. Készüljenek fel, ha nem készültek fel lelkileg.

Eörsi István:

Szeretnék egy hozzászólásra reagálni.

Hernádi Gyula (elnök):

Tessék. **Eörsi Istvánnak** adom meg a szót.

Eörsi István (Fotó: PIM)

Eörsi István:

Elhangzott itt most énrólam, hogy afféle polgári liberálisként idézem Rosa Luxemburgot. Mellesleg jegyzem meg, hogy nem tartom magam polgári liberálisnak, azért mellesleg, mert ezt nem tartom sértésnek. Minden írásomat a szocialista eszmény vezette. Azt szeretném én is – stílusgyakorlatként – mondani, igyekszem enyhén kifejezni magam, hogy nem méltányos olyan gyanakvó hangot megütni sem egy csoporttal, sem bárkivel kapcsolatban, hogy külföldi ösztöndíjért szerepel itt.

Tegnap elhangzott Agárdi Péter részéről egy olyan gyanúsítgatás, amely szerint azért nem szerepelhetek a rádióban, vagyis azért nem közlik a rádióban írásaimat, mert akkor nem lehet a müncheni rádiót a magyar rádiótól megkülönböztetni. Soha egy sort nem írtam azért, hogy a müncheni rádióban idézzenek. Igaz, hogy idéztek engem ott is, szamizdatokból. De nem csak engem. Például most hallgattam meg először a Szabad Európában Kádár november negyedik beszédét.

Soha semmit nem teszek azért, hogy az a Szabad Európának tessenek. Hogy egy történelmi példával éljek: Lenin német vonaton érkezett vissza Oroszországba. No, már most akárhogy ítéljük meg Lenin történelmi teljesítményét, azt hiszem, ma már senki sem állíthatja, hogy német ügynök volt, csak azért, mert nem volt más vonat, amely hazavigye őt.

Rendkívüli módon szeretném, ha az én írásaim itt jelennének meg először és nem amott. Ebből a szempontból nagyon köszönöm Berecz Jánosnak egy kérdését: „Hol vannak a művek?” Örülök, hogy érdeklődik irántuk. Remélem, ez azt jelenti, hogy lekerültem a listarendszerről és a műveimmel is elő tudok itt állni. *(Taps!)*

Hernádi Gyula (elnök):

Bocsánatot kell kérnem Czine Mihálytól, kérem, üljön le a székre, mert van még egy pár dolog előttem.

Először is megállapítom, hogy a jelenléti ívet 11 óra 30-ig 406 író írta alá, közgyűlésünk tehát határozatképes.

A továbbiakban a szavazatszedő bizottság névsorát olvassák fel. Kérdésem a következő a szavazatszedő bizottság tagjaihoz, hogy vajon vállalják-e a megbízatást, ezen kívül azt is megkérdezem, hogy kinek van ezzel kapcsolatban valamilyen javaslata.

Először megpróbálom felolvasni ezt a listát. Megszavazták? – A választmány megszavazta, a közgyűlés nem szavazta meg.

Felolvasom a számláló bizottság tagjait, akiket a továbbiakban megkérnék arra, hogy ha a jelölésnél, a választásokkal kapcsolatos számolásnál probléma van, segítsenek. Bárány Tamást kérem arra majd, hogy jelöljön ki 3-4 embert, aki a számolásnál segíteni fog. A közgyűlés nem hagyta jóvá a 16 tagú bizottságot, csak a választmányt. *(Többen közbeszólnak: Jóváhagyta.)*

A közgyűlés jóváhagyta? Igen? Akkor tévedtem, akkor csak annyit kérek Bárány Tamástól, hogy jelöljön ki 4-5 embert, aki segíteni fog majd a szavazatszedésben, a jelölés lebonyolításában.

Kis Pintér Imre:

Elnézést kérek. Valóban tegnap elhangzottak a szavazatszedő bizottság 16 tagjának nevei. Én most azzal a javaslattal fordulnék a közgyűléshez, amennyiben az lehetséges, hogy ismerve az idő szűkös voltát, egészítsük ki a 16 főt 20 főre. S ezzel valamelyest meggyorsítjuk a szavazatszedő bizottság munkáját, működését.

Hernádi Gyula (elnök):

Ennek semmi akadálya.

Kis Pintér Imre:

És lehetővé tesszük azt is, hogy adott esetben ők is részt vegyenek a közgyűlés munkájában. Én mindjárt tennék javaslatot: Bertók László, Balassa Péter, Göncz Árpád, Kiss Gy. Csaba.

Hernádi Gyula (elnök):

Elhangzott egy javaslat: Kiss Gy. Csaba, Balassa Péter, Bertók és Göncz. Felteszem a kérdést, hogy a Kis Pintér által javasolt plusz négy embert megszavazza-e a közgyűlés? Ez azt jelenti, hogy elvileg 20 ember fogja számolni a szavazatokat. Hallom Fekete Gyulától, hogy Serfőző Simon elmegy; helyette is kérek egy jelöltet, hogy a 20 meglegyen. Jelöljete valakit! *(Közbeszólás: Csaplár Vilmos.)*

Csaplár Vilmost ki fogadja el? Köszönöm. Tehát Csaplár Vilmos is tagja a szavazatszedő bizottságnak. Akkor nagyjából 20 fő: valószínűleg gyorsabban tudnak dolgozni. Itt a program szerint nekem meg kell köszönnöm a lelépő választmány munkáját. Engedjétek meg, hogy ezzel kapcsolatban itt néhány gondolatot elmondjak. Nem akarok túl hosszú lenni, csak azért egy pár dolog elhangzott tegnap és ma is, amihez néhány reflexiót fűznék. *(Mikrofonhoz lép.)*

Megköszönöm a lelépő választmány munkáját. Meglehetősen skizofrén feladat, hiszen én is benne voltam. Szociológiai tanulmányok tanúsítják, hogy bármilyen típusú embercsoportban a tagok 10%-a aktív, 80%-a érdeklődő, de csendes közép és a maradék 10% passzív. Az Írószövetség 69 tagú választmányának, az összlétszám kb. 10%-ának jelentős hányada valóban aktív volt az elmúlt öt esztendőben, nyugodtan mondhatom, dolgozó választmány volt. Amikor a tagság titkos szavazással megválasztotta, úgy gondolta és azt remélte, hogy a reprezentatív demokrácia szintjén a legaktívabb, párbeszédre legalkalmasabb 69 tagját választja ki, illetőleg meg. Olyan 69 tagját, aki a par excellence irodalmi kreativitásban is élen jár, vagy legalábbis megbízható jó minőséget képvisel.

Mi az, amivel a művész általában, az író pedig különösen meg van áldva-verve? Az érzékenységgel, a médium-mivoltával. De ezen belül miért érvényes az íróra a „különösen” határozószó? Mert az író a nyelvi kommunikáció révén kétszeresen is érzékeny: a fogalmi információ és az emocionális információ szintjén. Az emocionális nyelvi információ az irodalmi alkotás elsődleges közege, ugyanakkor a fogalmi információ, mondhatni, a hétköznapi párbeszéd, a tudomány, illetőleg a majdnem tudomány közege.

Tehát öt évvel ezelőtt elkezdődött a munka. A választmány a kulturális kormányzattal az első pillanattól kezdve jó partneri viszonyt óhajtott létrehozni, kialakítani. Ennek érdekében megpróbálta lefordítani összes, részben megalkotott, részben félbemaradt emocionális információját a fogalmi információ jelrendszerére. Persze, hiába próbálta, fogalmi információjában mindig benne maradt a művekben elengedhetetlenül szükséges, de a fogalmi közlésben nem mindig adekvát hatású emóció.

1. Így lett aztán a dominánsan gazdasági kérdésként jelentkező (családi pótléktól a lakásnagyságig terjedően stb.) és a gazdasági döntések szintjén megoldható demográfiai visszarobbanásból nemzethalál-vízió.

2. Így lett aztán a gazdasági stagnálásból, amelyre csak a radikális reform, csak a vállalkozói szocializmus modellje, a KGST-kooperáció javítása, a működő tőke-import, a vállalati és marketing szabadságfok növelése, a politikai intézményeknek a gazdasági élettel egyidejű szabadság-irányú átalakítása adhat megoldást, igen, így lett belőle irreverzibilis, az élenjáró öngyilkosság-statisztikát igazoló identitás-válság, illetőleg válság-tudat.

3. Így lett aztán az embertőke állagmegóvásának egyik fontos eleme, a sokféle, olcsó és magasabb szintű szórakoztatás szennye és mocsokáradattá.

4. Így lett aztán a gazdaság szabadabb formáiban gyakorta csak bukácsolva haladni tudó, vállalkozói csoportok egészséges komfort-igénye, sokszor véres verejtékkel kiküzdött, úgynevezett „meggazdagodása” morális csökként, erkölcsi fertővé.

5. Így lett azután a kultúra áru-mivolta, ahelyett, hogy még árubb áruvá válást követeltük volna a különböző vállalati és egyéb adókból jóváírható mecenatúra-ráfordítások vagy beruházások és egyéb lehetőségek útján, a legsötétebb kommersziális ragály szinonimájává és így tovább.

Összekeveredtek a dolgok. Mi énekeltük a téves és valós jeremiádokat, a kulturális kormányzat, a politika pedig nagyon sokszor csak a fejhangoakat, csak az érzelmi kitörések sistergését hallotta meg, és nem vette észre, hogy ezek a jajgató, felkiáltó mondatok legtöbbször tényleg valós, fájdalmasan fontos, megoldandó problémákat rejtenek magukban. És főleg azt nem vette észre, hogy vannak ügyek, amelyekben író számára csak az emocionális információk az érvényesek. Ilyen ügy például a határainkon kívül élő magyarság gyötrelmes sorsának megoldatlansága.

Hányszor elmondtam választmányi üléseinken az öt év folyamán, hogy ebben az ügyben, ha más lehetőséget egyelőre nem lát a politika, végezzük el együtt a legtermékenyebb szerepjátszást, szerepmegosztást. Amit a dip-

lomácia nyelvén nem szabad vagy nem lehet elmondani, azt a jeremiáda nyelvén el lehet és el kell mondani. Ez nem a diplomácia kompetenciájába való beavatkozás, hanem ez X. Y. magyar író önkompetenciája. X. Y.-é, aki nem külügyminiszter, nem nagykövet, aki miatt nem lehet, aki miatt képtelenség felelőssé tenni a hivatalos Magyarországot.

Summa summárum: tévedett sokszor a lelépő választmány, tévedett sokszor a partner. Sokat vitatkoztunk a politikával, de én ennek ellenére vagy pontosan ezért úgy gondolom, hogy ennek a mostani Magyarországnak általános és különös szabadságfoka magasabb, mint az öt évvel ezelőtti Magyarországé volt. Lassan haladunk előre, sok előttünk az akadály, de tudom: a politikának éppen olyan fontos társadalmunk szabadságának növelése, szélesítése, mint nekünk. Neki azért, mert végleg felnőtté akar válni, nekünk pedig azért, mert nem szeretnénk művészetünkben megöregedni. *(Nagy taps.)*

Karinthy Ferenc:

Mindenkinek meg kell adni az alkalmat a felszólalásra... *(Felkiáltások: Nem halljuk!)* a lehetőség szerint mindenkit meg akarunk hallgatni, de kérem, hogy a jelölést és a szavazást ne halogassuk későbbre. Ha lehet, ejtsük meg az ebédszünetet. *(Helyeslés és taps.)*

Hernádi Gyula (elnök):

Nyitott kapukat döngetsz, leülhetsz! *(Derűtség.)*

Most meghallgatjuk Czine Mihályt, azután megkérem Fodor Andrást, beszéljen a jelölő bizottságról és arról a listáról, amelyet megkaptatok. *(Zaj és közbeszólások.)* Ő beszélni fog a jelölő bizottság munkájáról, nagyon röviden ismerteti a lelépő választmánynak ezt a javaslatát. Kaptunk egy csomó levelet arról, hogy ki vállalja és ki nem a választmányi tagságot.

Czine Mihály:

Tisztelt Közgyűlés! Kedves Barátaim! A közgyűlés egyik feladata az utolsó öt esztendő munkájáról való számvetés volna; a tegnapi napon azonban a politika, illetve a *Tiszatáj*-ügy eltakart számos fontos irodalmi kérdést. Mint már a tokaji és debreceni tanácskozáson is mindenki mondta a magáét, mindenki a maga hangszerén játszott – szinte függetlenül a zenekar jellegétől – olykor túl erősen is. Az írók a népszerűség fogyását, a „halmozódó cső-

döket”, a művelődéspolitikai emberei az irodalomban történt – vagy vélt – vétségekre utaltak; az írói felszólalások szerint beteg az ország, sok a kultúrszemét: a művelődéspolitikát képviselők szerint voltaképpen nincsen semmi különösebb baj.

A különböző előjelű felszólalások együtt jelezték: az irodalom és a politika között nagy a feszültség. Ha szabad az *Úri muriból* szavakat kölcsönözni: elmérgesedett valami. Sebes lett az élet és elfekélyesedett a seb.

A feladat – az első feladat – nem lehet más, mint a seb kitisztítása. A valóságos helyzet felismerése. Illetve elismerése. A közös nevező lehetősége megvan: **Eörsinél**, Mészölynél, Csurka Istvánnál is. Berecz János is érezte valamiféleképpen, hogy az írók jelezték készségüket a további párbeszédre.

Irodalomtörténész lévén – tehát az irodalom embere –, így először a politika igazairól szólnék. Arról, hogy Magyarországon csakugyan történelmi jelentőségű változások történtek. Hogy az 1956-os nemzeti tragédiából viszonylag gyorsan felocsúdott a magyarság. Sok minden gazdagodott, sok minden épült. Hogy Magyarországnak a világban is nagyobb lett a tekintélye; hitele van, még a dollárok tekintetében is. Nem hiszem, hogy beteg ország volna, vagy legalábbis nem hiszem, hogy olyan súlyos beteg volna. Ez a közgyűlés is jelzi: ha olyan beteg volna, nem ülnénk itt.

A statisztikák között vannak szomorúak, de aki az országot nemcsak a statisztikákból, de rokonai, tanítványai, olvasói arcáról is ismeri: az a derűsebb színeket sem tagadhatja. A bezáruló méhek szomorú tény jeleznek, de olyan határozottan a vezetés, a helyzet elleni népszavazásnak felfogni mégiscsak túlzás. Nem vigasztalás, csak gondolkodtatóként említem az ismert tényeket: az Egyesült Államokban is, s még Romániában is csökken – szigorú ellenintézkedések ellenére – a születések száma. Persze az írónak a túlzás is megengedhető, ha a túlzással sikerül valami lényegesre felhívni a figyelmet.

Tovább is folytatnám, még mindig a politika igazságairól szólva, hogy túlzás van a fogalmazásokban akkor is, amikor a mai vezetés címére sorolja fel a régi mulasztásokat és tévedéseket is. A bajok kulturális életünkben nem mostanában kezdődtek: régebbi gyökerűek. Mostanában több területen inkább javító, korrigáló szándékkal találkozunk. Így a szomszédos országokban lévő magyar irodalom nálunk is polgárjogot nyert. Megjelent az Akadémiai Kiadónak a határon túli magyar irodalmak kötete, és végre Erdély történelme is. Még a rádió reggeli zenei számai is mutatnak némi javulást.

Bár sajna, a ma reggeli Kossuth Rádió-beli zene ezt nem nagyon igazolta, az Andrások tiszteletére – Isten éltesen minden Andrást és Endrét – nem az andrásnapi népdalok, még csak nem is Ady Endre vagy Sütő András kedves dalaiból közvetített – bár szándékosságot ebben nem kereshetünk: a zenei szerkesztők ízlése lehet, vélem, bizonytalanabb, és felkészültségük lehet hiányosabb. Legalábbis irodalmi téren.

A politikai vezetés érzékenységét az aláírások, a *Tiszatáj* ügyében is érteni vélem. A *Tiszatáj*-ban közölt Nagy Gáspár-vers valóban felfogható közléspolitikai hibaként. A versben nem hiszem, hogy rossz szándék volna, magam is eltévesztettnek tartom a közlését: alkalmat adott a *Tiszatáj*-jal szemben régóta gyülekező ellenindulatoknak.

De engedjék meg az irodalom felől is nézni a vitát. Az író azért író, s addig író, míg írói szemmel lát, felfedez s kimondja felismeréseit. Más nem tehet. Ahogy már Bornemisza énekelte – Albert Gábor idézte tegnap –, ha nem mondhatja el érzéseit és gondolatait, belepusztul. És valóban: ma sem veszi mindig jó néven a politikai vezetés a gondolatok felismerését. Fekete Gyulától sem vette jó néven, amiért felfigyelt a népesedési gondokra, pedig azért, szerintem, Kossuth-díjat, Állami Díjat kellett volna kapnia. Sokáig csak bírálták, sőt – lejjebb – kicsinyesen piszkálták. Fekete Gyulát azonban, legalábbis egy időben elfogadták. De ma sem értem, miért kiáltották ki annak idején Csoóri Sándort másként gondolkodónak? Nagyon nagy, máig ható tévedés volt szerintem: az irodalomban mutatkozó repedések akkor kezdtek rohamosan szakadékkossá mélyülni.

Miben tévedett, miben vétkezett akkor még? Miért nem lehetett méltányolni irodalmi eredményeit? Miért nem kaphatta meg a legnagyobb elismerést, a Kossuth-díjat, abban az évben, amikor az övé volt a legszebb kötet? Ki érdemelte meg akkoriban jobban?

Később már, legalábbis szerintem, voltak valóban téves hangsúlyai, nyilatkozott olyan fórumokon is, ahol nem kellett volna. A magam véleményét mondom, vagy ismétlem újra. De azt is szeretném megkérdezni, s ezt már sokak nevében, hogy volt-e itthon vajon Csoóri Sándornak elegendő fóruma? Hajdú János cikkére hol válaszolhatott volna? Egyáltalán hol közölhet ma is Csoóri Sándor? Elvben, természetesen, úgy tudom, hogy mindenütt. De a valóságban? Mikor szerepelt például a televízió műsorában? Mikor a rádióban? Az *Élet és Irodalom*-ba adjon verset Hajdú János cikke és Bata Imre glosszája után? A *Kortárs*-ba – úgy tudom – vitt esszéket, apróbb írásokat, de a herélő kést nem kívánta.

S itt meg kell állnunk egy pillanatra. A megfelelő fórumok hiánya az egyik legnagyobb baj. A kiszorítás az egyik legnagyobb baj. Ez magyarázza szerintem nagy mértékben a *Bibó-émlékkönyvet*, ez magyarázza nagy mértékben a monori találkozót is, mert ha Szárszón a megfelelő találkozó létrejöhetett volna, akkor az irodalom emberei közül többen nem is gondoltak volna monori találkozóra, vagy nem vettek volna részt rajta.

A Csoóri-természetű írók nem feltűnni akarnak, életművük bizonyítja, hogy nincs szükségük a feltűnésre, hanem segíteni szeretnének, részt venni a gondok megoldásában. A magyarság, a szocializmus ügyének előbbre viteleiben. Azért olyan fájdalmas számunkra, hogy nem kell az ő hadisarcuk. Veres Péter gondolja, a *Kelletlen leány* problémája tovább kísért. Nem találják, nem kapnak teret a méltó munkára, a méltó cselekvésre. (És csak zárójelben, szövegen kívül hadd mondjam: a magyar könyvkiadás csakugyan sok szépet cselekedett, csakugyan színesebb lett a kép. De Veres Péter halála után 16 évvel még nem indult meg műveinek összegyűjtött sorozata. Darvas József ajánlotta ezt annak idején, Darvas is tíz esztendeje halott, úgy tudom, hogy halála után egyetlen könyve sem jelent meg. Elnézést kérek, hogyha igen.)

Érthető, ha ingerültek Csoóri Sándorék, nemzedéktársaik, többen is, valamennyien. Szorít az idő. Az esztendők könyörtelenül mennek. A népi irodalom valamikor, nagyon nehéz időben, tíz esztendő alatt elég nagy mértékben kibontakozhatott. Ma tíz esztendő alatt egy lapkérelemre még érdeemes válasz sem nagyon érkezett.

Ellenben, amit fájdalmasnak éreznek, vagy érzünk, hogy elveszett a *Tiszatáj*, amely a szocialista, nemzeti, kelet-európai érdekű írásoknak leginkább helyet adott. Amely folyóirat szerkesztői – Vörös László, Annus József és korábban Ilia Mihály – a szerzőkkel, minden szerzővel és mindig a legemberibb hangot találták meg. A nagy szerkesztő talán még ritkább, mint a nagy író. Századunkban – az eltávozottak között – talán csak Osvát Ernőt, Mikes Lajost, Kuncz Aladárt és Gaál Gábort tudja vitathatatlanul nagy szerkesztőknek az irodalomtörténet, akik munkatársaikból sikeresen és következetesen tudták „kihegedülni” a legjobb írásokat. Az élők közül Ilia Mihályt és Annus Józsefet az ilyen nagy szerkesztők sorában fogja majd látni minden bizonnyal a későbbi irodalomtörténet. Olyan gazdagok vagyunk, hogy évekig talonban hagyjuk az ilyen tehetségeket, vagy múzeumi segéd-kutatósággal tiszteljük meg őket?

Rokon kérdésem van Csurka Istvánnal kapcsolatban is. Még a mai, túlságosan magasra csavart felszólalása után is. Tudom, hogy Csurka István némely politikai jellegű megnyilatkozásában tévedett s olykor érvényes felismeréseit is rosszul hangszerelte. De Csurka Istvánt én nem politikusnak tekintem, és sokan mások sem a teremben, hanem jó novellistának és nagy drámaírónak. Sőt, a legjobb hazai magyar drámaírónak. És szomorúnak találom, hogy műveivel már korábban is csak ritkábban találkozhattunk a színpadon. Csurka István író, s az író íróként kellene megítélni. S a kritikának a magyar színpad dolgaival kellene inkább foglalkoznia, amely csakugyan meglehetősen rossz állapotban van, s talán még inkább volt az elmúlt esztendőben. Én az *Élet és Irodalom* helyében Ablonczy László észrevételeire jobban figyeltem volna, s nem Szinetár Miklós összevissza-csapkodásával feleltem volna a valóságos problémákra.

És nincs olyan jó egészségben líránk és szépprózánk sem, mint Hubay Miklós és főként Agárdi Péter tegnapi szavaiból vélni lehetne. Az igazán jelentős művek bizony ritkábbak. A valóságról bizony elég keveset mond az irodalmunk. A tehetségeknél az elmúlt évtizedekben is többnyire kisebbek lettek a művek. Sarkadi Imrétől Ladányi Mihályig nagyon sokan pusztultak el időnap előtt, s értelmetlenül, és nemzedékek maradtak máig torzóban. S épp elég szembe-szelet kaptak eddig a most induló fiatalok is.

Ezekről is beszélni kellene. Mégpedig nem külön-külön a politikai vezetésnek, a művelődéspolitikának és az irodalom embereinek. Úgy érzem a tegnapi felszólalásokból és a maiakból is, hogy erre meg is van a készség. Az írók hajlandók tévedéseik belátására. Megfelelő alkalmat kell adni nézeteik megfelelő kifejtésére és korrigálására. Köpeczi Béla is a toleranciáról beszélt, Berecz János a partneri szerep további lehetőségéről. Gondolom, ez volna kívánatos minden tekintetben, hogy az Írószövetség működőképesebben dolgozzon az elkövetkező időben.

Ehhez az is szükséges volna persze, hogy az irodalom is lássa be eltévesztett lépéseit, s a politika méltányolni tudja az irodalom ama teljesítményeit is, amelyeket például a népesedésügy, a nemzetiség, a hazához való kötődés területén tett. Íróknak és politikusoknak egyaránt ki kellene gombolni ama deákferenci rosszul gombolt mellényt, s újra begombolni, hibátlanul, rendesen.

(Nagy taps.)

Fodor András (a jelölő bizottság elnöke):

Tisztelt Közgyűlés! Engedjék meg, hogy pár percig háztáji ügyeinkkel is foglalkozzunk és szóljak arról a listáról valamit, ami a kezünkben van, annak összeállításáról és előzményeiről, amiről majd a továbbiak során még sok szó lesz, amíg ehhez a további javaslatok hozzákerülnek, és végül szavazati listává válnak.

Korábban úgy volt, hogy a lelépő választmány adja a listát mechanikusan a közgyűlésnek. Ez így volt 1981-ig. Akkor, az addig kialakult jogszokás szerint, általában a tagság 13 százaléka volt a választmányba jelölendők száma és a megnövekedett létszám azt mutatta, hogy ezt a 13 százalékot úgy lehet csak elérni, hogyha kiegészül a választmány létszáma, amely akkor 55 volt, és a 13 százalék értelmében 69-es keretet engedett meg az akkori lehetőség. Így a jelölő bizottság, amelynek akkor is elnöke voltam, arra a plusz 14 helyre tett javaslatot, amellyel azután az előző választmányi lista 69-re kiegészült. Akkor kerültek be – természetesen az utolsó választmány és a közgyűlés jóváhagyó megszavazása után – olyan nevek a listára, amelyek most is rajta vannak: Bella István, Csurka István, Domokos Mátyás, Ilia Mihály, Kis Pintér Imre, Lator László, Nagy Gáspár, Ördögh Szilveszter, Simonffy András, Spiró György.

Azért említettem az ő nevüket, mert velük korábban nem találkozhattak a választmányi listákon. Annyiban változott az ügymenet, hogy korábban, ha a választmány tagja meghalt, nem jelöltek a helyére folyamatosan, most azonban kooptált a választmány állandóan, a 69 szavazatot kaptak utáni sorrendben, bocsánat, az első 69 után megszavazottak sorrendjében. Így egészült ki néhány taggal – benne van az *Évszak*-ban, hogy kikkel – a csökkenő 69-es keret állandóan 69-re. Most tehát annyi esély lett volna és volt is a kiegészítésre, hogy mivel a létszám növekedett, miként tegnap közölték velünk 613-ra, de ez a szám ma már csak 612. Ha itt is szigorúan vesszük a százalékos arányt, akkor 80 tagúra emelhető a 69-es létszám. Az alapszabály-módosító és -előkészítő bizottság azonban úgy döntött, hogy ez a létszám túlságosan nagy, nem eléggé kezelhető, ezért jobb volna, hogyha alacsonyabban limitálnánk a létszámot. Így állapotok meg 71 választmányi tagban. Ez szerepel az alapszabályban is, amit tegnap elfogadtunk.

Viszont a jelölő bizottság, amelyet előzőleg a titkárság összeállított, és mintegy a választmány nevében bízott meg, arra kapott megbízást, hogy tudjon új neveket is előterjeszteni. Mindezt alapos meggondolással tette, mert tavasszal elkezdődött ez a munka, ezért egy 11 tagú jelölő bizottságot

hozott létre. Tagjai: Bertók László, Bodnár György, Fodor András, Gáspár Margit, Kornis Mihály, Lator László, Simonfy András, Körössi P. József... *(és még hárman)*.

Az ő összeválogatásuk is már részint a nekik megadott szempontokat tükrözi. Azt az elvet, ami talán még most is érvényben van. Elmondom tehát, hogy miképpen kellene változtatnunk a meglévő kereten, hogy kerüljenek be lehetőleg az olyan szakosztályvezetők, akik nem voltak a választmány tagjai, de a kibővített választmányi üléseken ott lehettek (a ki nem bővítetteken nem), azután a vidéki írócsoportok titkárai – akik régen is dolgoztak – de ők is csak a kibővített választmányban, mint meghívottak szerepelhettek. Logikus volna, munkájuk is érdemessé teszi őket arra, hogy ezek a dolgozó titkárok legyenek benne a választmányban. Lehetőleg kapjanak szerepet irányzatok, társaságok, baráti körök képviselői, tekintélyessé nőtt fiatalok, a határon túlról már elég nagy számban átköltözött írók képviselőt is lehetőleg növeljük.

Így a jelölő bizottság a második, már a szavazást is lebonyolító ülésen a következő 11 névre jelölt:

Bertók Lászlóra, Csiki Lászlóra, Görömbei Andrásra, Zalán Tiborra, Esterházy Péterre, Földes Péterre, Kalász Mártonra, Cs. Varga Istvánra, Ágh Istvánra, Koczkás Sándorra és Varga Csabára. Ezt a 11 nevet most azért mondom el, mert ezek újként szerepelnek abban a választmányi listában, amely mindannyiunk kezében van. *(Közbeszólás: Nincs benne mindenki.)* Van, aki még nincs benne, mert időközben az utolsó választmányi ülés, amelynek ezzel a 11 névvel kibővített listát el kellett fogadnia, azt az ajánlatot tette, ami új dolog ismét és helyes, hogy meg kellene kérdezni valamennyi tagot arról, hogy a szerepeltetést vállalja-e. Rendben van, hogy az utolsó választmány őket meghívja jövődől választmányi tagokul, de joguk van nyilatkozni arról, hogy tudják-e vállalni a munkát vagy sem.

Leveleket küldtünk szét, amelyre a válaszok megérkeztek. Volt, aki csak telefonon üzent meg döntését. Ezek után a régi választmány és az új, jelölő bizottság által betervezett 11 plusz tag közül a következők jelentették be, hogy nem vállalják a közreműködést, részint betegség, részint előrehaladott koruk, vagy egyéb meg nem nevezett ok miatt: Csanádi Imre, Esterházy Péter, Keresztury Dezső, Kolozsvári Grandpierre Emil, Orbán Ottó, Sőtér István.

Most jutott a kezembe egy üzenet Szabó Magdától. Megengedi, hogy ezt is közöljem? *(Szabó Magda: Igen.)* Ezt tartalmazza: „Nem tudom garan-

tálni, hogy részt tudok-e venni a választmány munkájában. Beteg vagyok, emellett gyakorlatilag bármikor Debrecenbe szólíthat a muszáj. Tisztességesebb, ha nem leszek választmányi tag.” Kérdezem Szabó Magdától: Azt jelentse ez, hogy eleve kihúzzuk a nevét? Eddig rajta van. (Szabó Magda: *Igen.*) Akkor ezt kérem tudomásul venni.

Annyit még, hogy a megkapott választmányi listán ott szerepel még két pályatársunk neve, akiket a legutóbbi választmányi ülés, a november 24-iki jóváhagyott. Bekerült még Lengyel Balázs és Lakatos István a választmány listájára. Ennyi tehát, amit tudni kell arról, hogy miként vált véglegessé – eddig a percig véglegessé – ez a lista.

Megjegyezném még, hogy az öt évvel ezelőtti utolsó választmányi ülésen – amely majdnem ebben az időtájban volt, december elején – a lelépő utolsó választmányi ülés szó nélkül fogadta el a beterjesztett választmányi listát, azokkal a plusz nevekkal persze, amit a jelölő bizottság hozzátett. Nem volt ellene kifogás, sőt még gratulációt is kaptunk hozzá. Ez a gratuláció most nem volt mentségünk, inkább bizonyos elégedetlenség mutatkozott amiatt, hogy miért nem változott a lista. Amint ismertettem változott, részint mert voltak, akik nem vállalják tovább a munkát, s van, akiket hozzátettünk, 13, pontosabban 12 nevet. Fekete Gyula tegnap ismertette, hogy mindez milyen nehéz volt. Néztam az órát, két és fél órába telt csak annak eldöntése, hogy a választmány határozatképességét miként lehetne funkcionálisabbá tenni. Én emögött nagyfokú tapintatot érzek, azt például, hogy roppant nehéz örökös taggá nyilvánítani valakit, aki úgy érzi, hogy ő még nincs az elfekvőben. Ez nem dicsérő, hanem pejoráló kifejezés itt.

Tekintsük ezt a választmányi listát olyannak, amelynél jobbat képességeink szerint produkálni nem tudunk. Kívánom, hogy ez tökéletesedjen a továbbiakban az egyéni szavazások során.

Egyet végeztem, hogy a jelölő bizottság tagjai közül egyvalaki nem tudott szavazni akadályoztatása miatt, Kornis Mihály, aki ezt nagyon fájalta. Én igazolom az ő jóhiszeműségét ez ügyben, és azzal a kéréssel fordulok Önökhöz, hogy amikor a plusz javaslatok elkezdődnek, ő akkor szólhasson.

Hernádi Gyula (elnök):

Köszönöm szépen Fodor András beszámolóját a választmányi lista megszületésének munkálatairól. A következő a probléma: mivel ebédszünetben kell szavazni, közben le kell bonyolítanunk a jelölést. Ezért megsza-

kítjuk a felszólalásokat, amíg a jelölő listát össze nem hozzuk, mert azt sokszorosítani kell, ABC-sorrendbe rakni, és ebédszünet előtt kiosztani; ez meglesz mindenkinek, hogy azután ebédszünetben szavazhasson. Amint megvagyunk ezzel is, mert most fél egy van, fél óra alatt lezajlik, azután folytatódnak tovább a felszólalások 2-3-ig, majd újra folytatódnak a felszólalások, miközben a számláló bizottság összeszámolja a javaslatokat.

A választási mechanizmussal kapcsolatban a következőt szeretném mondani. Amennyiben a közgyűlés ezt, a lelépő választmány által javasolt listát elfogadja, azzal természetesen, hogy azt húz ki, akit akar a továbbiakban, egyfelől; másfelől pedig most kezdődik a jelölés, ezt a listát bárkinek a nevével kiegészítheti a továbbiakban. Tehát ha valakinek kifogása van ez ellen, nyugodtan kihúzza, ha nincs kifogása, akkor hagyja. És így tovább. Felteszem a kérdést, hogy ez a Szabó Magda nélküli választmányi jelöltlista, amelyik első lépcsője a jelölésnek, ez megfelel-e a közgyűlésnek? Kézfeltartással szavazzunk erről! Listát mindenki kapott?

(Közbeszólás: Sokan nem kaptak listát. – Nem kaptunk listát.)

Megállapítom, hogy a közgyűlés megszavazta ezt a listát. Meg lehet nézni, a közgyűlés megszavazta, mert többségben megszavazta: nem probléma ez.

A következőkben új javaslatokat szeretnék kérni. Tehát akinek van javaslata arra vonatkozóan, hogy valakit vegyünk fel a listára, ezen a 71 néven kívül, tegye meg a javaslatát. Ne jöjjön ki ide, álljon fel: mindenki egyébként egyet javasolhat csak, mert különben 600 választmányi tag lenne. Erre választmányi határozat van.

Kornis Mihály:

A jelölő bizottság tagja vagyok. Tisztelt Közgyűlés! Bocsánatot kérek, hogy itt tudom elmondani a jelölő bizottságban elmondott szavazataimat, nem sikerült akkor: a következő neveket javasoltam és javasolom most is.

Írók: Konrád György, Nádas Péter, Kertész Imre, Tar Sándor; költők: Beney Zsuzsa, Kiss Anna, Szilágyi Ákos, Kukorelly Endre; kritikusok: Bojtár Endre, Szörényi László, Balassa Péter. Még annyit, örömmel hallottuk, hogy újra legépelik és névsorba rakják a listára került személyeket, a lehető legjobb ez lenne, egyszerűbb elhagyni valakit, mint kihúzni, mindenki jusson azonos lehetőséghez a szavazáskor, remélem, így történik. Köszönöm.

Hernádi Gyula (elnök):

Ezzel kapcsolatban annyit szeretnék mondani, hogy ezt szokták hívni post festának: jobb helyeken. El kellett volna menni a jelölógyűlésre, és szavazni kellett volna. Mindenki szavazhat, mindenki elmondhat egy nevet; ezt elhatároztuk: most ötezer javaslat lesz. Mindenki javasolni fogja Konrád Györgyöt, mindenki javasolni fogja a Kukorelly Endrét.

Gyertyán Ervin:

Az a benyomásom, többen tartózkodtak, mint ahányan vagyunk.

Hernádi Gyula (elnök):

Ez a tipikus eset, mint a múltkor, öt évvel ezelőtt is ugyanez ment, összevissza beszélünk. Jó, rendben. Gyertyán Ervin a következőt mondja, hogy ezt a listát, ami itt van, amit a választmány terjesztett a közgyűlés elé, azt nem szavazta meg a közgyűlés. Rendben van. Újra szavazásra teszem fel ezt a listát: ki az, aki ezt a listát megszavazza, tartsa fel a kezét! Gyertyán Ervin nézzen körül! Ellenpróbát kérek! Nagyon köszönöm. Kornis Mihály javaslatát személy szerint tulajdonképpen pártfogolom azért, mert benne volt a jelölőbizottságban. De a továbbiakban nincs több név. A továbbiakban mindenki egy nevet mondhat be. Megkérdezem, ki szavazza meg Kornis Mihály javaslatát? Kézfeltartással! Azt a névsort, amit Kornis mondott el. Megszavaztatjuk azt, hogy elmondhatja, mert ő a jelölőbizottság tagja volt. *(Közbeszólás: egy nevet mondjon!)*

A közgyűlésnek joga van szavazni, változtatni. Kérdem én, Kornis Mihálynak azt a névsorát, amely 6-7 főből áll, ezt a közgyűlés megszavazza-e vagy sem. Kézfeltartással kérem a szavazatokat. Nem szavazza meg. Ellenpróbát kérek! Tehát nem szavazta meg, remélem, hogy a közgyűlés elég autentikus mindenki számára. Nem szavazta meg. Kész. A továbbiakban Kornist kérdezem, ki az az ember, akit javasol?

Kornis Mihály:

Nádas Péter.

Hernádi Gyula (elnök):

Nádas Pétert javasolta Kornis Mihály. Kérdem, Nádas Pétert ki szavazza erre a listára? Egyhangúlag: Nádas Péter felkerült a listára. További javaslatokat kérek.

Bata Imre:

Alföldy Jenő.

Hernádi Gyula (elnök):

Alföldy Jenő következik. Alföldy Jenőt ki szavazza meg, hogy rákerüljön a listára? Ellenpróbát kérek! Itt baj van, Bárány Tamás... *(közbeszólás: Van Isten!)* A közgyűlésen mindig van Isten.

Bárány Tamás:

Nagyon kérem a tisztelt Közgyűlést általában a jelölések megfontoltabb megtételére, ne a szomszédunkat, vagy a haverunkat jelöljük, mert bele fogunk mi őrülni. Megfontolt javaslatokat tegyenek.

Hernádi Gyula (elnök):

Még egyszer felteszem a kérdést, hogy Alföldy Jenő listára kerülése mellett ki szavaz? Emelje fel a karját! Bárány Tamás és az emberei megszámolhatják az esetleges szavazatokat.

Bárány Tamás, mi a véleményed?

Bárány Tamás:

Kérem szépen, azt a négy embert, akit Kis Pintér ajánlott az imént; fáradjatok ki és osszuk fel magunk között rajonokra, mert különben tényleg reggelig itt leszünk.

Hernádi Gyula (elnök):

Kérjük a tagokat, jöjjenek és segítsenek a számolásban; Bárány Tamás szektorokra osztja a „stadiont”. Kérem azokat, akik Alföldy Jenőre szavaznak, emeljék fel a kezüket, hogy meg lehessen számolni a szavazatokat!

Bárány Tamás:

101 érvényes szavazat!

Hernádi Gyula (elnök):

Alföldy Jenő nem kerül fel a listára. *(Zaj és ellentmondások.)* Ellenpróbát kérek!

Bárány Tamás:

Szentori hangom talán jobban érvényesül így... (*Felkiáltások: Mennyi?!*) Nincs még szám. A helyzet a következő. Itt történt egy matematikai hiba. Az elnökségnek vállalnia kell azt a tényt és annak szomorú következményét, hogy háromszor buktam meg matematikából. (*Derűtlenség.*) Nem számoltam meg pontosan, hogy kik vannak a középső szektorban. Az egyik oldalon 11 szék van, a másikon 13. A két oldalt megszoroztam kettővel. Fájdalom, az iménti szavazást meg kell ismételnünk. Alföldy Jenőt illetően.

Hadd ismételjem meg azt a kérésemet, hogy megfontoltan csak olyanokat jelöljünk, akiknek sanszuk van. Szeretném hangsúlyozni, hogy ezzel még csak a szavazólapra kerül az illető és ez a szavazás nem azt jelenti, hogy bekerül a választmányba.

Most felkérem segítőimet, hogy számolják meg még egyszer a szavazatokat. Válasszon magának mindenki egy szektort és ott számlálja meg a szavazókat, én pedig vállalom a középső részt.

Gyurkovics Tibor:

Azt hiszem, leegyszerűsíti a dolgot, ha megszámláljuk azokat, akik a felvetett nevet megszavazzák. Ebben az esetben világos, hogy a többiek vagy tartózkodnak a szavazástól, vagy nem. Így van? (*Helyeslés.*)

Hernádi Gyula (elnök):

Van egy javaslatom, ezt kövér barátom, Galsai Pongrác mondta. (*Derűtlenség.*) Szellemes javaslat. Ha tudniillik valaki megfontoltan feláll, és azt mondja, hogy X. Y.-t vegyük fel a listára, akkor Bárány Tamás leülhet. Ez a procedúra tudniillik órákig eltart, sem ebéd, sem választás, sem hozzászólások nem lesznek. Éljen Galsai Pongrác!

Kérem tehát: elfogadja-e a közgyűlés, hogy Alföldy Jenőt felvegyük a listára? (*Helyeslés.*)

Alföldy Jenőt felvettük.

Szakonyi Károly:

Görgey Gábor!

Hernádi Gyula (elnök):

Fenn van!

Egy hang: Annus Józsefet!

Hernádi Gyula (elnök):

Fenn van!

(A közgyűlés ezután megszavazza az alábbiak nevének felvételét a szavazólapra:

*Kunszabó Ferenc,
Szilágyi Ákos,
Kardos G. György,
Varga Domokos,
Mezey Katalin,
Gyurkovics Tibor,
Grezsa Ferenc.)*

Nem vállalták a szavazólapra való felvételüket: Janikovszky Éva és Gergely Ágnes. *(A terem különböző részeiből javaslatok hangzanak el):*

*Kéry László,
Szentmihályi Szabó Péter,
Szörényi László,
Kiss Dénes.*

Nem lenne egyszerűbb, ha az Írószövetség névsorát odaadnánk Nektek és ebből 71-et választanátok? *(Derültség. Taps.)*

Van még egy áthidaló indítványom: csináljunk egy limitet. Azt tényleg nem lehet, hogy 350 embert javasolunk. Ennek semmi értelme, ez tényleg viccbe hajló dolog. Szerintem 110-es limitet csináljunk (közbekiáltások: 100-ast!), rendben, 100-as limitet csináljunk. Most 92-nél tartunk. Legyenek ökonomikusak. 8 név jöhet még be. De most akkor az a probléma, hogy kit szólítunk. *(Elhangzott javaslatok):* Kovács István, Serfőző Simon, Láng Gusztáv, Szokolay Zoltán, Tamás Menyhért, Hatvani Dániel, Balassa Péter, Sumonyi Papp Zoltán, Vámos Miklós.

Ezzel megvan a jelölt lista, száz név van rajta. Ezt a száz nevet most ABC sorrendbe rendezik, ebédszünet előtt megkapja mindenki a listát és szavaz. Itt lesz két urna, ezekbe tessenek bedobni a szavazatokat és a továbbiakban folytatjuk a hozzászólásokat.

A következő hozzászóló Asperján György. *(Kérdés hangzik fel a teremből a szavazólapmal kapcsolatban. Erre válaszol Hernádi Gyula):* A listán 71-nek kell maradni. Tehát Asperján György következik. *(Újabb kérdés a teremből: Ki jön utána?)*

Csoóri Sándor. Utána Szokolay Zoltán, Sánta Ferenc, Bata Imre, Körössényi János és Konrád György.

Asperján György:

Néhány felszólásra szeretnék reflektálni. Tisztelt Közgyűlés! Múltunk mind össze van torlódva – írta a költő. S hozzáteszem: jelenünk is. Hogy merre tovább? Több bíráló felszólalót „a megbecstelenített demokrácia” – Albert Gábor kifejezése – megbénította abban, hogy programot adjon. Nem megváltoztatót, csak épp annyit, amennyire egy magyar író képes. De hát érdemes itt még bármit is mondani, hiszen Albert Gábor szeme előtt a Magyar Népköztársaság egyik intézménye, a Központi Statisztikai Hivatal által kiadott összesített adatokból az országos pusztulás képe bontakozott ki.

Véleménye szerint „beteg az ország, gyógyítani kell, higgyünk a gyógyulás lehetőségében”, amihez először is az kell – ezt már szabadon idézem –, hogy átgyúrjuk önmagunkat. Ami nem lesz könnyű, mert az elmúlt évtizedekben a lelkekben minden lerombolódott, s most – Albert Gábor logikájából következően – a lenullázódott lelkeknek, vagy lelkekben kell mindent újjáépíteni. De jószérivel – tovább követve ezt a logikát – ez is reménytelen vállalkozás, mert „szomszédaink nem a javunkat kívánják, hanem a vesztünket”. S különben is az állam képtelen megszervezni a meglévő erőket, s így az új értékrend megteremtése – Albert Gábor logikája szerint – a Magyar Írók Szövetségének és az íróknak a nyakába szakad.

De talán az önmagunk átgyúrása sem lesz elég, mert félrevezetett bennünket a kormányzat. Ugyanis a gazdasági válság – Albert Gábor szerint – féligazság. A teljes igazság az, hogy szellemi, erkölcsi válságban is élünk. Akit ez nagyon nyugtalanítana, gondoljon arra, hogy – idézem – „ez a válság sem új, már száz éve ismerjük. S azt is, hogyan lehet átvészelni: parádés konszolidációkkal.” Ami, ugye, nem más, mint – idézek – „történelmi önbecsapás”. Albert Gábor legszívesebben az elmúlt száz évet kérné számon, de ettől a csúsztatástól már visszariad, s beéri azzal, hogy 1948-tól mindent a jelenlegi vezetésre lapátol – hogy ezt a kifejezést használjam –, függetlenül attól, hogy közben volt egy 1956. Ha pedig ezt a „parádés konszolidációt” nézzük, vagy e mögé tekintünk, ott milliók újraébredő hitét és teremtő munkáját látjuk, amit Keleten és Nyugaton egyaránt elismernek, ami Keleten és Nyugaton egyaránt csodálatot vált ki.

De mit számít Albert Gábornak milliók hite és tenni akarása! Albert Gábor látéletét összekapcsolnám **Eörsi István** hozzászólásával.

Ő úgy látja, hogy az 1956 utáni parádés konszolidáció a „totális vereség hangulata” volt, és sokáig az is maradt. Ebben tökéletesen igaza van **Eörsi Istvánnak**. Mi tagadás: azoknak a hangulata, akik totális vereséget szenvedtek, még most is rossz. És milyen volt a nemzeté, amelyre tegnap itt annyiszor és olyan emelkedett hangon hivatkozott néhány magyar író?!

Nem árt, ha a tények felől is nézzük a helyzetet. Tény, hogy nem volt rózsás. Egyesekben – nem mindenkiben – szétáradt a kétely, a bizonytalanság, a csalódottság, a kiábrándultság, sőt még a vereség érzése is. Ám másokban élni akarás mozdult. Talán nehéz volna azt mondani, hogy 1957. május elsején a Hősök tereére vonuló 400 ezer magyart, akik ugyancsak a nemzet tagjai, géppisztollyal hajtották oda a rendszer, a szocializmus mellett tüntetni. 1957 júniusában pedig az ipari termelés meghaladta az 1956. október 23-a előttiét, ami nagyon nem tetszett azoknak, akik totális vereséget szenvedtek. A magyar paraszt olyan kedvvel termelt, hogy '57-ben több búzát takarítottak be, mint a felszabadulás után bármelyik esztendőben.

1959-ben a nemzet egy része, a parasztság úgy látta, mégis jobb lenne termelészövetkezetben keresni a boldogulás útját. Jó, nem minden paraszt látta így, de 1962-ben gyakorlatilag már az egész parasztság a termelészövetkezeti utat választotta, s maga a kollektivizálás úgy történt, hogy minden gond és probléma ellenére valamennyi évben emelkedtek a termésátlagok. Volt ugyanis értelme annak, hogy a paraszt dolgozzon: a pénzen, amit kapott, vásárolhatott, mert volt áru. Történelminek nevezhető az a három év, amely alatt új utat és életet választott magának a nemzet egy része, akkor még milliós tábora, a parasztság.

Hogy látja ezt a történelmi alaphelyzetet **Eörsi István?** A nemzet a politikai vezetéstől kompromisszumos ajánlatot kapott: több húsért és nagyobb szabadságért cserébe fogadja el a meglévő hatalmi struktúrát. Azt a hatalmi struktúrát, amelyben – 1962 az **Eörsi** által megnevezett időpont – aki nem volt a szocializmus ellen, az vele volt. **Eörsi** szerint akadt a csereberének még egy pontja: a lakosság lemondott a politizálás jogáról. Megkezdődött a nagy depolitikai korszak, amely azóta is tart.

Akik emlékeznek még a hatvanas évekre, amit úgy szoktak emlegetni, hogy a magyar szocializmus aranykorának kezdete, azok tudják, ilyen alku és cserebere nem volt. Az a bizonyos nemzet nem csupán elfogadta, hanem akarta azt a politikai utat, amelyen jó néhány évig sikeresen jártunk, s amelynek számos mai eredmény köszönhető. Míg Albert Gábor át akarja gyúrni a lelkünket, önmagunkat, addig a politikai vezetésnek azzal kell

szembenéznie, hogy az elkövetkező évben százezrek szükségszerű helyzetváltoztatása milyen következményekkel jár az emberek életére, hogyan lehetne ezek gondját, terhét könnyíteni, mert lesz átgyúrás, s ennek lesznek áldozatai, akik majd éppúgy nem tekinthetők hősöknek, mind a II. világháború magyar katonái, akik közül egyesek hősiezen, mások gyáván a fasiszta német csapatokkal együtt harcoltak a Don-kanyarban, s végül áldozataivá váltak Horthy és az úri Magyarország politikájának. Albert Gábor, ha mindenáron emlékművet akar emelni, akkor gyászolja el az értelmetlenül meghaltakat. Egyébként elkészült a kongresszusi palota mellett a II. világháború áldozataként meghalt apának, fiúnak s a négyszázötvenezer magyar zsidónak az emlékműve.

Köteles Pál tegnap azt javasolta, hogy vegyük bele az alapszabályba, miszerint a Magyar Írók Szövetsége kinyilvánítja érdekeltségét a magyar nemzetiség sorskérdése iránt, felelősséggel kíván munkálkodni a 15-16 millió magyar jövőjéért. **Eörsi István** a kisebbség ügyét a többség ügyének is tartja. Albert Gábor azt mondta: „A mi önbecsülésünk megköveteli, hogy törődjünk a kinti magyarsággal, akár ellenükre is.” Nem akartam hinni a fülemnek. szóval odáig terjed a magyar nemzetiség sorskérdése iránti aggodás, hogy akár ellenükre is tenni akarnak? Nem hiszem, hogy ez a kisebbség, amelyen így akarna segíteni a többség, túlságosan boldogan fogadná a magyarságot mentők akcióját. Meggyőződésem, hogy sok mindent kell tenni azért a kisebbségért a többségnek, ügyének kell lenni, hiszen a magyarság megmaradása mindannyiunk ügye. De csak olyat kell, lehet és szabad tenni, ami soha nincs ellenükre, csak és kizárólag értük.

Úgy tűnik számomra, hogy Albert Gábor vélekedésével nem mindenben találkoznak össze azok nézetei, akikért, akik érdekében szót emelt. Míg Albert Gábor csak a pusztuló ország vízióját látta, addig **Eörsi** így fogalmazott: „ami a gazdaságban szükséges, szükséges a kultúrában is. A gazdaságban, ha nehezen is, de érezhető a mozdulás, a kultúrában semennyire.” Ez is több a semminél, ez az elismerés, már mint annál a semminél, amit Albert Gábor vizionált.

Mészöly Miklós pedig egészen konstruktív megállapításokat is tett, például: „...ne rágódjunk azon, ami elmúlt, az legyen a mementó, hogy ez az út – mármint a szövetségben – egyik fél számára sem járható.” Igaza van, miként abban is, hogy az író – idézem – „törvénykönyve más: máshol ragadjuk meg a valóságot, mint a politika. Az igazságot kell keresnünk, nem végrehajtanunk valamit bármi áron.” Így igaz. Téved Köteles Pál, amikor azt

kérdezi: „Az írónak miért nincs joga érzékelni a bajokat?” Joga van hozzá. Mészöly Miklós ehhez az érzékeltetéshez szinte receptet is ad, és tényleg nem hajtunk végre semmit bármi áron. Igaz, vannak itt, akik bármi áron a maguk nézeteit akarják az egyedül helyes nézetként elfogadtatni, de nekem pl. semmit sem kell tennem bármi áron, s örülök, hogy így érzi ezt egy olyan jelentős író is, mint Mészöly Miklós.

Örülök, hogy Fekete Gyula úgy látta tegnap, hogy – idézem – „mindnyájan a társadalmi igazságosság, a megújulás hívei vagyunk. A jövőt életképes szocializmusnak képzeljük el.” Csak azt tudnám, mit ért Fekete megújuláson akkor, amikor – mint mondta – „a politikától egyetlen választ kap az író: coki. Értsünk a szóból: nincs szükség ránk.”

Rosszul tudja Fekete. A társadalmi igazságossághoz, az életképes szocializmushoz minden igazságos és életképes emberre szükség van a vélemények erőteljes megfogalmazása, ütköztetése előtt, közben és után. De ehhez talán úgy kell elképzelnünk a demokráciát – azt a bizonyos megbecs-telenítettet –, hogy az nem egyesek kizárólagos joga, hanem mindannyiunk lehetősége ahhoz, hogy meghallgassuk a másikat, hogy figyeljünk egymásra.

Hernádi Gyula (elnök):

Csoóri Sándor következik.

Csoóri Sándor:

Tisztelt Közgyűlés! Kedves Barátaim! Ilyen nehéz helyzetben én még nem szólaltam föl sem közgyűlésen, sem taggyűlésen. Asperján György olyan hangulatot teremtett számomra, amelybe nehezen tudok beleilleszkedni. Egyelőre ki is kerülöm. Nem akarok hitvitába bonyolódni vele, mert ez a hitvita még jobban fölizszítaná a kedélyeket.

De nemcsak ezért vagyok nehéz helyzetben, hanem azért is, mert az imént olyan felszólalás hangzott el, amely engem porig sújtott. Bocsássatok meg, ha most személyesen Berecz Jánoshoz fordulok... Kedves János! Lát-szólag fegyelmezett és megfontolt voltál, de a csöndes fenyegetés légkörét hoztad a terembe. Te stílusgyakorlatról beszéltél olyan stílusban, amelyet én, bocsáss meg, nem tudok elfogadni. Megfordult bennem, tehát kimondom: egy szelídebb paraszt-Révai hangját idézted föl bennem. Értem én a politikust: szüksége van néha kemény szavakra, de ha neked Albert Gábor hangja ultimátum volt és nem kétségbeesett segélykiáltás, akkor félresö-

[...]

[...] Bár elhangzott, hogy ilyen lapok nincsenek, de én azért azt merem mondani, hogy az *Új Tükör* egyik orgánuma ennek a harcnak a kulturális területen. Ezt bizonyítja, hogy megalakulásunktól kezdve Illyés Gyula a *Tiszatáj* mellett legtöbbször az *Új Tükör*-ben közölte műveit. Megtisztelte lapunkat Nagy László és Déry Tibor, Örkény István és mások. És ma is megtisztelik, a legutóbbi napokig újságunkat olyan írók, mint Sánta Ferenc, Karinthy Ferenc, Galgóczy Erzsébet, Páskándi Géza, Hubay Miklós, Ördögh Szilveszter, Moldova György – nem akarok névsorolvasást tartani –, egy sor kiváló író.

Mivel ezek az írók nem szólítottak fel, hogy mondjak le, és mivel az olvasók százezrei sem írtak ilyen tartalmú leveleket, tisztelt Bata Imre kollégámtól eltérően, én sem nyújtom be a lemondásomat, hanem a helyemen maradok.

(Taps.)

Szentmihályi Szabó Péter:

Tisztelt Közgyűlés!

Engem állandóan hátrább soroltak, valamilyen érthetetlen okból, míg elnökváltás következett be az asztalnál. És egyre mérgesebb lettem, hogy a végén majd nem tudom elmondani a szózatomat, amit tegnap este állítottam össze, és igaz, hogy sok szempontból már érvényét veszítette, mert percenként kellett volna újrafogalmaznom ahhoz, hogy igazán érvényes lehessen. Az átfedésekért elnézést kérek, talán így is mond Önöknek valamit az, ami foglalkoztat.

Az első dolog, ami még a leírtakon felüli, egy javaslat. Nem tudom, hogy ez alkalmas volna-e arra, hogy ezt a közgyűlés figyelembe vegye.

Ahogy hallgattam ezeket a társadalmi és személyes keserőségeket, jogos problémákat, arra gondoltam, hogy nem lenne-e célszerű olyan módon megváltoztatni az Írószövetség alkotmányát – hogy úgy mondjam –, hogy évente tartanánk közgyűlést, kötelezően. (*Egyetlen taps hangzik fel.*) Ez azt jelentené, hogy nem gyűlne fel öt évre egy-egy társadalmi korszaknak nevezhető időszak összes problémája, nem lennének olyan átnyúló és megoldatlan, s immár megoldhatatlannak tetsző problémák, amelyek egyébként egyéves leforgáson belül kezelhetők lennének. (*Néhányan megtapsolják.*) Ez a dialógusnak, a párbeszédnek olyan tevékeny formája lenne, amely – véleményem szerint – mind a politikának, mind az irodalomnak hasznára válnék. Az együttműködést, akár éles vitákkal is, alkalmasint jobban segítenék.

Most pedig már tényleges hozzászólásom következik. Itt is rímél a dolog Fekete Sándor szavaira. Nem tudom, ez neki jó-e.

Feleségem öt évvel ezelőtt lebeszélte arról, hogy részt vegyek az akkori közgyűlés munkájában, tekintettel a minden család számára drága szombatvasárnapra. Idén ez csak részben sikerült, s most, szombat este, amikor holnapi beszédemet fogalmazom, csak remélhetem, hogy nem ébredek vasárnap olyan hírekre, amelyek minden eltervezett és kimondott szavamat új fénybe, illetve sötétségbe burkolják.

Feleségem az idén kifejtette, hogy ne szóljak hozzá a vitához, különben tíz évig megint koplalni fogunk: vegyem végre tudomásul, hogy ebben az országban élünk.

Ő háztartásbeli, megteheti, hogy így beszéljen. Én a magam részéről elhatárolom magam az ilyen demagógiától. (*Derűtség.*) Úgy tetszik, tíz évig mindnyájan úgyis koplalni fogunk egy kicsit, akármilyen körből, sánctól, szférából szólunk is hozzá a meglehetősen lehangoló alapkérdésekhez.

Ha azt mondom, hogy sok hozzászólóval egyetértettem, nem sokat lendíték a közgyűlés munkáján. Inkább talán úgy fogalmazok: minden hozzászóló mondandóját – úgy vélem – megértettem és átéreztem, s a többség becsületes jobbító szándékát nem vonom kétségbe.

Az irodalom okos politikát, a politika okos irodalmat kíván. Én inkább bölcslet kívánnék, az ország érdekében. Annak kívánságát, hogy – Hubay Miklós célzására hivatkozva – emitt Kölcseyk és Eötvösök, amott legalább Deák Ferencek, ha már nem Kossuthok foglaljanak helyet.

Kezdhetném a legelején, az alkotmánnyal, melyet jó volna megszívelni és betartani, jó volna egy szilárd, demokratikus, tiszta közéletből kiindulva hivatkozni jogokra és kötelességekre. Azonban valljuk meg, olyan zavaros a kialakult helyzet, hogy a többséget képviselő, egyik székértáborba sem tartozó egyén úgy érezheti, sakkfigura egy véget nem érő játszmában, ahol a lépéseket jó előre borítékolták. Az egyén átérzi történelmi felelősségét, de egyszerűen nem kínálkozik a számára kapcsolódási pont, mert nem cselekvési programokról esik szó, hanem különböző érdekcsoportok önigazolásáról.

Többször emlegették itt a szakadékot a politika és irodalom között. Én ezt a szakadékot nem annyira érzékelem, mint inkább az alapvető, józan nézetazonosságot mind a végcélok, mint a helyzet megítélésében.

Csupán a módszerek kérdésében van érdemi vita, de ez igen lényeges különbség. Mi, írók tíz, húsz, száz, kétszáz éve is nagyjából ugyanazt haj-

toгатjuk, „nyílt szóval, földetlen arccal” – értelmes, nyílt vita – és cselekvési teret, senki jogait nem csorbító szabadságot, nem a demokratizmus kiszélesítését, hanem demokráciát követelve.

Ugyanakkor tisztában vagyunk lehetőségeinkkel, s mindaddig, amíg munkánk és emberi, írói méltóságunk engedi, készek vagyunk kompromisszumokra, a magyar nép ügyéért. Mert nem magyar író az, aki önként lemond történelmi és társadalmi illetékességéről, s ezt ne vegyék dicsekvésnek: ez a korszak a mi nevünk és felelősségünk által lesz megörökítve, s nem a bármely magas funkciót viselő hivatalnokok által. S ha utódaink előtt szégyenkezniük kell, aligha háríthatjuk át a felelősséget, még akkor sem, ha magunk csak eltűrtük és elhallgattuk a rosszat.

A magyar történelem, úgy érzem, nagyon lényeges pillanatához érkezett. Még megvan a közmegegyezés, az ország gerincét adó néhány tíz- vagy százezer ember bízik a reformgondolatban, a lakható, járható és kommunikálható szocializmusban.

Miközben e sorokat írom, állandóan azon jár az eszem, érdemes-e mindezt elmondanom. Tizenöt évvel ezelőtt, amikor az Írószövetség tagja lettem, ez a szervezet nagyobb tekintélynek örvendett. Része volt maga is a monolitikus államgépezetnek, vezetői elhivatott funkcionáriusok voltak, akik velünk, akkori fiatalokkal szemben a mindenható államot képviselték – meg kell vallani, jeles türelemmel. A mostani, vélt szakadás voltaképp egy szellemileg gyümölcsöző állapot előjele is lehet, s én így értelmezem: a vélemények pluralizmusa, a nagyon is elkerülhetetlen demokrácia útja ez. Mondhatnám, ezt a helyzetet kellene intézményesíteni, jogokkal és kötelességekkel körülbástyázni.

Azt is megvallom: néha visszasírom azt a régi, monolitikus kultúrpolitikai időszakot. Elég volt egyetlen embert meggyőzni valami újnak a helyességéről, s máris szabad volt a pálya. De hát ez a különbség a felvilágosult abszolutizmus és a demokrácia között.

Most valahol félúton vagyunk, s ami aggasztó: bármikor visszaléphe-tünk, megriadva a rögzösebb úttól. Pedig higgyék el, Barátaim, nincsen visszaút, csak a romlás felé. Csak előre lehet menni, a felnőtt és szabad állampolgárokat tömörítő önkéntes szervezetek felé. Csak előre lehet és érdemes menni, a demokratikusan irányított és ellenőrzött, de lényegében saját felelőssége szerint szabad kulturális vállalkozások felé.

Nem lehet gazdasági reformot végrehajtani kulturális reform nélkül, s megfordítva. Sajnos vagy szerencsére, de vége a vállveregető és leintő kul-

turális paternalizmusnak: amit mostantól csinálunk, az vérre megy, agyra és idegre, de legfőképpen pénzre. Itt egy pillanatra hadd álljak meg, s a sok példa közül hadd említsek egyet, amire talán nem került sor, két mondat erejéig. A Révai Lexikon ügye, amely nemrégiben zajlott, olyan dolog, amely tisztán mutatja ennek a korszaknak az ellentmondásait. Politikai probléma csak árnyaltan kapcsolódik hozzá, azonban jó példa a kulturális antidemokráciára – hogy finoman fogalmazzak –, és ha belegondolunk abba, hogy egy ilyen – elnézést a jelzőért, nem tudok rá jobb szót – pitiáner ügyben, amely azonban 70 ezer előfizető jóindulatát játszotta el, s egy olyan ember halt meg – ki tudja mennyire ennek a következtében, de hogy ez is belejátszhatott a halálába, az valószínű –, mint Illés Endre, akkor elgondolkodhatunk. Én mélyen egyetértek Berecz Jánossal abban, hogy a magyar reformot a magyar példa szerint kell végrehajtani, „hála istennek” ő mondta ezt így ki, azonban én is azt mondom, jó dolog, hogy a szomszédban is reformfolyamatok éleződnek, és azt az energiát, azt a gyorsítást nem ártana nekünk is egy picit alkalmaznunk, és annak módja nem a tehetetlen gyámkodás, hanem a minden jobbitó erőt és energiát felvállaló, alulról jövő kezdeményezés lehetne. Nem a politika és irodalom szétválasztására van szükség, hanem legjobb erőink tömörítésére, állandó, építő vitákra és egészséges konfliktusokra.

Én ezeket a konfliktusokat, melyeknek fültanúi lehetünk, jó jelnek tekintem, egészséges konfliktusnak látom. Adja Isten, hogy ennél rosszabb helyzetben ne legyünk. Személyes sérelmei mindenkinek vannak, nekem is akadnak bőven, ezek részben írói, részben állampolgári természetűek, s ember, avagy politikus legyen a talpán, aki ezeket szét tudja választani. Egy sérelmemet azért mondom el, mert állampolgári, politikai természetű. Úgynevezett – „független”, azaz nem hivatalosan jelölt képviselőként volt szerencsém indulni a legutóbbi választásokon, s abban, hogy most nem a parlamentben mondhatom el nagyjából ugyanezt, nagyban közrejátszott az, amit – finoman szólva – a demokrácia hiányosságainak nevezhetnék. Ezt csupán azért említem, hogy felhívjam a figyelmet, tudomásom szerint egyetlen író-képviselője sincs a parlamentnek, s ez nem bűn, hanem hiba, amely paradox módon felelősségünket mégsem csorbítja, hanem növeli.

Néhány év múlva, ha esetleg valamely írószövetségi kiadványban olvashatom hozzászólásomat, összevont szemöldökkel vagy fintorogva fogom olvasni mindezt. Nehéz bölcsnek lenni ennyi hivatásszerűen okos ember között, s mégis mily nagy a vonzás, hogy az író ne olvasói, hanem társai

között szerezzem olcsó babérokat. Önök tudják, hogy az élet nem a legfőbb fórumokon zajlik. Mivel művelem a sokak által lenézett tudományos-fantasztikus irodalmat is, hadd számoljak be erről az irodalmi szektorról, mely egyfajta területenkívüliséget élvez: a jövővel társalkodik, s ebbe nincsen sok beleszólása sem a minisztériumoknak, sem más hatóságoknak. A WORLD SF, a hivatásos sci-fi írók nemzetközi szervezete 1988-ban Budapesten ülésezik, a magyar sci-fi írók és olvasók nem is olyan csekély számú csapata csak közvetve politizál, amikor a jövőről gondolkodik és a jövőre készül. A WORLD SF magyar tagozatának, az Írószövetség Sci-fi Munkabizottságának példászerűen jó a kapcsolata a felső vezetéssel. Mint történelmi regényíró, ugyancsak nem panaszkodhatom. Egyetlen király sem izent a túlvilágról eddig, hogy nem megfelelően ábrázoltam a feudalizmust.

Ám ne felejtjük, barátaim, mi a jelenben élünk, s remélhetőleg a közeljövőben is, és mindenben, amit határozunk, ott rejlik egy nagyobb darab kenyér és egy nagyobb darab szabadság, vagy kisebb és gyermekeinknek még kisebb.

Ezzel a felelősséggel kellett volna vitatkoznunk, és így kellene döntünk arról, amit – Eörsi István szavaival – e „tyúkólnyi játéktér” megad a számunkra. Nem baj, ha éles a vita, de a végén mégis csak azt kellene keresni, ami összeköt, nem ami szétválaszt ebben a közös hazában. *(Taps.)*

Ördögh Szilveszter (elnök):

Elnézést, egy mondatot szeretnék hozzátenni az elhangzottakhoz. Nem a választásokon lett képviselő, de tény, hogy most van író képviselő a Parlamentben.

19 hozzászóló van még. Ketten elálltak a hozzászólástól. A hozzászólás írásban is leadható, kérem, döntsék el, melyik a jobb.

S z ü n e t

Hubay Miklós (elnök):

Ülésünk utolsó fázisába értünk. A szavazatok számlálása folyik, vége felé tart, hamarosan jelentkezik Bárány Tamás az eredménnyel. A felszólalásokat akkor arra az időre, amíg ő ismerteti a választás eredményét, felüggesztjük.

Most majd Dobai Péter fog egy bejelentési tenni; azért adom meg neki a szót, mert ez nem felszólalásjellegű lesz. Utána P. Horváth László, majd Horgas Béla következik.

Engedjétek meg, hogy előbb felolvassam Takács Imre bejelentését. *(Olvassa.):* „Tisztelt Közgyűlés! Idén fogom bejelenteni a Fejér Megyei Hírlapban, hogy egy úgynevezett »Kis Göncöl« díjat alapítok annak a székesfehérvári diáknak a jutalmazására, aki érettségiző gyanánt a legjobb színvonalon sajátított el egy idegen nyelvet.” *(Taps.)*

Azt hiszem, hogy ezt az alapítványt nagy örömmel fogják fogadni. Felkérem Dobai Pétert, tegeye meg bejelentését.

Dobai Péter:

Tisztelt Közgyűlés! Az elnök úr nem egészen pontosan mondta, mert a szünetben azt mondtam, hogy nem bejelentést akarok tenni, hanem egy javaslatot fogalmazok meg.

Eredetileg fel akartam szólalni, de nem tettem, mert közben olyan hozzászólások hangzottak el, amelyek az én mondanivalómat is tartalmazták, de voltak olyan felszólalások is, amelyekkel méltatlannak érzem, hogy vitába szálljak. Értékes felszólalásokat hallottunk minden oldalról: az írók, a kritikusok, az irodalomtörténészek és a politikusok részéről is. Tegnap hallottuk Mészölyt, ma Csoóri Sándort, Eörsit, Kardos G. Györgyöt, Fekete Gyulát, Berecz Jánost. De hadd ne soroljam tovább a felszólalókat. Mindenki hallhatta őket: szinte gejzirként törtek fel a magyar társadalom aktuális gazdasági, politikai, kulturális problémái, és kirajzolódtak bizonyos arcvonalak is. Egyébként várható volt ez a gejzirszerű feltörése az indulatoknak. Egyesek képesek voltak logikusan megfogalmazni, mások kevésbé voltak képesek erre, ezek jobb lett volna, ha meg sem szólalnak.

Azt javaslom a soros elnöknek, Hubay Miklósnak, aki az Írószövetség elnöke is, hogy szavazzassa meg ismertetendő javaslatomat a közgyűléssel. Javaslatom azt célozza, hogy ne úgy történjék, mint öt évvel ezelőtt, hogy csak későn tudták meg – és akkor is csak hiányosan –, hogy mi történt a közgyűlésen. A közgyűlés teljes anyagát jegyzőkönyvbe vették és magnó-

felvétel is készült, úgyhogy ez könnyen megoldható. Az elhangzott felszólalások egymással részben szemben álltak, részben támogatták, részben szétverték, részben semlegesítették egymást. Bátran és nyugodt lélekkel adja le, adja közre az elnökség a teljes szöveget, esetleg két-három gyors kiadásban, könyvfűzetben. A most megválasztott választmány, elnökség és titkárság háritson el ennek útjából minden akadályt. Kérem, támogassa az itt jelenlévő művelődési miniszter is ezt a javaslatot: háritson el ő is a megjelentetés útjából minden technikai, adminisztratív, minden nyomdai akadályt. Azt is kérem, hogy akik idő hiányában nem tudnak már felszólalni, azok adják be kézírataikat, és ezek az el nem hangzott felszólalások is kerüljenek be a gyors kiadású fűzetekbe.

Amennyiben ezt a miniszter vagy a választmány nem tudja keresztülvinni, akkor valamelyik vidéki vagy fővárosi havilapot kellene megkérni, hogy fél terjedelemben közölje az itt elhangzott felszólalásokat, amik gejszíryszerűen törtek fel, és amelyeknek politikai, kulturális jelentőségük szerintem rendkívül nagy. Ezeknek a felszólalásoknak a megismerése mind a kulturális kormányzat, mind a politika, mind a Magyar Írók Szövetsége munkájának szempontjából egyaránt fontos.

Köszönöm a figyelmet. *(Taps.)*

Még egyet: kérem az elnököt, szavazzassa meg a javaslatomat, sőt azt is kérem, hogy az elnökség és a miniszter is szavazzon. *(Derűltség.)*

Hubay Miklós (elnök):

Akar szavazni a Közgyűlés efölött a javaslat fölött, vagy pedig a határozati javaslatnak arra a listájára, amelynek az alapját voltak szívesek megszavazni, arra vegyük fel a javaslatot és a következő választmány gondjaiba, figyelmébe ajánljuk? Elfogadja ilyen formában Dobai Péter nagyon üdvös javaslatát a Közgyűlés? *(Igen-ek és nem-ek is felhangzanak a teremben.)*

Ki van amellet, hogy a határozati javaslatok listáján szerepeljen ez a javaslat, amelyet a szerzője is javaslatnak minősített? *(A közgyűlés résztvevői kézfelemeléssel szavaznak. Zajongás támad a teremben.)*

Ki az, aki nem kívánja azt, hogy a határozati javaslatok között szerepeljen ez, hanem most itt egy demonstrációval mutassuk meg, hogy ki mit akar publikálásba csinálni, mert úgy látszik, nincs kellő bizalom a most megválasztásra kerülő választmányban, hogy ezt meg is csinálja. Ki van amellet, hogy ez ne a határozati javaslatban szerepeljen, hanem itt döntsünk

[...]

[...]

Szerdahelyi István:
AZ ÍRÓSZÖVETSÉG KÖZGYŰLÉSÉRŐL*

A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE 1986. november 29-én és 30-án tartotta közgyűlését a Pesti Vigadó dísztermében. Eseményei – a külföldi rádiók magyar adásai és a nemzetközi sajtó cikkei által is visszahangoztatva – különleges érdeklődést keltettek. Fokozta ezt, hogy az Élet és Irodalomban megjelent nyilatkozatok hírül adták: a történetek miatt, tiltakozásuk jeléül, többen kiléptek a szövetségből, s Köpeczi Béla művelődési miniszter a Népszabadság 1987. január 31-i számában bejelentette: a minisztérium a továbbiakban nem tekinti az Írószövetséget az egész magyar íróársadalom képviselői és konzultatív szervének.

A közgyűlés egyes felszólalásait közölte az irodalmi sajtó, s a kilépők és bennmaradók nyilatkozatai is jelezték a történetek körvonalait. A máig nem szűnő érdeklődés, a szóbeszéd legendái azonban – úgy látom – szükségessé teszik, hogy az események részletesebb képével szolgáljunk olvasóinknak. Az alábbiakban kísérletet teszek arra, hogy – a legfontosabb pontokon szövegű idézetekre támaszkodva – áttekintést nyújtsak a közgyűlés fő vitakérdéseiről.

Hogy e viták nem kívánatos fordulatokat is vehetnek, ezt már Hubay Miklós elnöki beszámolója jelezte: utalt arra, hogy az utolsó választmányi ülésen többen aggályosnak látták a várható fejleményeket, s kérte „ne legyen igazuk azoknak, akik itt most tőlünk valami országra szóló kutyakomédiát várnak”. Elmondta, hogy a szövetség választmánya a „kiskirályi torzsalkodások” színtere volt, „az ülések egyre hosszabbak és egyre vérre menőbbek lettek – s ugyanakkor: egyre többen elmaradtak az ülésekről, vagy szép csendesen eltávoztak. Kezdett visszatérő gond lenni a kínos határozatképtelenség”. Ady soraival intette a megjelenteket:

*Halj meg már bennem, te civódó magyar,
Békétlen Koppány, hunn ördögök fia:
Komédia minden, komédia
Nézzek immár a nagyobbakra is.*

* Kritika, 1987. 4. sz. 3–5. l.

A CSURKA-ÜGY ÉS A TISZATÁJ-ÜGY. A jelzett feszültségek fő oka két hivatalos intézkedés volt: a kulturális kormányzat Csurka István írók meghatározatlan időre eltiltotta a hazai publikációs fórumokon való szerepléstől, a Csongrád megyei pártbizottság és tanács pedig úgy döntött, hogy a Tiszatáj című folyóirat élére új szerkesztőket állít. E két tény több, a kormányzatot bíráló felszólalásban igen nyomatékos hangsúllyal szerepelt, az alábbi összefüggésekbe állítva. Fekete Gyula – később részletesen idézni fogom, miként – úgy találta, hogy fertőző kultúrszenny-áradat mérgezi nemzetünk szervezetét, s a Csurka István, illetve a Tiszatáj szerkesztői ellen irányuló lépések azt bizonyítják, hogy a politika még e fertőzés „ellenanyagait” is irtja. Köteles Pál azt állította, annak oka, hogy a Tiszatáj „megkapta azt, amit megkaphatott”, az volt, hogy „felvállalta 16 millió magyar gondját, de ugyanakkor gondja volt arra, hogy szomszédságunkban, pontosabban a velünk együtt lakó népek irodalmával, a szellemi élet gondjaival megismertesse a magyar olvasót. Egyetlen más magyar folyóirat gyakorlatában sem tapasztaltuk ezt.” Egy Kiss. Gy. Csaba által felolvasott levél, amelyet 114 író, tudós és művész írt alá, s a Központi Bizottsághoz és a Minisztertanácshoz intéztek, hogy „megdöbbenésüket és felháborodásukat” fejezzék ki a Tiszatáj szerkesztőivel szembeni eljárás miatt, azt állította, hogy a lépés ellentétes volt nemcsak a demokrácia és a szocialista kultúrpolitika alapelveivel, hanem „az országgyűlés által éppen ez időszakban elfogadott sajtótörvény” szellemével is, és annak jele, hogy „úgy látszik vannak a hatalom hivatali szervezeteiben olyan személyek, akiknek vagy más céljaik vannak, vagy rosszul sáfárkodnak a rájuk bízott hatalommal”. Ilyen beállításban ezek az ügyek „buta és brutális provokációnak” (Sánta Ferenc) tűntek fel, amelyeket – Buda Ferenc felolvasott levele szerint – az irodalompolitika „hatalmas hálózaggató gólt rúgott a tulajdon kapujába”, s amelyek – Albert Gábor szerint – olyannyira sértik a nemzet önérzetét, hogy még a népszavazás csökkenésével is összefüggésbe hozhatók.

Természetes, ha az író indulatosan kapja fel a fejét, amikor publikációs tilalomról hall, s általa kedvelt szerkesztők levélváltásáról értesült. (Összehúzza szemét ilyenkor a másik szerkesztő is.) A tények azonban tények: a sérelmezett intézkedéseknek semmi közük nem volt a felszólalók által említett indokokhoz, s ezt ők maguk is jól tudhatták. A Tiszatáj szerkesztőségét az utóbbi időkben különböző közléspolitikai hibák – s korántsem „szennyhullám” elleni fellépés vagy a nemzetiségi magyar irodalom ügyé-

nek felkarolása – miatt több ízben elmarasztalták. A folyóirat 1986 júniusi számában ennek ellenére közzétették Nagy Gáspár *A fiú naplójából* című versét, melyben – más sérelmezhető motívumok mellett – az is olvasható volt, hogy Magyarországon 30 „évyűrűjével” – tehát 1956 óta – „susog” a „drága júdás-fa”, s „lehulló ezüst tallérokkal” tünteti ki „a homály követeit”. A szerkesztők tudván tudták, Nagy Gáspár nemrégiben kavart politikai botrányt egy másutt megjelent versével, másrészt pedig a folyóirat e számában még egy lelkesen méltató tanulmányt is közöltek Nagy Gáspárról. Ezért döntött úgy a lapot fenntartó Csongrád megyei pártbizottság és tanács, hogy a szerkesztőket (számukra megfelelő állításokat ajánlva) leváltja, s helyükre más szakembereket állít. Az intézkedés megfelelt az új sajtótörvény vonatkozó rendelkezéseinek. (7. § 2. bekezdés).

Amint ezt a közgyűlésen felszólaló Berecz János, a KB titkára, valamint Vajda György művelődési miniszterhelyettes kifejtette, a kormányzat olyannyira nem kifogásolta a folyóirat kapcsolatait a magyar nemzetiségi irodalmakkal és a szomszéd népek irodalmaival, hogy az új szerkesztők megbízatása éppenséggel előírja e kapcsolatok hagyományának hasonló szellemű ápolását. S igencsak különös, mutatott rá az utóbbi két felszólaló, hogy e feladat teljesítését – bojkottfelhívással, az új szerkesztőség munkatársainak kiközösítésével fenyegetőzve – éppen azok próbálják megakadályozni, akik – állításuk szerint – oly nagyra értékelték a Tiszatáj ilyen hagyományait.

Második felszólalásában Hubay Miklós az ügy távolabbi összefüggéseire is rávilágított. Nagy Gáspár „szerencsétlen” verse révén előállt egy szituáció, melynek „már alig van köze a kiváltó vershez, az el is tűnik az éji homályban, de marad egy szituáció, amit közös akarattal és ügyetlenséggel – beleértve magamat is – elkezdünk kezelni, tupírozni, befolyásolni, tárgyalni, vitatni, mindaddig, amíg megoldhatatlan lesz, elviselhetetlen lesz, gordiusi csomó támad belőle; jön Nagy Sándorként az állam, előhúzza a kardját – és erre rámutathatunk, hogy na, ugye, hogy ott volt a háta mögött a kard.” Ez – a felszólaló szavai szerint – egy „mechanizmus”, egy „trükk”, amivel eléri, hogy a politikai vezetés olyan helyzetbe kerül, hogy „feladva az addigi toleráns, a költővel szembeni, az egész irodalommal szembeni toleranciáját, meg szabadságtörekvéseinek honorálását, adminisztratív eszközökhöz nyúl. Akkor aztán a szituáció egy harmadik fázisba megy át, mert akkor már nemzetközi jelleget ölt ez a szituáció, akkor már világos, hogy ez a Magyarország, minden addigi jó sajtója, jó híre ellenére nem jobb a Deákné vásznánál.

Közismert tény az is, hogy Csurka István ügyének sem volt semmi köze a felszólalók által említett összefüggésekhez. Annál inkább jelzi – jéghegy-csúcsként – azokat a konfliktusokat, amelyeket Köpeczi Béla ismertetett a közgyűlésen: a szövetség, „némely tagja, sőt, a választmány és az elnökség egyes tagjai is olyan politikai állásfoglalásokat fogalmaztak meg, amelyek szemben álltak a Magyar Szocialista Munkáspárt politikájával, éspedig nem csupán aktuális politikai kérdésekben, hanem stratégiai jelentőségű elvi álláspontokban is”. Az Írószövetség alapszabályát is megsértve „a szocialista országok szövetségi rendszerével szemben léptek fel”, s „ehhez a gondolatrendszerhez kapcsolódott az 1956-os tragikus események újraértelmezésének követelése.”; „a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségek helyzetének alakulásáért a magyar pártvezetést vagy a magyar kormányt teszik felelőssé”, „szervezett ellenzéki akciókat kezdeményeznek, illegális kiadványokban jelentetik meg nagyon is vitatható politikai írásaikat, és külföldi, a Magyar Népköztársasággal, a szocialista rendszerrel szemben álló, azt megdönteni akaró körökkel, tájékoztatási eszközökkel tartják a kapcsolatot”.

Nos, a minisztérium ezekben az ügyekben egyedül Csurka Istvánnal szemben alkalmazott adminisztratív eszközöket, s ennek oka az volt, hogy ő 1986-os nyugati körútja idején nemcsak a nyilvánosság legkülönfélébb fórumain tett ilyen nyilatkozatokat, hanem még a Szabad Európa Rádióban való fellépéstől sem tartózkodott.

S ha nem a Csurka-ügy, de az írószövetségi feszültségek megértése végett itt térjünk még vissza Köpeczi Béla fent megszakított gondolat-sorához. A vázolt eseményeket tapasztalva a minisztérium – az alapszabályra hivatkozva, de tudva azt is, hogy „az írók többsége nem helyesli ezeket a megnyilvánulásokat” – felszólította a szövetség vezetőségét, határolja el magát e politikai akcióktól. „A nyílt válaszadástól való tartózkodás vezetett oda – szögezte le a miniszter –, hogy bizalmatlanság alakult ki a politikai közvéleményben az Írószövetség tevékenységével szemben, s ez vezetett oda is, hogy háttérbe szorultak mindazok a kulturális és irodalmi kérések, amelyek közösen érdekelnek bennünket”. Úgy vélem – mondta Köpeczi Béla –, a közgyűlésnek állást kell foglalnia abban a kérdésben – abban a kardinális kérdésben –, hogy az Írószövetség és tagjai tevékenységükben tiszteletben tartják-e a Magyar Népköztársaság alkotmányát és törvényét.

A FELÜLRŐL VEZÉRELT SZENNYÁRADAT. Mint már jeleztem, a közgyűlés légkörét felizzító hozzászólások egyikét Fekete Gyula, az Írószövetség alelnöke tartotta, aki szerint „végleges immár, hogy népesedési csődbe zuhant az ország. Évtizedről évtizedre mélyülő csődbe, ameddig a kompjuterek ellátnak a jövőbe”, és „seholy világon nincs ehhez hasonlítható” pusztulás. Ez „egzakt módon mérhető. Az erkölcsi csődje viszont mérhetetlen, és jórészt, mint követelmény, fenyegeti – ahogy én látom – a gazdaságot és a kultúrát is a csődveszély”. Az írók „segítőkéss, tiszta szándékú” fellépéseire pedig „a politikától azt az egyetlen választ kaptuk, hogy »coki«, »kuss«. Lenacionalistázzák azt, aki sokallja „az országra zúduló tengernyi kultúrzsennyet, a fiatalság züllesztését, a »dolce vita« szédült reklámját, a kultúrmunkások ízlésterrorját a rádióban s egyébütt”, „a disszidenskelteket és előneveldeket”. „Voltaképpen nem tudok olyan országról sem Nyugaton, sem Keleten, ahol ilyen központi felső vezérléssel, ilyen monopóliumok birtokában, ennyire minden kritikától is megoltalmazva zúdulna a népre a kultúrmocsok, mint nálunk” – állította a felszólaló, hozzátéve, hogy a valódi nyugati és keleti értékeket viszont nem vesszük át: „a mi szűrőnk sajátosan kontraszelektív”.

„Sokan vagyunk pedig, akik együttérzéssel figyeljük azt a Szovjetunióban megnyilvánuló, nagyon rokonszenves törekvést, küzdelmet, erőfeszítést a megújulásra, s egyre-másra találkozunk valami lappangó ellenhangokkal, épp káder körökben. Ezek egy kézlegyintéssel vélik elintézni az egészet: »itt nem lesz szovjet koreográfia, mi ezen már húsz év óta túl vagyunk«”. Úgy ítélte meg, a politika nemcsak a fertőző kultúrzsenny-áradat „halálos adagjával” mérgezi a nemzet szervezetét, hanem e mérgezés „ellenanyagait, a fehérvérsejteket is irtják. Lásd Tisztatáj, Csurka”. Ehhez a helyzetértékeléshez kapcsolódott később Tornai József, azt állítva, a költészet elsodorja a kommersz szórakoztatás özönvize, mert „az állam azt tervezi, fokozatosan csökkenti a könyvkiadás támogatását, csak néhány különleges célra ad tőkét – s ez az új videókazettás, limonáderegényeket, bűnügyi történeteket habzsoló, jómódú népség nem áldoz pénzt a költészetre. Nem is tudja, mi a költészet.”

Fekete Gyula hozzászólása nehéz helyzetbe hozta azokat, akik e közgyűlésen komolyan veendő nézetcsereére számítottak. Nem mintha gondolatmenetét nehéz lett volna pontról pontra cáfolni. Köpeczi Béla könnyen mutatható rá, hogy jóllehet a szórakoztatás iránti tömegigények növeke-

désével előtérbe kerültek a – nem mindig legjobb – nyugati fogyasztói kultúra termékei, s a közvélemény etikai és esztétikai értékzavara nem kis gondokat okoz, művelődéspolitikai támogatás csak „a hasznos ismereteket és a nagy művészi értékeket terjesztette a legszélesebb körben”, a silányság és olcsóság semmiféle kormányzati támogatást nem élvez. (S hozzátehetjük ehhez: kirívó esetekben adminisztratív – ha kellett, rendőri – intézkedések korlátozták a „kulturális környezetszennyeződést”.) Hogy Fekete Gyula intő szavait nem „coki” és „kuss” fogadta ezt jól tudhatta mindenki, aki ott ült a közgyűlésen, hiszen vitaálláspontjait bárhol, nemcsak szabadon fejtette ki, hanem ezeket elutasítás helyett – lásd a *Népszabadság*, 1984. december 24-i számában közölt kerekasztal-beszélgetés – kitüntető figyelem fogadta. Tornai vádjára lehetett volna mondani, hogy az állam nem tervezi a könyvkiadás támogatásának csökkentését, s nem igaz hogy csak néhány különleges célra ad tőkét – az értékes, de piaci értelemben ráfizetéses könyveket változatlan összegekkel támogatja.

Az effajta válaszok azonban eleve hátrányos retorikai helyzetbe kerültek, hiszen az magas fokon érdekes, ha valaki azt állítja egy pódiumon, hogy feketére meszeltették Budapest fölött az égboltot, ám arról értekezni, hogy ilyesmi nem történt, s nem is történhet, mert eget nem lehet meszelné és a mész különben is fehér, ez nyilvánvalóan érdektelen. S Fekete Gyulát a racionális érvelés egyébként sem érdekelte. Agárdi Péter, a rádió elnökhelyettese például elmondta, hogy a Petőfi adó reggeli műsora kísérleti jellegű, s „legalább annyi toleranciát adjunk egy ilyen kísérletnek, mint minden más törekvésnek”, figyelembe véve azt is, hogy bár néha valóban „setesuta, olykor gyenge, olykor egyoldalú, valóban angolcentrikus”, de a Petőfi Rádióban reggel soha annyi magyar író neve, verse, továbbá soha annyi színházi ajánlat, valódi kulturális élményt ajánló közlemény nem hangzott el, mint most, ebben a nemzetietlennek mondott reggeli műsorban”. Erre Fekete Gyula személyes megtámadás címén ismét – negyedszerre – szót kért, s Agárdi érveit ennyivel vélte elintézhetni: „hosszú időre visszamenő reggeli jegyzeteim vannak arról a kultúrmocsokról, amit a rádió az egész nép nyakába áraszt mind a két adón, párhuzamosan, egyszerre. Írtam már neki két levelet is ez ügyben. Azóta nem javult a helyzet, a jegyzeteim szerint még romlott is. Úgyhogy minden állításom fenntartom”.

STÍLUSGYAKORLATOK A NEMZETI KATASZTRÓFÁRÓL. A „felülről” halálra mérgezett nemzeti kultúra rémképét más felszólalók egy

nemzeti katasztrófa víziójává kerekítették ki. A „katasztrófális gazdasági hanyatlás” és a „szellemi elsivárosodás” veszélyét az elsők között szót kérő **Eörsi István** csak jövőbeli lehetőségként villantotta fel. *Albert Gábor* viszont jelenünket látta értelmetlennek. Felszólalásának logikája arra épült, hogy „a '30-as években, amikor Illyésék meghúzták a vészharangot, s hírt adtak a magyarság pusztulásáról, a természetes szaporodás országos átlaga 14 ezrelék volt”, míg ma csupán „1 ezrelék, s minden évben egy 17-20 ezer lakosú kisváros tűnik el Magyarország demográfiai térképéről”. Szerinte ez az országgyűlési választásoknál „hitelesebb, a tökéletesen titkos, mindenféle manipulációtól mentes és szavakban meg sem fogalmazott népszavazás”, ami felér egy „társadalmi méretű tiltakozással”. A felszólaló az ifjúságpolitikától a „korrumpálódó közéletig”, a „szocializmus dedórendszerétől” a Tisztáj- és Csurka-ügyig hosszan sorolta, mi minden nem tetszik „a magyarság egészének”, ami miatt „nem látják értelmét, hogy több gyereket hozzanak a világra, végső soron semminek sem látják értelmét”. Szerinte féligazság, hogy gazdasági válságban élünk; az igazság az, hogy szellemi-erkölcsi válság van, mert a magyarságot „százszor becsapták, önérzetében megalázták, múltjából kiforgatták, hamis büntudattal bénították, a határainkon kívül rekedt rokonait megtagadtatták vele, halottaitól megfosztották”. Nem „parádés konszolidációra” van hát szükség, hanem a „szellemi érték és a minőségi elv” alapján a szellemi országot kell újjáépíteni, mert „az ország lelkekben él”.

A határainkon kívül élő magyarság problémáját bontotta ki Köteles Pál, aki – mint már említettem, alaptalanul – ezzel hozta összefüggésbe a Tisztáj ügyet is, és jóllehet elismerte, hogy a politikai vezetés itt „nehéz helyzetben van”, de úgy ítélte meg, „sorskérdéseinkben” az eddiginél „jobban kellene keresnie azt az utat, amely a magyar nemzet sajátos érdekeinek megfelel”, ösztönözve az erről folyó vitát, „mert arra senki nem adott felhatalmazást senkinek”, hogy a magyar nemzethez tartozó 5-6 millió, határainkon kívül élő magyarról lemondjon. Nem revízióról beszélek – hangsúlyozta –, hanem érdekvédelemről”. Egyben javasolta, hogy az Írószövetség vegye be alapszabályának szövegébe: „kinyilvánítja érdekeltségét a magyar nemzet sorskérdései iránt, felelősséggel munkálkodik a 16 milliós magyarság jelenéért és jövőjéért”.

Ami *Albert Gábor* helyzetképét illeti, erre *Pál Lénárd*, a KB titkára ezt válaszolta. „Az elmúlt 30 évben olyan fejlődés ment végbe ebben az országban, hogy országhatárainkon belül és kívül, barátainknál és ellenségeink-

nél egyaránt elismerést aratott. Azt hiszem, hasznos lenne, ha az Írószövetség igen tisztelt tagjai közül azok, akik ebben a kérdésben másként gondolkodnak, mérlegelnék a tényeket, szembesülnének azokkal a valós tapasztalatokkal, amelyek az életben rendelkezésre állnak”.

Ám ha ez nem így lenne, akkor is igencsak vakmerő diagnózisnak mutatkoznék Albert Gábor ítélete, mely szerint a magyar nemzet azért döntött úgy, hogy inkább kipusztul, mert semminek nem látja értelmét. Mindenki tudja, aki valamelyest is tájékozódott ebben a kérdésben, hogy vannak nyomorban és elnyomatásban, lázongva vagy apátiában élő, s mégis igen szaporá népek, másfelől pedig jólétben, szabadságban, megelégedetten is egykézűk. A népszaporulat és a közelégedettség között tehát nincsen egyenes összefüggés, és így Albert Gábor következtetéseivel akkor se mennék sokra, ha az ezek alapjául szolgáló helyzetelemzés nem lenne már eleve valóságidegen vízió. *Berecz János* rámutatott, hogy az effajta szónoklatok nem egyebek üres stílusgyakorlatoknál: „végy az igazságból egy forgácsot vagy két-három forgácsot, tedd hozzá a sérelem érzelmét, egy kifinomult fogalmazást, öntsd le demagógiával, s akkor itt áll egy megalázott, magába roskadt, semmivé vált nemzet, különösen, ha ezt történelmi ívben is előadják, mindenféle történelmi igazság nélkül – s akkor nincs más tennünk, mint becsukni a boltot. Legfeljebb még egy kiút lehet: A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága lemond, és átadja az Írószövetség választmányának a döntési hatáskört.” A magyar nemzetiségek ügyében arra hívta fel a figyelmet, hogy „környezetünkre tekintettel kell lennünk”, ha nem akarjuk, hogy a legkülönbözőbb nemzetközi fórumokon ültessenek bennünket a vádlottak padjára; „ezt a büszkeséget nem kérem, mert ez nem a 16 millió magyarért való felelősség, hanem olyan mellveregetés, hogy »ide löjtek«. Abba legfeljebb bele lehet pusztulni. Vagy összekacsintanak, hogy »kicsi, de azért ugrál.«” Vállalni kell a felelősséget „minden rendes, becsületes magyarért” – hangsúlyozta *Berecz János* –, de „a hogyanban van vitánk”. „Semmiféle olyan hanggal, amely provokál, segíteni nem lehet.”

Rontani viszont – hadd tegyem hozzá – lehet. S úgy tudom, nagyon rossz szolgálatot tesznek a szomszédságban élő magyaroknak azok, akik itthon, biztonságban hangoskodva szereznek maguknak nemzetközi dimenziójú hősi hírnevet, nem véve figyelembe, hogy a határainkon túl így, felelőtlenül keltett indulatokkal – mások bőrére – mit kockáztatnak.

IRODALOM ÉS POLITIKA. A felszólalások gondolatmeneteinek egy újabb vonulata azt a látszatot akarta kelteni, mintha a konfliktusokban az írotársadalom – vagy az Írószövetség – egésze állna szemben „a politikával”, „a hatalommal”. Már **Eörsi István** arról beszélt, hogy egy ideje olyan helyzet alakult ki, hogy „egyik oldalt áll az Írószövetség, másik oldalon a kulturális politika”, melynek a szövetségben nincs „belső képviselője”; ennek hiányában nem rendelkezik olyan felelős és tekintélyes emberekkel, akik egy nyilvános vitában mellé állnának, tehát e politika részéről „a vita helyett a szankciók állnak készen” csupán. S jöllehet **Mészöly Miklós** azt javasolta, tegye félre a közgyűlés a múlt sérelmeit egy kedvezőbb helyzetben lefolytatható vitáig, azt is hangsúlyozta, hogy „az örök irodalom hátán mindig is púp volt és púp marad az úgynevezett politikai felügyelet szisztémája”, s tragédia, hogy a „mi kis tyúkólnyi játékerünkön” „a politikai és a szellemi-irodalmi szféra között – strukturális és történelmi okokból – adminisztratív intézkedéssel folyton mélyíthető szakadék tátong”.

Élesebb formában fogalmazta meg ezt a szembeállítását **Fekete Gyula**, amikor azt állította, hogy a „hivatalbeliek íróundorával, irodalomundorával” szemben az írók „itt mindnyájan – mindnyájan – a társadalmi igazságosság hívei”, s zárómondatát is így hegyezte ki: „Okosabb politika kellene”. A politika – fogalmazzunk így – nem kielégítő voltával állította szembe az írói hivatást Csoóri Sándor is, mondván, e közgyűlésen „megértette véglegesen”, hogy „ha az írók nem hajlandók a kiszolgálásra, nem partnerek”. Úgy vélte, e politika az oka annak, hogy „nincsenek nagy egyéniségeink, hogy szinte Illyés volt az utolsó, Goethehez hasonló alkotó”, s hogy ő maga sem tudja kiteljesíteni írásművészetét: „Évtizedek óta gyötör a kétség, ha én a körülményeim miatt kevesebbet fejezhetek ki koromból, mint az elődeim a magukéból, már elkövettem a bűnt, a földi múlás bűnét.” Kétségesnek találta, hogy politikai garnitúránk alkalmas lenne a reformok megvalósítására, mondván, „az igazi haszonélvezők egyetlen rendszerben sem voltak merész újítók és nem is lesznek soha” – „hol vannak az újításra érzékeny politikusok? Ha csak három van belőlük a hatalomban, akkor egy sincs”. Kijelentette: ha valóban kibontakozott volna nálunk a reform, „nem sodródtam volna semmilyen ellenzékbe”. A vitatott politikai kérdésekben pedig – megvallom, számomra eléggé homályos módon – a politika racionális igazságai-val az írók érzelmi hozzáállását szegezte szembe: „hiába van a politikának racionálisan egy csomó dologban igaza, ha ez az érzelem hiányzik. Így nem

lehet. Tehát gondolja meg a politika is, hogy itt nemcsak arról van szó, hogy kinek van elvontan igaza, hanem hogy ezek a dolgok milyen érzelmeket érintenek. Mert az is nemzeti vagy, nemcsak a föld, nemcsak az anyag.”

Ha e ponton eléggé megfoghatatlanná vált volna, miként lehetne az igazságra rátalálni, *Sánta Ferenc* annál világosabban fogalmazta meg igényeit. Leszögezte, hogy a politika és az íróársadalom együttműködését az gátolja, hogy a kormányzatban konzervatív erők tevékenykednek, olyan emberek, akik „rég, visszahúzódó nézeteket képviselnek, és legfőképpen nem ismerik a magyar íróársadalomnak a magyar nemzet életében betöltött szerepét. Szeretném felhívni a jelenlevő vendégeinknek is a figyelmét – mondta a felszólaló –, ha nem fordult volna meg a fejükben, hogy Magyarországon egyetlen olyan hosszú hagyományokkal rendelkező szervezet vagy társaság van, amely olyan hosszú politikai tapasztalattal rendelkezik, amely jogot ad neki arra, hogy végtelenül bízson önmagában és abban, hogy igen-igen kevés lehetősége van a tévedésre, amikor a nemzet dolgaiban ítélni próbál; ez az íróknak a társasága, amely közel kétszáz év tapasztalatait itt őrz, önmagában, tévedhetetlenül felhalmozva a politikai tapasztalatot és tudást”, s „ilyen értelemben érdemel tiszteletet, tiszteletteljes meghallgatást minden felvetésre a nemzet sorsát illetően”. Politikusokkal való találkozásainak emlékeit felidézve később azzal is kiegészítette: „Kérem szépen, ezek a miniszterelnökök nincsenek már sehol, a szegény miniszter sincs már sehol. Nagyon sok minisztert, nagyon sok politikust láttunk már, ti is fogtok látni, jönnek-mennek, jól vagy rosszul elvégzik a dolgukat, de ez a nemzet és az író marad.”

Más felszólalásokból viszont úgy tűnt ki, az Írószövetség nem lehet a maga egészében ily kizárólagos birtokosa a politikai tévedhetetlenségnek, s a szónokok hiába sulykolják tagjaiba, hogy egységesen állnak szemben „a politikával” – lévén maga is megosztott. Mint említettem már, *Hubay Miklós* „vérre menő” vitákat idézett fel; *Ördögh Szilveszter* részletesebben számolt be ezekről: szerinte a szövetségben jó ideje „nyílttá lett a bizonytalanság, a gyanakvás egymás iránt”, „megkezdődtek a bojkottok, az elfordulások. És az udvariaskodó képmutatások. Szövetségünk etikája etiketté üresedett”. Az egység belső feszültségektől repedt meg, „és úgy tettünk mégis, mintha kívülről fenyegetné valami otromba kő...”

A külső fenyegetettség látszata pedig ahhoz a manipulációs stratégiához kell, amelyet *Kardos G. György* jellemzett, rámutatva, hogy e közgyűlésen sokan azért tartózkodnak a felszólalástól, mert az ember „óvatlanul is

megfogalmazhat olyan gondolatokat, amelyek véletlenül és történetesen egyeznek a hatalom gondolataival. Ez pedig nem arat nagy tapsot bizonyos hangadó irodalmi körökben. Noha azok, akiktől magam is féltém felszólalni, véleményem szerint nincsenek sokan, de olyan zavarba ejtően gyötrődve, olyan sorstragédiákhoz hasonlító fenséggel, olyan érinthetetlen fogalmakkal, olyan éteri intoleranciával fojtanak el minden vitakedvet, hogy megbélyegzettség nélkül nagyon nehezen lehet a felszólalást vállalni, az ellenvéleményt vállalni. A megnyilvánuló rokonszenv, a tapsok mellett is az a véleményem, hogy nincsenek sokan. Meglepően kevesen vannak, az ország közvéleményéhez képest pedig elenyészően kevesen.” Ám ez a kisebbség a maga gátlástalan intoleranciájával, megbélyegző-befeketítő morális terrorjának hatalmával még arra is rá tudja venni a többséget, hogy „a hatalommal” szembeni, ellenzéki aláírási akciókban vegyen részt igazi szándékainak ellenére. „A minap történt – mondta el Kardos G. György –, hogy valaki megkérdezte egyik kitűnő íróársunkat, hogy miért írta alá a sok közül az egyik aláírás-listát. A válasz ez volt: »Nem mertem nem aláírni.« Tehát ott tartunk, hogy már arra is bólogatunk, amivel nem értünk egyet”, és „különféle álarcokat rakunk magunkra.” A helyzet megoldására Kardos G. György úgy látott lehetőséget, ha az ellenzéki kisebbség által „eldobott kesztyűt nem a hatalom veszi fel, hanem azok vállalják a nyílt párbeszédet, akik most megszeppenve hallgatnak”, akiknek gondolatai ilyen vagy olyan mértékben, olykor, többnyire vagy akár mindig „találkoznak a hatalom gondolataival”.

Ám ez a megszeppent többség továbbra is oly mértékben nem vállalta a nyílt párbeszédet, hogy még *Konrád György* is – aki 1977 óta nem publikált a legális magyar könyvkiadásban – „a megfigyelő szemével” nézve arra mutatott rá, pusztán látszat, hogy itt „két párt van, az uralkodó Magyar Szocialista Munkáspárt és az Írószövetség”, s a közgyűlés eseményeiből azt szűrte le: ennek „»sportszerű« lebonyolítását, a vélemények összegyűjtésének, megszavaztatásának, a kérdések pontos feltevésének a módját sem látzott még megtanulni ez alatt az öt év alatt sem az elnökség, s talán a tagság sem”.

VÉRVÁD ÉS NEPPERDIKTATÚRA. Hát igen, sportszerűségről aligha lehetett szó egy olyan közgyűlésen, ahol a fenti stílusgyakorlatokon túl, bizonyos rég diszkvalifikált fogásokkal is pályára lehetett lépni. *Csurka István* például azzal zárta felszólalását – melyben főként azzal foglalkozott,

369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 381, 382, 383, 386, 387, 388, 389, 390, 396

Csernai Zoltán (1925–2005) sci-fi író, szerkesztő
50

Csiki László (1944–2008) költő, prózaíró, drámaíró, műfordító
203, 283, 287, 315

Csoóri Sándor (1930) Kétszeres József Attila-díjas és kétszeres Kossuth-díjas költő, esszéíró, 1986–1989 között az Írószövetség elnökségének tagja

11, 14, 15, 16, 17, 39, 40, 162, 192, 199, 200, 210, 213, 215, 223, 225, 228, 229, 264, 271, 281, 315, 317, 319, 329, 342, 344, 346, 350, 351, 352, 353, 354, 376, 377, 386, 387, 389

Csörsz István (1942) író, az ifjúsági szubkultúra irodalmi megjelenítője
67, 332

Csurka István (1934–2012) Kétszeres József Attila-díjas író, drámaíró, 1986 és 1989 között az Írószövetség elnökségének tagja

12, 15, 16, 17, 33, 34, 39, 73, 77, 87, 159, 162, 167, 171, 173, 177, 178, 182, 186, 198, 201, 202, 218, 227, 228, 254, 255, 256, 257, 258, 282, 310, 315, 317, 322, 324, 325, 327, 331, 352, 354, 371, 386, 394

Dobai Péter (1944) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas és József Attila-díjas költő, író, forgatókönyvíró
264, 265, 266, 282, 315

Eörsi István (1931–2005) Kossuth- és József Attila-díjas író, költő, műfordító

16, 75, 79, 141, 180, 182, 187, 189, 192, 193, 198, 210, 211, 212, 263, 264, 327, 329

Esterházy Péter (1950) Kossuth-díjas író, publicista
150, 203